ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

ବାରଟି ଗଳ୍ପ

ବାରଟି ଗଳ୍ପ

ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ -

ମହାପ୍ରସାଦ ବ୍ରଦର୍ସ୍

ହାଇ କୋର୍ଟ୍ ରୋଡ୍, କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ବାରଟି ଗଳ୍ପ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା

ମୁଖ୍ୟ ପରିବେଷକ

ଛାତ୍ରସାଥୀ ପୁସ୍ତକାଳୟ

ହାଇ କୋର୍ଟ୍ ରୋଡ୍ କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ନ'ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଡ଼ଜାତ ମିଶ୍ରଣ ପୂର୍ବପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର, ଜୀବନର ନାନା ସ୍ତରର ଏବଂ ଗତ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନର କେତେକ ଚିତ୍ର ଫୁଟାଇବାର ଉଦ୍ୟମ ଏ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକରେ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ଥିବା ଗଳ୍ପମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏକାଠି ପ୍ରକାଶ କରିବାମୂଳରେ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ହିଁ ଏ ପ୍ରକାଶନର ଭିତ୍ତିଭୂମି ।

ଲେଖକ

ସୂଚିପତ୍ର

ଆମେ ଦୁହେଁ ଓ ସେ ଦୁହେଁ

ଆମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ମାଆର ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ, ଦୁଇଟି ଜାତିର ଦୁଇଟି ଯୁବକ, ଦୁଇଟି ଗାଆଁର ଦୁଇଟି ଦେଶସେବକ ।

ଆମର ବୟସ ଏକ, ଆମର ଭାବନା ଏକ, ଆମର କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ, ଆମେ ଦୁହେଁ ପିଲାଦିନେ ପଢ଼ିଲୁ ଏକା ସ୍କୁଲରେ, ଏକା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପଦେଶ ଏକାଭଳି ଗ୍ରହଣ କଲୁ, ଏକାବେଳକେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ ଶୁଣି ଏକାଦିନକେ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଲୁ ।

ତେଣୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏକାପଥର ପଥିକ ଦୁଇଟି ଯୁବକ, ଦେଶର ଦୁଇଟି କର୍ମୀ, ଉତ୍କଳ-ଜନନୀଙ୍କର ଦୁଇଟି ଭକ୍ତ, ଦୁଇଟି ଆସନ୍ନ ନେତା, ଏପରି କି କୁହାଯାଇପାରେ—ଆମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ଆଗାମୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ।

ମାତ୍ର ଆମେ ଜାଣୁନା ସେ ଦୁହେଁ କିଏ । ଜୀବନର ଦୀର୍ଘପଥ ସେମାନେ ପାର ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଦୁଇଟି ଜୀବନଧାରା ସତେ ଅବା କେଉଁ ଗିରିକନ୍ଦରରୁ ବାହାରି ସମୁଦ୍ର ସହିତ ମିଳିବାକୁ ଅଳ୍ପ ତଫାତ୍‌ରେ ସ୍ଥିର ରହିଛନ୍ତି । ହାତରେ ବାଡ଼ି ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ କରି ଦୁହେଁ ଯେତେବେଳେ ବାଟେଘାଟେ ଲଇଁ ଲଇଁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି, ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଅବା ସେମାନେ ଦୁଇଟି ଯାଆଁଳା ଭଉଣୀ । ଗାଁର ବିଭବଶାଳୀ ସରବରାକାରର ବାଡ଼ିପଟ ବିଲତଡ଼ରୁ ସେମାନେ ଲଇଁ ଲଇଁ ଅନାବନା ଶାଗ ତୋଳୁଥିବାବେଳେ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ବା ଦୁଇଟି ଅବହେଳିତ ପଶୁ ଘାସ ଚରୁଛନ୍ତି । ସାତଠୋ' ଗଇଁଠା କନାଧଡ଼ି ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ଗାଁମୁଣ୍ଡରେ ଅଇଁଠା ଖଳି ଗୋଟୁଥିଲାବେଳେ ମନେ ହୁଏ, ଯେତେ ବା ପିଲାଦିନର ଗପ ଭିତରର ସେଇ ଦୁଇଟି ଡାହାଣୀ ଭଉଣୀ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀଇଁରହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଦୁହେଁ ଆମରି ପରି ଏକପଥର ପଥିକ, ଆମର କ୍ଷୁଦ୍ର କର୍ମମୟ ଜୀବନର ପନ୍ଦରଟି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆମର ସୁପରିଚିତ ଦୁଇଟି ଦେଶବାସୀ ।

କିନ୍ତୁ ଆମ ବାଟ ଓ ତାଙ୍କ ବାଟ ଅଲଗା । ଯେଉଁଦିନ ଆମେ ଦେଶର ମୁକ୍ତିପାଇଁ ଭବିଷ୍ୟତର ମଧୁର କଳ୍ପନାରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲୁ, ସେହିଦିନୁ ହିଁ ଆମର ତାଙ୍କର ଦେଖା, ପରିଚୟ । ସେଦିନ ଗାଙ୍ଗପୁରରେ ବିରାଟ ସଭା, ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ । ସେଦିନ ଜୟଧ୍ୱନିରେ କାନ ତାବଦା ହୋଇଗଲା, ନେତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାରେ ପ୍ରାଣ ନାଚିଉଠିଲା, ଭାଷାର ଝଙ୍କାରରେ ମୂର୍ଖର ମଧ୍ୟ ଚେତନା ଆସିଲା । ସଭା ଭାଙ୍ଗିଲା; ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେହି ବିରାଟ ସମ୍ମିଳନୀ କିଛି ସମୟପରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କୁଆଡ଼େ ମିଳେଇଗଲା । ଆମେ ଦୁଇଟି ଯୁବକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ବାହାରକୁ ଚାଲିଆସିଲୁ । ହାତରେ ବାଡ଼ି, କାନ୍ଧରେ ଝୁଲି ଧରି ଚାଲିଛୁ, ବାଟପାଖରେ ଶୁଣିଲୁ—"ନାଇଁ ଲୋ ଭଉଣୀ, ଆଜି ଏତେଲୋକ ଆଇଲେ ବୋଲି ଅଇଲୁ ସିନା, ମୁଠେ ଚାଉଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଏଇ ଯେ ମୁଠାକ ବାନ୍ଧିଛୁ କଣ୍ଠାରେ ରାନ୍ଧିଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ିବା ।"

ବୁଲି ଚାହିଁଲୁ, ଦୁଇଟି ଭିକାରୁଣୀ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବେଶ, ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର, ହାତରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦଦରା ଟିଣ ଗିନା । ସତେ ଅବା ଉତ୍କଳମଣି-କଣ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶାର ଅଞ୍ଚଳର ଛତିଶ ସାଲ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଦୁଇଟି ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରେତ । ଚାହିଁ ଚାହିଁ ବିଚାରିଲୁ--ଏ ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖ ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ରହିବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଆଉ ଦଶ ପାଞ୍ଚଟା ବିରାଟ ସଭା ପରେ ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁ ଲୋପ ହେବ ।

ଦେଶପାଇଁ ଭାବି ଭାବି କେତେ ଦିନରାତି ଶେଷ ହେଲା । ଆମ ମତରେ ଯାହାକୁ ଆମେ 'ଅଜ୍ଞ ଜନସାଧାରଣ' ବୋଲି ମନେକଲୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ବୁଝାଇ ଆମର କଥା କହିବାର ଅଭ୍ୟାସ ବଢ଼ିଲା, କେତେ ସଭାସମିତି ହେଲା । ବୁଲି ବୁଲି ବହିରେପଢ଼ିଥିବା ଦେଶଜନନୀର ଗିରି, ସମୁଦ୍ର, ନଦୀ, ପ୍ରାନ୍ତର ଦେଖି ମୁଗ୍‌ଧ ହେଲୁ ।

ଥରେ ବାଜପୁରରେ ସମ୍ମିଳନୀ ବସିଲା । ସେଠାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ନେତା ନୁହନ୍ତି, ଭାରତର ନେତା ଆସିଲେ । ସେଠା ଜନସମାଗମ କଥା ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ନୂଆ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋପପୂର୍ବରୁ ଶେଷ-ଥର ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ବୋଧ ହୁଏ ସେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପତାକାତଳେ ଜମା ହୋଇ ନ ଥିବେ । ସେଦିନ ଆମ କର୍ମମୟ ଜୀବନରେ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଆମ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସଭାର ସଭାପତି ଓ ଜଣେ ସଂପାଦକ । ସଭାରେ ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଆଠପଣ ପ୍ରଭାବ ।

ଆଶା, ଉତ୍ସାହ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଭିତରେ ସଭା ଶେଷ ହେଲା । ସଭାକାମ ସାରି ଆମେ ଦୁହେଁ ଫେରିଯାଉଛୁ, ଦୁଇଜଣ କଏ କଥା ହେଉଥିବା ଶୁଣିଲୁ—'ଏ ଅସରାକ ବରଷାରେ ରୁଳଟି ପଡ଼ିଗଲା । ଆଜି ଚୈନ ପାରିବନି । ଏଣିକି ପରି ପିଣ୍ଡା । ଆଜି ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବ କେଉଁଠି ?'

ଆମେ ଦୁହେଁ ବୁଲି ଦେଖିଲୁ—"ସେହି ଦୁଇଟି ଭଉଣୀ । ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଲା, କୁହାକୁହି ହେଲୁ—"ଦେଶରେ ଏପରି ଦୁସ୍ଥ-ଦରିଦ୍ର ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ସୁଦିନ ପାଖେଇ ଆସୁଛି ।"

କାରଣ ଘଣ୍ଟାକ ତଳ ବକ୍ତୃତାର ପ୍ରଭାବ ଆମ ମନରେ ଶିଥିଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ଆମର କର୍ମମୟ ଜୀବନ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରମ କରି ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କଲା । ଦିନେ ଆମେ ଦୁହେଁ ହଠାତ୍ ଏକ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାସଭାର ଆହ୍ୱାନ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲୁ । ଜେଲ୍‌ଫେରନ୍ତା ଦେଶନାୟକ ଦେଶର ସବୁଆଡ଼େ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ । ବହୁ ଚିଠିପତ୍ର ବ୍ୟବହାରପରେ ଦିନ ଠିକ୍ ହେଲା । ସେ ଆସିବେ ଆମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଦିନକପାଇଁ । ଗୀତ ରଚନା କରାଗଲା, ସଭାମଣ୍ଡପ ତିଆରି ହେଲା, ଓଳିକ ଆଗରୁ ଲୋକେ ଚଡ଼ାଗ୍ରୁଚ୍ଛକ ଧରି ସଭା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜମା ହେଲେ । ଜଣାପଡ଼ିଲା, ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳିଆସୁଛି । ବାସ୍ତବିକ ବଦଳିଲାପରି ଲାଗିଲା । ସେହି ଅଗ୍ନିମୟ ଭାଷଣ ଶୁଣି ଗାଁର ମାଧି ନାହାକ କହିଲା—"ମୁଁ ଯିବି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି ।" ଚମତ୍କାର ! ମନେକଲୁ, ଆମରି କଳ୍ପନା ସାର୍ଥକ ହେଲା । ମୂର୍ଖ, ଦରିଦ୍ର, ଲାଞ୍ଛିତ ଜନଶକ୍ତି ଆଜି ଦେଶପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ; କିନ୍ତୁ ସଭା ଶେଷ କରି ପରଦିନ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଫେରିଗଲୁ, ଦେଖିଲୁ ଗଛମୂଳେ ଅଇଁଠା ଖପରାରେ ପାଣି ପିଉଥିଲେ ସେହି ଦୁଇଟି ଭଉଣୀ । ଜଣେ ଜଣକୁ କହୁଥିଲା, ଆଉ ଓଳିକ ତୋରାଣି ଟୋପେ ଯେବେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ମୁଁ ମରିଯିବି ଲୋ ଭଉଣୀ !"

ସଙ୍ଗୀ ମୋର ଉତ୍ସାହ ହରାଇ କହିଲେ—"କେବେ ଭାଇ, ଏ ଚିହ୍ନ ଆମ ଆଗରୁ ଲିଭିବ ?"

ତଥାପି ଆମ ଉତ୍ସାହରେ ଜୁଆର ସିନା, ଭଟ୍ଟା ନାହିଁ । ଏଥର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ନୁହେଁ, ଅଭିନନ୍ଦନ । ତିନି ଦିନ ତଳୁ ଫୁଲ ସଂଗ୍ରହରେ ଲାଗିଗଲୁ । ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିଲୁ, "ମାଣବସା ଗୁରୁବାର ପଚ୍ଛକେ ବନ୍ଦ ହେଉ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ

ଅଭିନନ୍ଦନରେ ଯେପରି ବାଧା ନ ପଡ଼େ । ଚମ୍ପାଠାରୁ କଦଳୀପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଳ ପ୍ରକାର ସକଳ ଜାତିର ଫୁଲ ଜମାହେଲା । ମାଳା ପରେ ମାଳା ଗୁନ୍ଥାହେଲା । ଅଭିନନ୍ଦନରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଇଦେଲୁ । ଲୋକେ ଆସିଲେ, ଲୋକେ ଗଲେ । ଆମେ ଫେରିଲୁ ଶେଷରେ ।

ସେଦିନ ଖୋରଧା ସହରର କଣ୍ଠଦେଶରେ, ଯେଉଁଠି କି ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବର ଶେଷଦିବସ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ଭଙ୍ଗା ଗଡ଼ ପାଚିଶତଳେ ସେହି ଦୁଇଟି ଭିକାରୁଣୀଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ କେବଳ ବସି ମନକୁ ମନ କହୁଥିଲା— "ଗଲୁ ତ ଗଲୁ, ମତେ କିଆଁ ସାଥିରେ ନେଲୁ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଦିନ ଏଇ ବାଟରେ ଚାଲିବି ?"

ଏହା କହି ପାଗଳୀପରି ସେ ହସୁଥିଲା, ହସି ହସି କାନ୍ଦି ପକାଉଥିଲା, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କାନିତଳେ ଗୋଟିଏ ନରମୁଣ୍ଡକୁ ଛୁଉଁଥିଲା । ସେ ଦୁଇଟି ସାଥୀରୁ ଗୋଟିଏ ଏ ସଂସାରର ସୀମା ପାର ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଥିଲା । ସେ ଆଉ ତା' ସାଥୀ କଥା ଶୁଣୁ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୋ ସାଥୀ ମୋ ହାତକୁ ଧରିପକାଇ କହିଲା— "କାହାପାଇଁ ଏତେ ସଭା, କାହାପାଇଁ ଏତେ ଫୁଲମାଳ ? ଭାଇ, ଏ ଦେଶ କି ସତେ ବଦଳିବ, ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କି ଘୁଞ୍ଚିବ ?"

ମୁଁ ଆଖିବୁଜି ଦେଲି । ଦେଖାଗଲା— ଘନଘୋର ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ସେହି ଦୁଇଟି ଭଉଣୀପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ, ନିରନ୍ନ, ନିଃସହାୟ ମୃତ୍ୟୁପଥରେ ଚାଲିଛନ୍ତି; ଆଉ ଆମେ ଚାଲିଛୁ ଫୁଲମାଳ, ଅଭିନନ୍ଦନ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପଛରେ !

ଦେଶସେବାର ବାଟ କି ସତେ ଆମେ ଭୁଲିଛୁ ?

କୁଜା ବଳଆ

କବିବର୍ଣ୍ଣିତ "ଇନ୍ଦ୍ରମଳ-କାନ୍ତି ଶିଖଣ୍ଡି ଗ୍ରଲେଗ୍ର"ର ଉତ୍ତରପଟେ କୁଜା ବଳଆର ଗାଁ । ଗାଁଟି ନାଁ ରତନପୁର ।

କୁଜା ବଳଆ ଆକାରରେ ଏତେ କୁଜା ଯେ ତାକୁ କୁଜା ନ କହି ଅତି କୁଜା କହିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଅସୁନ୍ଦର ହେବ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ସେ ପାଦଟିଏ ଭୂଇଁରେ ଲଗାଇ ଅନ୍ୟ ପାଦଟି ଉଠାଏ, ଦେହଭରଟା ଏକ ପାଖକୁ ଢଳିପଡ଼େ । ଦିହର ଏକ ପାଖ ପଞ୍ଜରାହାଡ଼ ଅଭାବରେ ସବୁବେଳେ ଲଚପଚ ହେଉଥାଏ । ତହିଁରେ ପୁଣି ତା'ର ବାଁ ଗୋଡ଼ଟା ଅଚିରିକ୍ତ ଲମ୍ବ । ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ବାଟକୁ ଦଶ ପାହୁଣ୍ଡରେ ଯିବ ବଳଆ ତାହା ପାଞ୍ଚ ପାହୁଣ୍ଡରେ ଡେଇଁମାରେ—ଏଇ ହେଉଚ୍ଛି ତା ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା । ଖାଲି ଏତିକି ତା'ର ଗୁଣ ନାହିଁ; ସେ କଥା କହିଲାବେଳେ ଓଠର ଏକ ପାଖ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଓସାର ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପାଖଟି ମୁଦ ହୋଇଯାଏ । ହସିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଖେଇ କରି ହସେ । କେତେ ନୂଆ ବାଟୋଇ କମ୍ବା ହାକିମହୁକୁମା କେତେ-ବେଳେ ଯେବେ ରତନପୁର ଗାଁ ଭିତରକୁ ଯାଆନ୍ତି, ଗାଁର ସକଳ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରେ କୁଜା ବଳଆକୁ ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି । କାରଣ କୁଜା ବଳଆ ଅନେକ ସମୟରେ ଭ୍ରମରବର, ହରି-ଅର୍ଜୁନ ପାଲା-ପୋଥି ଧରି ରସ ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଥାଏ । ତା'ର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଲୋକଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ-କଟୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବୋଲିବା ଭଙ୍ଗୀଟା ଅନେକଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ ହୋଇଥାଏ ।

କୁଜା ବଳଆର ଦୁଆରେ ବସିଲେ ଗ୍ରଲେଗ୍ର ପାହାଡ଼ଟି ପରିଷ୍କାର ଦିଶେ । ଗ୍ରଲେଗ୍ର ଦେହରେ ଖାଲ-ଢିପ, ଉଚା-ନୀଚ୍ଚ ଦେଖି ସେ କହେ—"ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପର୍ବତ, ଏମନ୍ତ ସେମୁଣ୍ଡକୁ ଆଖି ପାଉ ନାହିଁ । ଏ' ତ ପୁଣି କୁଜା ହୋଇ ଠାଏ ପଡ଼ି ଠାଏ ଉଠି ଠିଆହୋଇଛି । ଅଉ, ଏ ବଳଆଟିକି ଲୋକେ ଦେଖି କାହିଁକି ବା କୁଜା ବଳଆ ବୋଲି ଥଟ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ! ଏଣିକି କଏ ଯେବେ ମୋତେ

କୁଜା ବଳଆ ବୋଲି ଡାକିବ ମୁଁ ଏ ପାହାଡ଼କୁ କୁଜା ଘଲେଶ୍ୱ ବୋଲି କହିବି । ମତେ କିଏ କଣ କରିବ କରୁ ।"

କୁଜା ବଳଆ ଏକଥା ଖାଲି ଯେ ଅଛା-ପରିହାସବେଳରେ କହେ, ତା' ନୁହେଁ । ରାଗରେ, ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ସେ ବେଳେବେଳେ ଏକଥା କହୁଥାଏ । କୁଜା ବୋଲି କିଏ ତାକୁ ଚଳେଇଲେ ସେ ରାଗେ, ଆଉ କୁଜା କହି କିଏ ତାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇଲେ ସେ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସେହି ଅନୁଗ୍ରହକୁ ପାଦରେ ଠେଲିଦିଏ । କହେ—"ଛି, ମୁଁ କି ଏପରି ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର !"

ଏହି ଅବହେଳିତ, ଅସୁନ୍ଦର କୁଜା ବଳଆ ବାସ୍ତବିକ୍ ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର ନୁହେଁ । ସେ ହସେ, ସେ ଖେଳେ, ସେ ଗୀତ ଗାଏ, ସେ ଧାଏଁ; ତଥାପି ତା'ର କୁଜା ଅପବାଦଟି ଥାଏ । ଭଲଭଲ କାମ ପଡ଼ିଲେ, ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ପଡ଼ିଲେ, ଲୋକେ ତାକୁ କାହିଁକି ବାଦ୍ ଦେଇଥାନ୍ତି, ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ସେକଥା ମଧ୍ୟ ସେ ମନେ ଭାବେ । ଭାବି ଭାବି କୌଣସି ତଥ୍ୟ ପାଏ ନାହିଁ । ନିଜ ଅପମାନର, ନିଜ ଲାଞ୍ଛନାର କୌଣସି କାରଣ ନ ପାଇ ଶେଷରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖେ ଘୋଷଣା କରେ—"ମଣିଷଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଖରାପ ।"

ଏତେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର କଥାଟା ଲୋକଙ୍କ କାନକୁ ଖରାପ ଲାଗେ; ମାତ୍ର ତା' କଥାର କିଏ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଠିକ୍ ଏହିପରିଭାବରେ ପଚିଶି ବର୍ଷ କଟିଗଲା । ଏହି ପଚିଶି ବର୍ଷ ଭିତରେ ବଳଆ ମନରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା ଯେ ତାକୁ କିଏ ପ୍ରକୃତରେ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ହଳ କରେ, ନିଜ ବଗୁରରେ ଘର ଛପର କରେ, ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ କଥା କହିବସେ, ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ପେଟ ପୋଷେ । ମୋଟାମୋଟି କହିବା'କୁ ଗଲେ, ବଳଆ ନିଜପାଇଁ ନିଜେ କରେ; ନିଜର 'କୁଜା' ଅପବାଦକୁ ସାର୍ଥକ କରିବାପାଇଁ ସେ କୌଣସି କଥାରେ କେବେ ହେଲେ କାହାକୁ ସୁବିଧା ଦିଏ ନାହିଁ ।

ବଳଆ ପ୍ରାଣରେ ଏସବୁ କଥା ଦୀର୍ଘ ପଚିଶ ବର୍ଷକାଳ ଗୋପନରେ ଚଳିଲା ପରେ ଦିନେ ତା' ଜୀବନ-ଇତିହାସରେ ଏକ ନୂଆ ଅଧ୍ୟାୟ ଫିଟିଲା । କୁଜା ବଳଆ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ମଣିଷ ଏହି ପଚିଶ ବର୍ଷପରେ ତାହା ଜଗତକୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା । ତା' ଜୀବନର ବିରାଟ ଗୋପନ ଇତିହାସ ଭିତରୁ ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଇତିହାସ-ପୃଷ୍ଠାକ ଆଜି ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଇତିହାସ ଜାତି ବା ଦେଶର ବିରାଟ ଇତିହାସ ଆଗରେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ, ଅତି ନଗଣ୍ୟ ଜଣାଗଲେ ମୁଦ୍ଧା ସେହି ବିରାଟ ସିନ୍ଧୁର ଏକ ଏକ ବିନ୍ଦୁ, କିମ୍ବା ଏହି ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ମିଶି ସେହି ବିରାଟତ୍ୱର ବିକାଶ । ତେଣୁ କୁଜା ବଳଆର ଏହି କଥାଟାକୁ କୌଣସିମତେ ଆଖିଆଗରୁ ଆଡ଼େଇ ଦେବା କଥା ନୁହେଁ ।

କୁଜା ବଳଆର ଏ' ଇତିହାସ ଠିକ୍ ସିନ୍ଧୁ-ଗର୍ଭର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁପରି— ଦିନେ ଏକ ଅଜଣା ଅଲକ୍ଷିତ ସଂଧ୍ୟା ଭୁଲେଶ୍ୱର ଶ୍ୟାମଳ ଗହ୍ୱରଭିତରୁ ବାହାରି ଧରଣୀର ବୁକୁଆଡେ ବ୍ୟାପିଯାଉଥିଲା । ସେ ସଂଧ୍ୟାର ମହତ୍ତ୍ୱ ସମସ୍ତେ ଜାଣିବା ସହଜ ନୁହେଁ; ତାହା କେବଳ କୁଜାବଳଆ ଜାଣେ । ସେ ଅନେକ ସଂଧ୍ୟା ଦେଖିଛି । 'କରି-ମୁଣ୍ଡାକୃତି ଗିରି ଖଣ୍ଡାହଣା' ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ସଂଧ୍ୟାର ବିରାଟ ଉତ୍ସବ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ସେ କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର ମଫସଲର ବୁଳଉପରେ ଛପର କରିବାକୁ ବସି କହେ—"ଢଅଁ ବୁଡ଼ିଗଲେଣି ।" ଭଦ୍ରବର ନୀଳ ଆକାଶକୁ ମୁଖରିତ କରି ଯେତେବେଳେ ଭୁଲେଶ୍ୱ ଗହ୍ୱରଭିତରୁ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ହୁଙ୍କାରି ଉଠେ, କୁଜାବଳଆ ବାଛୁଥିବା ବିଲଭିତରୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ସଂଧ୍ୟାର ଆଗମନକୁ ଗୁହାରିଦିଏ । ଏହିପରି କେତେ କ'ଣ ସେ ଦେଖିଛି; ମାତ୍ର ଯେଉଁଦିନର କଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ସେଦିନର ସଂଧ୍ୟାକୁ ସେ ଜୀବନରେ ଭୁଲିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟ ! ଏ ଗାଁରୁ ଲୋକେ ଯାଇ ସେ ଗାଁରୁ ଫେରିଆସି ଘରେ ବାପ ମା' ଭାଇଙ୍କି ଜୀବନରେ ଦେଖିବା ଆଶା ରଖୁ ନ ଥିଲେ । ତୋରାଣିମୁନ୍ଧ ଏ-ମାଇଁ ଲୋକେ ନରହତ୍ୟା କରିବାକୁ ପଛାଉ ନ ଥିଲେ । ଜୀବନ୍ତ ନର-କଙ୍କାଳର ପରିଚୟ କେବଳ ସେହି ସମୟରେ ହିଁ ମିଳୁଥିଲା ।

ସେହି କଙ୍କାଳମୟ ଯୁଗର ଏକ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ କୁଜା ବଳଆ ପାଇଟି ସାରି ଘରକୁ ଫେରୁଛି । ଅଣ୍ଟାରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା—ବାକୀ ଦେହଟାଯାକ ଫୁଙ୍ଗୁଳା । ଅଣ୍ଟାରେ ତା'ର ଅଣାଏ ପଇସା ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଗଗନକୁ ମୁଖରିତ କରି ଲୁଆଡ଼ୁ ପ୍ରଳୟ ଝଡ଼ ମାଡ଼ିଆସିଲା । ପାଣି, ପବନ, ବିଜୁଳି, ବଜ୍ର ! ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲା, ଯେପରି କି ଏହି ଧରଣୀବାସୀ ମାନବର ଦୁଃଖ ସହି ନ ପାରି କେଉଁ ଦେବତା ସଂସାର ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବାକୁ ବସିଛି ।

ଗହ୍ୱରମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଗଛମୂଳେ କ୍ଷଣକପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଯାଇ କୁଜା ବଳିଆ ଦେଖିଲା, ସେହି ଆସନ୍ନ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଜଣେ କିଏ ଚଳକୁ ମୁହଁ ପୋତିଲାପରି ବସିଛି । ସେ କିଛି ଦୂରରେ ତା’ କୁଜା ଅଙ୍ଗକୁ ସଳଖି ଠିଆ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା । ତା’ପରେ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥ ବଡ଼ ଶଂକିତ ଚିତ୍ତରେ ପଚାରିଲା—“କିଏ ?”

ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଟି କେବଳ ମୁହଁ ଟେକିଲା ।

ଭୂତ କି ପ୍ରେତ କି ଆଉ କ’ଣ କୁଜା ବଳିଆର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । କିଛି ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ନ ପାଇ ପୁଣି ପଚାରିଲା—“ଘର ?”

କିଛି ଉତ୍ତର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସାହସରେ ଯାଇ ତା’ ପାଖେ ଠିଆହେଲା । ଚିହ୍ନିଲା, ସେ ଏ ସଂସାରର ମାନସୀ—ଗୋଟିଏ କଙ୍କାଳମୀ ।

ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଘନଘୋର ବର୍ଷା ମାଡ଼ିଆସିଲା । ଉପରେ ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ାକ ସତେ ଅବା ସାଇଁସାଇଁ ଗର୍ଜିଉଠିଲେ । ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା, ବିଜୁଳି ମାରିଲା । ବଳିଆ ଆପଣା ଅଜାଣତରେ ସେଇଠି ବସିପଡ଼ିଲା । ଆଣ୍ଠୁକୁ ଓଠ ଲାଗିଗଲା । ତା’ର ପାଖକେ ଅନ୍ଧକାର, ଆଉ ଏକ ପାଖରେ ସେହି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସେହି ଅପରିଚିତା ମୂକ କଙ୍କାଳମୀ ନାରୀ ।

କୁଜା ବଳିଆର ହୃଦୟରେ ଭାବନା ବଢ଼ିଲା—“ଏତେବେଳେ ଏ କିଏ ସେ ?”

କିନ୍ତୁ ସେହି ନାରୀ ହୃଦୟରେ ଭାବନା ଚେତନା ସବୁ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ବୁଝିବାର ହେଲେ ଖାଲି ନାହିଁ । ମିଳିଥିଲା ଯାହା କିଛି ଲୁହ-ଗୁଡ଼ାକ, ଗୁଞ୍ଜନ ତଳେ ସେତିକ ଅସିଝାରେ ଲୁଚେଇ ଦେଇଥିଲା ।

ବର୍ଷା ପଛେ ପଛେ ବାତର ଭୀଷଣତା ବଢ଼ିଲା । ପୃଥିବୀ ଭିତରୁ ସାଇଁସାଇଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା । ସାଥୀହୀନ ବନପଥରେ ଯାତ୍ରୀ ଜଡ଼ଭାବରେ ଥିଲାପରି ସେଇ ନାରୀ ଆଉ କୁଜା ବଳିଆ ଅନେକ ସମୟ ବସିଲାପରେ ସେହି କଙ୍କାଳମୀ ନାରୀ କୁଜା ବଳିଆ ଉପରକୁ ଆଶ୍ରୟପାଇଁ ଆଉଜି ପଡ଼ିଲା । ତା’ର ଘନ ଘନ ତପ୍ତ-ଶ୍ୱାସରେ କୁଜା ବଳିଆର ହୃଦୟ ତରଳିଗଲା । ତା’ର ଅଣ୍ଟାରେ ଥିବା ଅଣାଏ ପଇସାରୁ ଦୁଇଟି ସେ ନାରୀର କାନରେ ବାନ୍ଧି ଦେଉଛି, ଶୁଭିଲା—“ଏ କଣ ?”

ସେତେବେଳେ ଲୁଜା ବଳଆ ମନରେ ଭାବନା ଖେଳୁଥିଲା—ଗାଁକୁ ଯିବ । ଗଲାବେଳେ ଦୁଇଟା ଗହ୍ବର ପାରହେବ । ଗହ୍ବର ମଝିରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ବରଗଛ । ସେଇଠାରେ ସଂସାରଯାକର ଅନ୍ଧାର ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଲାପରି ଥିବ । କୌଣସିମତେ ଗୋଡ଼ ଘୋଷାରି ସେଠା ପାରହେଲେ ପଡ଼ିବ ଗ୍ରେଟ 'ଡାଙ୍ଗୁଆ ପକ୍ଷୀ' ନାଳ । ତିନ୍ତ ବୁଡ଼ ତାକୁ ପାର ହୋଇ ଗାଁ ଭେଟିବ । ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଘରଣୀ ବୁଢ଼ୀ ବସିଥିବ । ସେ ଯାଇ ସବୁଦିନ ପରି ଅଣ୍ଟାରୁ ଅଣାଟିଏ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଦୁଇଟି ପଇସା ଦେବ । କହିବ—କହିବ ଆଜି ଦୁଇଟି ପଇସା··· ।

ଏତିକିବେଳେ "ଏ କିଏ" ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବଳଆ କହିଲା—"ପଇସା ଦି'ଟା । କାଲି ଫିଟାଇବି । ଚାଲ ଆଜି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ମୋ ଗାଁକୁ ।"

ବଳଆ ତାର ହାତ ଧରି ଠିଆ କରିଦେଲା । ସେ କିଛି ହେଲେ କଥା କହିଲା ନାହିଁ । କଙ୍କାଳଟାର ଗୋଟିଏ ହାତକୁ ଆପଣା କାନ୍ଧରେ ଭାରି ଦିଆଇ ବଳଆ ରତନପୁର ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ନିଶାଗର୍ଜୁଛି । ତା'ର ଦୁଆର କଳାସରିଛି । ପିଣ୍ଡାରେ ନାଣ୍ଟିକି ବସାଇ ଦେଇ ଦୁଆରେ ଡାକିଦେଲା ।

ସେ ରାତି ଲୁଜା ବଳଆର ଆଉ କିଛି ଖିଆପିଆ ହେଲା ନାହିଁ । ସେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ମୁହଁରେ ତୋରାଣୀ ଟୋପେ ଦେଇ ସେ ଯେତେବେଳେ ଯାଇ ତା'ର ଏକମାତ୍ର ଘର ବଖରାଟି ଭିତରେ ଶୋଇଲା, ସଂସାରଟା ତାକୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଦେଖାଗଲା । ନିଜେ ଗରିବ ହୋଇ ସେ ଗରିବ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟଥା ବୁଝି ନ ଥିଲା । ନିଜେ ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ଅଭାବର ତୀବ୍ରତା ସେ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲା । ସବୁଠାରୁ ଧନ-ଦରିଦ୍ର ପ୍ରାଣରେ ଯେ ଧନ-ଦରିଦ୍ରପାଇଁ ଦୟା ମମତା କି ଗୋପନତମ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି ସେତିକିବେଳେ ସେ ବୁଝିଲା । ବାହାରର ବର୍ଷା ଅସରାପରି ତା'ର ଲୁହ ଝରଝର ଝରିପଡ଼ିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ନିଦ ହେଲା ବଳଆ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା । ସେ ଦେଖିଲା, ସେଇ କଙ୍କାଳଟା ନାଣ୍ଟି କାତରଭାବରେ ତା' ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି କହୁଛି—"ଏ କିଏ ?"

ସକାଳେ ଦାଣ୍ଡଆଡ଼େ ଘୋର ଗହଳ ଶୁଭିଲା । ଲୁଜା ବଳଆ ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଚମକି ଉଠିଲାପରି କହିଲା—"ଏ କିଏ ?"

ପଛେ ପଛେ ଗୃହିଣୀ ଚମକିପଡ଼ି ପାଟିକଲା—"ଏ କିଏ ?"

ବଳଆ ବାହାରକୁ ଆସି ଦେଖିଲା ଗାଁର ସାହୁ, ଗଉନ, ପରିଡ଼ା, ପଧାନ, ପଲେଇ ସମସ୍ତେ ତା'ର ପିଣ୍ଡାକୁ ଲାଗି ଠିଆ ହୋଇ ସେହି ଅର୍ଦ୍ଧନଗ୍ନା କଙ୍କାଳସାର ଭିକାରୁଣୀଟିକୁ ଚାହିଁ କୁହାକୁହି ହେଉଛନ୍ତି—"ଏ କଣ କଥା ?"

କୁଜା ବଳଆ କାହା କଥାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି କଙ୍କାଳସାର ମୁଣ୍ଡକୁ ଧରି ହଲାଇ ଦେଲା । କହିଲା—"ଉଠ ଉଠ ।"

ମୁଣ୍ଡରୁ ଗୋଡ଼ଯାଏ ଗୋଟାକଯାକ ଦେହ ଏକାପରି ହଲିଗଲା ।

ସମସ୍ତେ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଚାହାଁଚାହିଁ ହେଲେ । କୁଜା ବଳଆ ସ୍ୱପ୍ନାବିଷ୍ଟ ଭାବରେ କହିପକାଇଲା—"ଏ କଣ ମରିଗଲା !"

ସମସ୍ତେ ଦେଖିଲେ—ଏକଥା କହିଲାବେଳକୁ କୁଜା ବଳଆର ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ବୋହିପଡ଼ୁଛି ।

କିଏ କହିଲା ବାୟା ହୋଇଗଲା, କିଏ କହିଲା ଜାଣିଶୁଣି ଜାତି ହରେଇ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ଅଜାଡିଆ ବାୟା କୁଜା ବଳଆ କାହା କଥାକୁ କାନେଇଲା ନାହିଁ । ସେ ଯେତେବେଳେ ସେହି କଙ୍କାଳସାର ଅପରିଚିତା ନାରୀର ମଡ଼ାକୁ କାନ୍ଧେଇ ହଳେଶ୍ୱରୀଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲା, ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଅଜାଡିଆର ଏ ଅକାର୍ତ୍ତିରେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଚାହିଁରହିଲେ । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲା ସତେ ଅବା ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞରେ ପାଗଳ ଶିବ ମଡ଼ାକାନ୍ଧେଇ କାହାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେବାପାଇଁ ଚାଲିଛି ।

ସେହି ଦିନୁ କୁଜା ବଳଆ ଲୋକମୁଖରେ ଅତି କୁଜା, ଅତି ଅସୁନ୍ଦର, ଅଜାଡିଆ, ବାୟା, ଅଧାର୍ମିକ, ଅବୋଲକରା—ଯେତେ ଯା ହୋଇପାରେ— ସବୁଥିରେ ପରିଚିତ ହେଲା । ମାତ୍ର ତା'ର ହୃଦୟ ଭିତରଟା ସେହି ଦିନୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ-ସୁନ୍ଦର-ସରଳ-ଉଦାର ଭାବରେ ନାଚିଉଠିଲା । ସେହି ଦିନୁ ସେ ସୁଆଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ଭାଗବତ ବୋଲିଲା —

ସକଳ ଘଟେ ନାରାୟଣ
ଅଛନ୍ତି ପରମ କାରଣ ।

ରାଜାଙ୍କ କୁଟୀର-ଚିନ୍ତା

ଗେଷ୍ଟ-ହାଉସ୍‌ର ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି ଯେଉଁ ଲୋକଟି ଆମକୁ ପଙ୍ଖା ଟାଣୁଥିଲା, ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମଣିଷ କୁହାଯାଇପାରେ, ପ୍ରେତ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ-ପାରେ । ତା'ଠାରେ ମଣିଷର ଗଠନ ଥିଲା ନିଶ୍ଚୟ; ମାତ୍ର ମଣିଷ ଶରୀରର ଲାଳିତ୍ୟ ବା ସୌଷ୍ଠବ କିଛି ନ ଥିଲା । କେବେ ସେ କେଉଁଠି ମଣିଷ ଥିଲା; ଏବେ ତା'ର ଛାଞ୍ଚ ମାତ୍ର ଅଛି ! ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମନେହେଉଛି ସତେ ଅବା ସେ କବରଭିତରୁ ଉଠି ରାଜସରକାରରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ।

ସେ ପଙ୍ଖା ଟାଣୁଥିଲା । ତା'ର ଶିରାବହୁଳ ହାତ ଦୁଇଟା ପ୍ରତିଟଣାରେ ଆପଣ ଟାଣି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ସେ ଶିରାରେ ରକ୍ତ ନ ଥିଲା; ଥିଲା ନୀଳବର୍ଣ୍ଣର କିଛି ଗୋଟାଏ ରସ । ବେକଟା ତା'ର କେତେବେଳେ ହେଲେ ସିଧା ହେଉ ନ ଥିଲା । ସତେ ଯେପରି କି କିଛି ଗୋଟାଏ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ସେ ହଜାଇ ଦେଇ ତଳକୁ ଗୁହିଁ ରହିଛି । କି କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟି ତା'ର ! ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ଜଗତସାରର ମନର ଭାବନା ଏକାଠି ଜମାହୋଇଥିଲା—ସତେ ଅବା କେବେ ସେ କାନ୍ଦିଥିଲା, ଏବେ କିନ୍ତୁ ତା' ଆଖିରେ ଲୁହ ନାହିଁ । କେବେ ସେ ହସିଥିଲା, ଏବେ କିନ୍ତୁ ସେ ଅଧରତଳେ ହାସ୍ୟରେଖାର ଛାୟା ନାହିଁ । ବାଳଗୁଡ଼ାକ ମୁକୁଳା, ତା'ର ଧୂସର ଦେହଟା କେବଳ ଶିରାମୟ ।

ଏଇ ଯେ ଲୋକଟି, ପ୍ରଥମେ ତାକୁ ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ଆମ ଭିତରେ ଘଣ୍ଟାଏକାଳ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ମୋର ବନ୍ଧୁବର କହିଲେ :

—"ଏଇ ପଙ୍ଖାରେ ଯେ ପବନ ହେଉଛି ଏହାକୁ କଣ କୁହାଯାଇପାରେ ?"

ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି କହିଲି—"ପବନ ତ, ଆଉ କୁହାଯିବ କ'ଣ ?"

ବନ୍ଧୁ ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ହସର ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଆଭାସ ଦେଖାଇ କହିଲେ—"ନା, ଏ ପବନ ନୁହେଁ; ଏ ନିଃଶ୍ୱାସ । ଏ ଲୋକଟାର ପ୍ରତିଟଣାରେ ଯେ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଉଠୁଛି ତାହାର ସଞ୍ଚାଳନ ଆମର ଦେହରେ ବାଜୁଛି ।"

କଥାଟା ମନକୁ ବଡ଼ ବାଧିଲା । କ୍ଷଣେ ନୀରବ ରହିଲି । ସେ ଲୋକଟି କିନ୍ତୁ ଆମର ଏ ଆଲୋଚନା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ତା' କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାଏ । ସେପରି ଜୀବ ଯେ ଆମପରି ରାଜ-ଅତିଥିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମାଲୋଚନା ବୁଝିପାରିବ ଏକଥା ଆମେ କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲୁ ଆଲୋଚନା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ତା'ର ମୁହଁର ରଙ୍ଗ ବଦଳୁଛି । ସେ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଚାହିଁଛି । ତା'ର ଓଠତଳ ଟିକିଏ ଫୁଲିଉଠିଛି । ତା'ର ଆଖି ଟିକିଏ ସତେଜ ଦିଶୁଛି । ସେ ପ୍ରେତ ଦେହରେ ଏ ମନୁଷ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ବଡ଼ ଆଶା ଓ ଆନନ୍ଦର କଥା । ଆମେ ଆଲୋଚନା ଛାଡ଼ି ତା'ର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲୁ । ସେ ତା'ର ଦୀର୍ଘ ନୀରବତା ଭାଙ୍ଗି ଏପାଖ ସେପାଖ ଟିକିଏ ଚାହିଁ କହିଲା—"ବୁଝିଲି ବାବୁ, ମୁଁ ମଣିଷ ।" ଏତିକି କହି ସେ ଆମ ମୁହଁକୁ କେବଳ ଚାହିଁରହିଲା । ମଣିଷର ସେ ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ନିଜକୁ ନିଜେ ଆୟତ୍ତ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ତାହାରି ଆଡ଼କୁ ଚାରି ପାଦ ଚାଲିଯାଇ ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହରେ କହିପକାଇଲି—"ଭାଇ, ତୁ ମଣିଷ । ବୁଝିଛି ମୁଁ, ତୁ ମଣିଷ··· ତେବେ ତୋର ଏ ପ୍ରେତ ବେଶ କାହିଁକି ?"

ଲୋକଟି ନିଜର ହାତଗୋଡ଼କୁ ଥରେ ଚାହିଁଦେଇ କହିଲା—"ହଁ, ମୁଁ ମଣିଷ । ମଣିଷ ଭିତରେ ମୁଁ ବଡ଼େଇ ।"

ଏତିକି କହି ସେ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଦେଲା । ଏହି ବଡ଼େଇ ମଣିଷ ଭିତରେ ଯେ ଏକ ବିରାଟ ଇତିହାସ ଲୁଚିରହିଛି, ଏକଥା ଆମେ ବୁଝିପାରିଲୁ । ପଚାରିଲୁ :

—"ହଉ, ଟଣା ବନ୍ଦ କର ଭାଇ ! ଆଚ୍ଛା କହ ଦେଖି, ବଡ଼େଇ ହୋଇ ପଙ୍ଖା ଟାଣିଲୁ କାହିଁକି ?"

ସେ ଲୋକଟା ଦଉଡ଼ିଟା କେବଳ ହାତରେ ଧରି ତା' ଜୀବନର କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିଚୟଟି ଦେଲା :

—"ଏଇ ଯେ ଖଟରେ ଶୋଉଚ, ଏଇ ଯେ କୁର୍ଚ୍ଚିରେ ବସୁଚ, ଆମରି ଜାତି ତାହା କରନ୍ତି । ଏଇ ହାତରେ ମୁଁ ଏସବୁ କରିଛି । ସେ କଥା ତୁମେ ଶୁଣି କି ଲାଭ ?"

କିଛିକ୍ଷଣ ଉତ୍ତର ପରେ ସେ ପୁଣି ଥରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ଚାହିଁଦେଇ ଆରମ୍ଭ କଲା ;

—"ବଡ଼େଇଘରର ପୁଅ ମୁଁ । ମୋ' ବାପ, ବଡ଼ବାପ ରଜାଘର ଉଆସ ସଜାଉଥିଲେ । କାଳ ଆସିଲା ଆଉ ଏ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାଗଲା ନାହିଁ । ଆମେ ହେଲୁ ଗରୀବ । ହତିଆର ଛାଡ଼ ଲଙ୍ଗଳର ଆଶ୍ରୟ ନେଲୁ । ଏହିପରି ସମୟରେ ଦିନେ ରାଇଜଯାକ ହୁରି ହେଲା—ରାଜା ଆମର କାରିଗରୀ କାମକୁ ଭାରି ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ପଣ୍ଡିତ ଯେମିତି, କାରିଗର ସେମିତି । ପଣ୍ଡିତ-ସଭା କଲାପରି ସେ ଅମୁକ ଦିନ ଅମୁକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ସଭା କରାଇବେ । ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟରେ ଯେତେ କାରିଗରୀ ଜିନିଷ ଥିବ, ସବୁ ଜମାହେବ । କାରିଗରଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ବଦଳିଯିବ ।

ଏକଥା ଶୁଣି ମୋ ଶିରାର ରକ୍ତ ତାତିଗଲା । ମୁଁ ଜିଦଖଣ ବାନ୍ଧି ଧରିଲି । ଠିକ୍ କଲି ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରି ରଜାଙ୍କୁ ଭେଟିବି । ଦିନ ରାତି ମୋର ସେଇ ଚିନ୍ତା ହେଲା । ହାତରେ କଉଡ଼ିଏ ପଇସା ନ ଥାଏ, ଘରେ ଯାହା କଂସା ବାସନ ଥିଲା ପରଦୁଆରେ ବନ୍ଧକ ଥୋଇଦେଇ ଟଙ୍କା ଦଶଟି ଆଣି କାମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି ।

କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି—ନବଘନଶ୍ୟାମ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି, ବଂଶୀଧାରୀ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୋର ହତିଆର ମୁନରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ! ପାଟ କନାରେ ପୋଛି ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ଗଲି ରାଜଦର୍ଶନକୁ ।"

ଏତିକି କଥା କହି ସେ ପୁଣି କ'ଣ ଟିକଏ ଭାବିଲା । ତା'ପରେ ଥରେ ଦି'ଥର ଛେପ ଢୋକି ଆରମ୍ଭ କଲା :

—"ରାଜା, ରାଜପରିଷଦ, ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦିଆନ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ସତେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କଲେ । ବଦଳିଲା ଭାଗ୍ୟ ଲେଉଟିଲା । ଏ ଯେ ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି ! ଏଥିରୁ କି ସଂପଦ ବର୍ଷିବ କିଛି କଳ୍ପନା କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦରେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହିପଡ଼ିଲା । ଆଗରେ କରଯୋଡ଼ି ଠିଆହେଲି ।"

ଏହା କହି ସେ କର ଯୋଡ଼ିଦେଲା; ସତେ ଅବା ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ କର ଯୋଡ଼ିଛି ! ତା'ପରେ ବୋଧ ହୁଏ ଆମକୁ ଅତିଥି ବୋଲି ଚେତନାରେ ଆଣି ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଦଉଡ଼ିଟାକୁ ଧରି କହିଲା—

"ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ହୁକୁମ ହେଲା—ତୁମର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ତୁମକୁ ଆମେ 'ବଡ଼େଇରତ୍ନ' ଶାଢ଼ୀ ଦେଲୁ ।

ବଧାତା ! ମୋ ଗୋଡ଼ତଳୁ ପୃଥିବୀଟା ଖସିଗଲାପରି ଲାଗିଲା । ଭୟ ହେଲା ପଡ଼ିଯିବି । ଭାବିଲି, ଏ ଯେ ଶାଢ଼ୀ ମିଳାଇଲା, ଏଥିରେ ମୁଁ ଦଶ ଟଙ୍କା ଶୁଝେ କପରି ?

ଏତିକରେ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ନଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ଭାବଥାନ୍ତି, କନ୍ତୁ କ ଅଶୁଭବେଳରେ ହାତିଆର ଧରଥିଲି; ଶାଢ଼ୀ ମିଳିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଜାତିଲୋକେ ଧରିବସିଲେ ଭୋଜ ନ ଦେଲେ ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫୁଙ୍କୁ ଅପମାନ ।

ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫୁଙ୍କୁ ଅପମାନ ! ଏକା ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ସହିପାରେ; ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଭୋଜ ଖାଇବେ ସେମାନେ ସହିବେ କପରି ? ତେଣୁ ରାଜ୍ୟ, ରାଜା ଓ ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ଅପମାନରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଆଉ ଚାଳିଶିଟଙ୍କା କରଜ କଲି, ଆଗର ଦଶଟଙ୍କାକୁ ମିଶାଇ ପଚାଶଟଙ୍କାକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ୍ ଲେଖିଦେଲି । ଶାଢ଼ୀ ମିଳିବା ଭୋଜ ସରିବାପରେ ଏ 'ବଡ଼େଇରତ୍ନ'ଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଗାଆଣୀ ଗାଇଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଯାହା ଥିଲା ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି କରଜ ବାବଦକୁ ଦେଇ, ପିଲା-କୁଟୁମ୍ବକୁ ପରଦୁଆରେ କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକରେ ଥାପିଦେଇ ଏ 'ବଡ଼େଇରତ୍ନ' ଗଲେ ରୋଜଗାରପାଇଁ ରେଙ୍ଗୁନ ।" ଏହା କହି ସେ ତା'ର ହାତ ଗୋଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଭିନୟ କରି କହିଲା—

"ଏଇ ବେଶରେ ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଫେରିଲି ସାତବର୍ଷପରେ । ଦେଖିଲି, ଯାହାଙ୍କର ରଙ୍ଗିନ ଆଶାରେ ଅକୂଳ ସମୁଦ୍ର ପାରି ହୋଇ ଆସିଥିଲି, ସେମାନେ ମୁଠାଏ ଅନ୍ନ ଅଭାବରେ ଏ ସଂସାର-ସମୁଦ୍ରର ଆରପାଖକୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । କପର୍ଦ୍ଦକହୀନ ଏ ଶାଢ଼ୀବନ୍ଧା 'ବଡ଼େଇରତ୍ନ' କେଜାଣି କାହିଁକି ପ୍ରାଣର ମମତା-ଟିକକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାଡ଼ିପାରି ନାହିଁ । "ଶ୍ରୀଛାମୁ" ଏବେ ତାଙ୍କରି "ବଡ଼େଇରତ୍ନ"କୁ ଏହି ବ୍ୟବସାୟରେ ପେଟଭାତକୁ ରଖିଛନ୍ତି । କହ ବାବୁ, ଆପଣମାନେ କଏ ?"

ଏହା କହି ସେ ପଙ୍ଖା ଦଉଡ଼ିଟାକୁ ଟାଣିଦେଲା । ଚଉପିତ୍ତୁଳାପରି ଆମେ ସ୍ଥିର ରହି ତା' ଜୀବନର କାହାଣୀ ଶୁଣୁଥିଲୁ । ଚମକି ଦେଖିଲୁ ସେ ସେହିପରି ମୁଣ୍ଡପୋତି ପଙ୍ଖା ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଛି । ବିସ୍ମରିଲୁ, ଏ ସ୍ୱପ୍ନ ନା ସତ୍ୟ !

● ● ●

ଚୈତ୍ର ଦାସିଆ

କେବଳ ଚୈତ୍ର କରି କରି ଦାସ ପରିଡ଼ାର ନାଁ "ଚୈତ୍ର ଦାସିଆ ।"

ଚୈତ୍ର ଦାସିଆ ସାତ ବର୍ଷର କଏଦୀ । ଏହାପୂର୍ବରୁ ସେ ଆଠଥର ଜେଲ ଯାଇଥିଲା ।

ଦିନେ ଜୀବନର ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଚୈତ୍ର ଦାସିଆ ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି ଗଡ଼ପଦର ଗାଁକଥା ଭାବିବସିଲା । ସେ ସମୟଟା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ସଂଧ୍ୟାବେଳ । ପଶ୍ଚିମ ଗଗନର ରଙ୍ଗରଙ୍ଗିଆ ରଙ୍ଗ ମେଘଙ୍କେ ଧଳାପରଦାଟିଏ ବନାଇ ବାନ୍ଧିଲାପରି ଭାଲେରି ଏବଂ ଖଣ୍ଡାଧାର ପର୍ବତର କପାଳଦେଶ ଯୋଡ଼ିଦେଇ ଫୁଟିଦିଶୁଥିଲା ।

ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଦୁଇଟା ଷ୍ଟେସନ ଥିଲା, ଚୈତ୍ର ଦାସିଆ ନିଜ ନାଁ ନିଜେ ମନେ ମନେ ଭାବି କେତେଥର ଚମକିଲା । କେତେଥର ସେ ନିଦରୁ ଉଠିଲା ପରି ଆଖି ମେଲେଇ ଚାହିଁଲା । ଘର୍ ଘର୍ କରି ଗାଡ଼ିଟା ବାଲୁଗାଁ ଷ୍ଟେସନରେ ରହିଲା—ଜନକୋଳାହଳରେ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ପୂରିଉଠିଲା । ଚିଲିକାର ସେପାଖରୁ ଦମକାଏ ଥଣ୍ଡାପବନ ବହିଆସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ସାମାନ୍ୟ ରୋମ ଟାଙ୍କୁରାଇ ଦେଇଗଲା । ଟିକେଟ ଖଣ୍ଡିମାନ ଦେଇ ଯେଝା ଗନ୍ତବ୍ୟପଥରେ ଯେ ଯୁଆଡ଼େ ଯାତ୍ରୀ ଗଲେ; ମାତ୍ର ଚୈତ୍ର ଦାସିଆକୁ ଆଲୁଅରେ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ସାତ ବର୍ଷପରେ ସେ ମଣିଷ ହୋଇ ଫେରିଛି କି ଆଉ କଣ ହୋଇ ଫେରିଛି, ବହୁତ ଭାବି ମୁସାଫିରଖାନାର ପଛପଟେ ଯାଇ ଠିଆହେଲା । କିନ୍ତୁ ସମୟପରେ ଆଗରେ ନେଳି ପଗଡ଼ିବନ୍ଧା ଏକ ଚପରାଶିକୁ ଦେଖି ତା'ର ମୋହନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଲା । ଚମକିପଡ଼ି ସେ ପଶ୍ଚିମମୁଖା ପାଦ ଚାଲିଲା । ବାଟ ଚାରି ମାଇଲ, ଶେଷରେ ସେ ତା'ର ଘର ଭେଟିବ । ସେତେବେଳକୁ ମାଟ୍ଟୁ-ଅନ୍ଧାର ହୋଇଯାଇଥିବ । ସେତେବେଳେ ମୁହଁ ବାରି ହେଉ ନ ଥିବ; ହଠାତ୍ ସେ ଘରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ !

ଓହୋ ! ତା’ ମନ ଭିତରେ ଝଞ୍ଜା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଘରକୁ ଯିବ ! ଦୁଇଟି ବଡ଼ ବଡ଼ କଳା କଳା ଆଖି ଆସି ତା ଆଖି ପାଖେ ନାଚିଲା । ଦୁଇଟା ସୁଗୋଲ ସୁନ୍ଦର ହାତ ତା’ ଗୋଡ଼ତଳେ ଆସି ଲାଗିଲାପରି ଲାଗିଲା—ଘରର ଘରଣୀ ହୀରାମଣିର ମୁହଁଟି ଆଗରେ ସକାଳ ବେଳାର ପଦ୍ମଫୁଲ ପରି ଫୁଟିଉଠିଲା । ତା’ ପାଖେ ପାଖେ ପୁଣି ଆହୁରି ଚାରି ଛଅଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ଆଖି, ଆହୁରି ଚାରି ଛଅଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ହାତ, ଆହୁରି କେତୋଟି ଡଳଡଳ କଳକଳ ସ୍ୱର··· ଏସବୁ ଏକାଠି ଆସି ତାକୁ ବାଟରୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରି ନେଇଯିବାପାଇଁ ତତ୍ପର !

କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ଯେ ସାତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର କଥା ! ମନେପଡ଼ିଗଲା, ସେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ସାତ ବର୍ଷ କଟାଇ ଆସିଛି । ଏ ଭିତରେ ସେହି ହାତ, ସେହି ଆଖି, ସେହି ମୁହଁ କ’ଣ ଏକାପରି ଥିବ ? ସେହି ସ୍ୱର କଣ ଏକାପରି ଶୁଭୁଥିବ ? ସବୁ ତ ବଦଳିଯାଇଥିବ । ତାକୁ ଯଦି କଏ ଦୁଆରମୁହଁରେ ଚିହ୍ନି ନ ପାରିବେ, ସେ ଯେବେ କାହାକୁ ଆପଣାର ବୋଲି ବାରି ନ ପାରିବ··ତେବେ କଣ ହେବ ! ତା’ ପକ୍ଷରେ ଏ ଏକ ମହାସମସ୍ୟା ହେଲା ।

ଦାସିଆର ଦେହ, ମନ ଜଡ଼ ହେଲାପରି ଲାଗିଲା । ଗାଁମୁଣ୍ଡ ବରଗଛ, ଗାଁ ଶେଷ ପାଖ ବିଲ କିଆରି, ଗାଁ ଭିତରର ତୁଳସୀ ଚଉଁରା, ଗାଁର ବୁଢ଼ା ରଘୁ ପାଇକରା, ଗାଁର ପୁରୁଣା ଭାଗବତପିଣ୍ଡି···ଏସବୁର ଛବି ତା’ ଆଖିଆଗରେ ଆସି କେତେ ବେଗେ କେତେ ବେଶରେ ନାଚିଗଲେ । ଏହିପରି ସମୟରେ ଖୁବ୍ ଦୂରରେ ଦୁଇଟି ତାରାର ପାଖାପାଖି ଆକାଶଦୀପର ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆଲୁଅ ଦେଖାଗଲା । ଦାସିଆ ବିଚାରିଲା, ଏ ଯଦି ହୀରାମଣିର ତୁଳସୀ ଚଉଁରାର ବତି ହୋଇଥିବ·· ଏ ଆକାଶଦୀପକୁ ସେ ଯେବେ ମୋହରି କାମନାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଣୁଥିବ···

ପାଦ ଦୁଇଟା କେତେବେଳେ ଥକିଲା, କେତେବେଳେ ଚାଲିଲା । ଜଣା-ଯାଉଥିଲା, ସେ ପଦେ ପଦେ ନାନା ଭାବନାରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇପଡ଼ୁଥିଲା । ହଠାତ୍ ଦୂରରେ ଗାଁ ଗହଳି ଶୁଭିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ିଆସୁଥିଲା, ବିଲ-ମାଳରେ କେବଳ ବେଙ୍ଗଗୁଡ଼ାକ ହିଡ଼ତଳ ପାଣିକୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ପଥିକର ପଦା-ଘାତରୁ ରକ୍ଷାପାଉଥିଲେ । ଧାନ କିଆରିର ଥୋଡ଼ମରା ଧାନମୁଣ୍ଡା ସବୁ ଊଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ଭାବରେ ଆକାଶର ଚଳା ମେଘମାଳାକୁ ଚାହିଁରହିଲାପରି ଦିଶୁଥିଲେ । କେଉଁ ହିଡ଼ତଳେ ମନ୍ଦଏ ପାଣି ଭୂଖଣ୍ଡେ ଓସାର ବାଲି ଶେଯରେ ଶୋଇ କୁଳୁକୁଳୁ ରବରେ ଆର କିଆରିକୁ ବହିଯାଉଥିଲା । ପବନଝୋଟରେ ସେତେବେଳେ

ଧାନପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଖସ୍‌ଖସ୍‌ ଶବ୍ଦ କରି ରତ୍ନର ଦାସିଆର ଭାବନାକ୍ରାନ୍ତ ମନକୁ ଦୂରର ଆକାଶପାପ ଆଡ଼କୁ ନେଉଥିଲା !

ଗାଁର ଗୋହିରୀ ବାଟ ପଡ଼ିଲା । ଜଣାପଡ଼ିଲା, ସେ ଯେପରି ତା'ର ଜୀବନର ଏକ ମହା-ଗୋହିରୀ ପଥରେ ଚାଲିଛି । ଆଗ ପଛରେ ସେ କାହାକୁ ଦେଖିଲା ନାହିଁ । ଏକାକୀ···ଏକାକୀ ରତ୍ନର ଦାସିଆ ଗୋହିରୀ ଶେଷରେ ଯାଇ ଠାଏ ଥକାମାରି ଠିଆହେଲା । ଗାଁଦାଣ୍ଡରେ ପିଲେ ଖେଳୁଥିଲେ, ପିଣ୍ଡାରେ ଠା-ଠା ହୋଇ ଲୋକ ବସି ବାରଆଡ଼ର ବାରକଥା ପକାଇଥିଲେ । କେଉଁ କିଆରିରେ ପାଣି କେତେ ଓ କେଉଁ ଧାନର ଫଳ କିପରି, ମଧୁ ପରିଡ଼ା ଓ ହାମ ଶାଉଳର ଏ ବର୍ଷ ଧାନ କଟାହେବାବେଳେ ଫୌଜଦାରୀ ହେବା ସମ୍ଭାବନା ଅଛି କି ନାହିଁ, ଇତ୍ୟାଦି କେତେ ରକମର ଗପ ! ଦେଉଳର ପଥରମୂର୍ତ୍ତିପରି ନିଶ୍ଚଳ-ଭାବରେ ରତ୍ନ ଦାସିଆ ସବୁ ଶୁଣିଲା ।

ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାଖଣ୍ଡିକ ଛଡ଼ା ତା'ପାଖରେ ଆଉ ଲୁଗା ନ ଥିଲା; ମୁଣ୍ଡରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ଶଢ଼ା ଗାମୁଛା ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇଥିଲା । ସାତ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ବେଶରେ ସେ ଯେଉଁ ଗାଁରୁ ସେହି ଗୋହିରୀ ବାଟେ ଧରା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସାତ ବର୍ଷପରେ ସେହି ସପସ୍ତର ସେହିପରି ଏକ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ସେ ସେହିଠାରେ ଆସି ଠିଆ ! ଗଲାବେଳେ ଅପରାଧୀଭାବରେ ସେ ବଡ଼ ସଂକୋଚରେ ପାଦ ଚାଳୁଥିଲା; ଏବେ ଫେରିଲାବେଳେ ତହୁଁ ବଳି ଶତଗୁଣ ସଂକୋଚରେ ଠିଆହେଲା । ଏପାଖେ ସେପାଖେ କିଆବାଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା, ହତାଶ ପଥିକପରି ଥରେ ଆକାଶ ଉପରକୁ ଆକାଶପାପକୁ ଆଖିପକାଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ରାତି ଦୁଇ ଘଡ଼ି ହେବ । ଗାଁର ମକଦମଙ୍କ ଘରପିଣ୍ଡା ଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ ପିଣ୍ଡାରୁ ଗହଳ କମିଆସିଲା । ଜୀବନରେ କେତେ ରାତି ସେ ସେହି ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଛି; କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଚାଲିଠାରୁ ଏଥର ଚାଲି ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହେଲା । ସେଇ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସେ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ଦେଖିପାରୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଜିର ଏ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ତାକୁ ଜଗତ-ସଂସାର କିଛି ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । କେବଳ ହୀରାମଣିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଛଳଛଳ ଆଖିପରି ଆକାଶର ତାରାଗୁଡ଼ାକ ତାକୁ ନାନା ରହସ୍ୟମୟ ଦେଖାଗଲେ । ସାନ ସାନ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ପରି ପବନ ତା'ର ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାକାନିଟା ହଲାଇ ଦେଇ ବହିଗଲା···ସେ ଚମକି ଠିଆହେଲା···

ଏକ, ଦୁଇ, ତନ, ଗୃର...ଶ୍ରେର ଦାସିଆ ଏ ମୁଣ୍ଡର ଘର ପାହାଚ ଗଣିଗଲା । ମନେ ମନେ ଠିକ୍ କରିନେଲା, ଏଇଟା ଦାସଙ୍କ ଘର, ସେଇଟା ପଲେଇଙ୍କ ଘର, ସେଇଟା ପଧାନଙ୍କ ଘର । ସୁନ୍ଦରୀଘର ପଡ଼ଶାଘର ତାର ଘର । ଗଣି ଗଣି ଯାଇ ସେ ଏକ ଘର ପାଖେ ଠିଆହେଲା । ମନରେ କେତେ ଦୋ-ଦୋପାଞ୍ଚ ଭାବନା ଆସିଲା । ପାହାଚ ଉପରେ ପାଦଦେଇ ପୁଣି ଥକ ଗ୍ରରିଆଡ଼କୁ ଗୃହିଁଲା । ତାର ମନେପଡ଼ିଲା ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ନଡ଼ିଆ ଗଛ କଥା । ସାତବର୍ଷ ତଳେ ତାର ନଡ଼ିଆ ଗଛ ଦୁଇଟା ବୁଢେ ଉଚ୍ଚରେ କଣ୍ଟା ମେଲାଇ ଚଅଁର ପକାଇଥିଲେ, କାହିଁ ସେ ଗଛ ଦୁଇଟା ତ ସେହି ଦୁଆରମୂହଁରେ ନାହିଁ ! ସେ ଭୟ ସଂକୋଚରେ ପାହାଚ ଉପରୁ ପାଦ କାଢ଼ିଆଣିଲା ।

ପୁଣି ଆଗକୁ ଗୃହିଁଲା—ଦଶବାର ହାତରେ ଗଛର କ୍ଷୀଣ ଛାଇ ବାରିହେଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତେକ ଦେଖିଲା କେଉଁ ଯୁଗର ପ୍ରକାଣ୍ଡକାୟ ବୃଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ଭଷସ ପରି ଦୁଇଟା ଗଛ ଆକାଶକୁ ଉଠୁଛନ୍ତି । ଉପରେ ଗଛ ବାହୁଙ୍ଗା ଭିତରେ କେତେଟା ବଗ ସେ ରାତିରେ ବସା ବାନ୍ଧ ରହିବାକୁ ଆସି ବରବର ପକ୍ଷୀ ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ କରି ପ୍ରଦୋଷକାଳୀନ ଆସନ୍ନ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ । ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଦାସିଆ ଉପରକୁ ଗୃହିଁଲା । ତାକୁ ଦେଖାଗଲା, ସତେ ଯେପରି ଗଗନର ତାରା-ରାଜ୍ୟକୁ ଛୁଇଁବାପାଇଁ ଗଛ ଦୁଇଟା ପାଖ ପାଖି ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ଗଛ ଉପରେ ରହି ତାରା-ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବାପାଇଁ ବଗଗୁଡ଼ାକ ସତେ ଯେପରି କଳ ଲଗାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ଦାସିଆର ସ୍ମୃତିରାଜ୍ୟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନବ ଭାବନାର ଛାୟାପଡ଼ିଲା । ଗଛ ଦୁଇଟା ତା'ର ହାତ ପାଖାପାଖି ନ ଥିଲେ ସେହିଠାରେ ସେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯାଇଥାଅନ୍ତା । ହଠାତ୍ ଗୋଟେ ଗଛକୁ ଭରାଦେଇ ଠିଆହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ମନଟା ତାର ବାତଚକ୍ରପରି ଉଡ଼ିଲା । ବଗୃରିଲା ତେବେ କଣ ଗାଁଟା ଗବପଦର ନୁହେଁ ? ନା, ଗବପଦର ଗାଁ । ପଣ୍ଡା ଘରର ଚଉଁରି ଅଛି, ପଧାନ ଘରର ଖମାରଘର ଅଛି, ଦାସଙ୍କ ଘରର ମେରଦା ଅଛି...କଲ୍ଲୁ...ଶ୍ରେର ଦାସିଆର ଘର କାହିଁ ?

ଟିକଏ ଥପ୍ପ ଧରି ଦାସିଆ ଦୁଇ ନଡ଼ିଆଗଛ ମଝି ସିଧା ଉପରକୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇଲା । ଆଣ୍ଠୁଏ ଘାସ ମାଡ଼ିରହିଛି, ତା' ଭିତରେ ପଥର ପାହାଚ ! ଗୋଡ଼ ମାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାସିଆ ଦେହ ଭିତରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର ତରଙ୍ଗ ଖେଳିଗଲା ।

ବସ୍ତରିଲା, ସତେ ଅବା ତା'ର ସେହି ହାଡଗଡ଼ା ପାହାଚ ସାତବର୍ଷ କାଳ ତାହାରି ଅଭାବରେ ଘାସ ଭିତରେ ଲୁଚିରହିଛି । ପାଦ ବଢ଼ାଇଲା, ପାଦ ଖସିଲା··· ପାହାଚଉପରେ ପାହାଚ, ଦଶ କି ଏଗାର ପାହାଚ···ଗଭୀର ସ୍ମୃତି-ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି ସେହି ଘାସମଡ଼ା ପାହାଚଉପରେ ପାଦ ଦେଇ ଦେଇ ସେ ଯାଇ ମେଳି ଡିହଉପରେ ଠିଆହେଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ତା'ର ଦେହଟା ସେହି ପଥର-ପାହାଚପରି ନିର୍ଜୀବ ହୋଇଆସିଥିଲା । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର କାରରମିଶା ପବନ ଦମକାଏ ଆସି ତା'ର ଦେହ ଛୁଇଁଦେଇଗଲା । ଗୁରି-ଛଅ ମାସ ବର୍ଷାସର ଘାସଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ କେତେ ପ୍ରକାରର ମଶା ମାଛି ପୋକ ବସା ବାନ୍ଧିଥିଲେ; ଭଣଭଣ ଗଣଗଣ ହୋଇ ତା'ର ଗ୍ରରିପଟେ ଘେରିଗଲେ । ସେଥିପ୍ରତି ତାର ଆଦୌ ନଜର ନାହିଁ । ଡିହ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ସେ ଗ୍ରରିଆଡ଼କୁ ଗ୍ରହିଁଲା । ତା'ର ଦୁଇପାଖେ ବାଜପକ୍ଷୀ ଶିକାର ଧରି ଡେଣା ମେଲେଇଲା ପରି ଦୁଇ ପଡ଼ିଶାର କାଣ୍ଡମରା ଘର ଦୁଇଟା ସେହି ମେଳି ଡିହ ଉପରକୁ ଝୁଙ୍କିପଡ଼ିଥିଲେ । କେତେ ଦିନ···କେତେ ବର୍ଷ ତଳୁ ସେ ସେହି ଜମିଟିଣ୍ଡିକ ଗବ୍ଭପଦର ଗାଁରେ ମେଳି ଡିହ ହୋଇପଡ଼ିଛି, ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ସେଠାରେ ଦାସିଆକୁ କେହି ଦେଲେ ନାହିଁ । ବାଧ ହୋଇ ନୀରବରେ ସେହି ମଶାବଣ ଭିତରେ ସେ ମେଞ୍ଚା ହୋଇ ବସିପଡ଼ିଲା !

ଅନ୍ଧାର ରାତି; ମାତ୍ର ଦାସିଆର ହୃଦୟ ଭିତରେ କେତେ ବର୍ଷତଳର ସ୍ମୃତି-ଦୀପ ଜଳିଉଠିଲା । ସେ ଦେଖିଲା—ତାର ପାଞ୍ଚ ବଖରା ଘର, ପନ୍ଦର ହାତ ଓସାରର ଅଗଣା; ସବୁ ପରିଷ୍କାର, ସବୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁନ୍ଦର । ବାର ବରଷର ବାଳକକୁ ସେ ଭିତରେ ବାପ ମା' ଛାଡ଼ିଦେଇ ଏ ସଂସାରର ଲୀଳାଖେଳା ସାରି-ଦେଇ ଗଲେ । ବାର ବରଷର ମଫସଲୀ ବାଳକ ପ୍ରାଣରେ କେତେଥର ଆଶାର ଦୀପ ଜଳିଲା, ଲିଭିଲା । ବାହୁବଳରେ ସେ ଅଝାଡ଼ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଶି, ଖଗାଦନେ ଖଗରେ ଚାଲି ଦେଖାଇ, ନଈବଢ଼ି ଭିତରେ ପହଁରି, ଭଲେଖା ଢେଣ୍ଟଶିକା ଲଢ଼ି, କେତେପ୍ରକାର ସାହସ ଦେଖାଇଲା । ପେଟ ପୋଷିବାପାଇଁ କେତେ କଣ ଉପାୟ କରିବସିଲା । ତାହାର ସାହସକୁ ଲୋକେ ପ୍ରଶଂସା ଯେପରି କଲେ, ପେଟପୋଷା ଉପାୟକୁ ସେପରି ନିନ୍ଦା ମଧ୍ୟ କଲେ । ତା'ପରେ କେତେ ବର୍ଷ ଗଲା, ଜୀବନର ସଙ୍ଗିନୀ ଆସି ପାଖରେ ମିଳିଲା । ପାଞ୍ଚ ବଖରା ଘରକୁ ସେ ଆଲୁଅ କରିଦେଲା । ଯୁବକର ମନ ବଚନକୁ ସେ ଅଧିକାର କରିବସିଲା । ସେ ହସି ଯୁବକକୁ ହସାଇଲା, ସେ କାନ୍ଦି ଯୁବକକୁ କନ୍ଦାଇଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ତା' ଜୀବନପଥରେ ନାନା ଫୁଲ ଫୁଟିଲା ।

କ୍ରମେ ଯୁବକ ପରିଷ୍କାର ବାଟ ଭୁଲିଲା । ଗାଁରେ ତାକୁ ଷ୍ଟେର କହିଲେ, ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ତା' ନାଁରେ ଅପବାଦ ଶୁଣାଗଲା । ଶେଷରେ ତାକୁ ଜେଲ ଯିବାକୁ ହେଲା । ଥରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ସାତଥର ଜେଲ ଗଲା— ଶେଷକୁ ତାର ନାଁ ହେଲା 'ଷ୍ଟେର ଦାସିଆ' । କେତେ ଥର ବିଚାରିଲା, ଏ ବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ିଦେବ, ପର ଜିନିଷରେ ହାତ ଦେବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରଖିପାରିଲା ନାହିଁ । ଚମକିଲା ପରି ଦେଖିଲା, କାହିଁ ହୀରାମଣି ତ ପାଖରେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ବଖରା ଘର ତ ମାଟି ସଙ୍ଗରେ କୁଆଡ଼େ ମିଶିଯାଇଛି ।

ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗୀଳଗୁଡ଼ିକ ତ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚିଯାଇଛନ୍ତି । ପାଗଳଙ୍କ ପରି ସେ ଦୁଇଟିର ଥର ଦୁଇ ହାତକୁ ଦୃଢ଼ପାଖେ ଘାସଉପରେ ବୁଲାଇଦେଲା । ଘାସ ଛଡ଼ା ତା ହାତରେ ଆଉ କିଛି ବାଜିଲା ନାହିଁ । ହାତ ଟେକି ମୁହଁ ପାଖକୁ ନେଇ ଚାହିଁଲା, ହୀରାମଣିକି ସେ ହାତ ମୁଠାରେ ପାଇଛି କି ? ଆହା, ଧରା ନ ଦେଇ ସେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲା ? ବିଚାରିଲା—ସେ'ତ ଏହି ବାଟେ କାଖରେ ପାଣିମାଠିଆ ଧରି ଫେରୁଥିଲା, ଏହି ବାଟେ ତ କେତେଥର ମୁଁ ତାକୁ ଚେହିଁଛି । ତା'ର ପାଦର ଅଳତାରେ ତ ଏହି ବାଟ କେତେଥର ରଙ୍ଗ ହୋଇଛି · ସେ ଆଖି ମେଲେଇ ଚାହିଁଲା—ଆଖିମୁଦି ଭାବିଲା; ମାତ୍ର ଭାବନାର କୂଳକିନାର ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ତେବେ କ'ଣ ଷ୍ଟେର ଦାସିଆର ଘରଟା ମେଲିଉଠ ହେବା ସତ କଥା ? କେତେ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ କେତେ ବିବାଦ କରିଥିଲା । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ କେତେ ଥର କଥା ହୁଡ଼ି କରି କହିଥିଲା; ସେମାନେ କ'ଣ ଦାଉ ସାଧିଲେ ? ସେହି ଏକା ଭାବନା ତା'ର ମନକୁ ଅଧିକାର କରିବସିଲା—ଜେଲ ଯିବାକୁ ମାସେ ଥିଲା ମୁଁ ପଧାନ ଭାଇ ସଙ୍ଗେ କଳି ଲଗାଇଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଫେର୍ ବରଷକ ତଳେ ତ ତା' ପୁଅକୁ ସୁଅମୁହଁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲି । ଶ୍ରାବଣ ବଢ଼ିରେ ଶାଳଆର କୂଳବୁଡ଼ା ପାଣିସୁଅ ଭିତରେ ପଧାନପୁଅ ଭାସିଯାଉଥିଲା, ସମସ୍ତେ ହଟିଗଲେ— ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଯେ ଅଣ୍ଟାଭିଡ଼ି ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲି, ସେ କଥା କ'ଣ ପଧାନ ବୁଢ଼ା ଭୁଲିଗଲା ?

ଏହିପରି କେତେ କଥା ଦାସିଆ ମନକୁ ଛୁଇଁଲା; କିନ୍ତୁ କୌଣସିଟା ତାକୁ ସତ ବୋଲି ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ସେ ଭାବିଲା— ଲୋକେ କହନ୍ତି, 'ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଯୋଡ଼ିଏ କଥା, ପାପ-ପୁଣ୍ୟ ଯୋଡ଼ିଏ କଥା, ଭଲ-ମନ୍ଦ ଦୁଇଟା ବାଟ । ଅଧର୍ମ କଲେ, ପାପ କଲେ, ମନ୍ଦରେ ମାତିଲେ ସବୁ ଅହିତ ଆସି ଘଟେ ।'

ସ୍ୱେର କଲି, ଅଧର୍ମ ବୋଲି ଭାବିଲି ନାହିଁ । ଜେଲ ଗଲି, ତାକୁ ମୋ ପାପର ଫଳ ବୋଲି ଭାବିଲି ନାହିଁ । ଭଲ ବାଟରେ ନ ଯାଇ ମନ୍ଦ ବାଟରେ ପାଦ ଚଳାଇଲି । ସେଥିପାଇଁ ଥରେ କାନ୍ଦିଲି ନାହିଁ ··ଅନୁତାପ କଲି ନାହିଁ । ତେଣୁ ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଏକାବେଳକେ କନ୍ଦାଇଦେବାପାଇଁ, ମୋର ସବୁଯାକ ପାପର ଏକାବେଳକେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତପାଇଁ, ମୋର ସୁଖର ସଂସାରକୁ ଛାରଖାର କରି ଏପରି ମାଟିଚିହ୍ନା କରି ପକାଇଦେଲେ ? ତେବେ କଣ ଜଗନ୍ନାଥେ ମୋ'ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସିଂହଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ମୋ କୁଟୀର ଉଆସର ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ଚୂନା କରିଦେଲେ ? ମୋ ହୀରାମଣି ! ··· ·କାହିଁ ଗଲା ମୋର ହୀରାମଣି ? ପଦେ ହେଲେ ତାକୁ କହିପକାନ୍ତି, ଥରେ ହେଲେ ତାକୁ ବୁଝାଇ ଯାଆନ୍ତି; ଏତେ ପାପ କଲି ଯେ ଶେଷରେ ତାକୁ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ! ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଜେଲ ଭୋଗି ବୁକୁକୁ ଜେଲ ଘରର ପଥରକାନ୍ଥ ପରି ଟାଣ କରିଦେଲି । ଏବେ ତାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ମିଳିଲା ! ସେଥିପାଇଁ କ'ଣ ଏ ମେଲା ଉତ୍ସବରେ ବସି ଏପରି ଲୁହ ଢାଳିବାକୁ ବଞ୍ଚିଥିଲି ? ଦାଗିଆ ଆଣ୍ଠୁ ଭିତରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଇଦେଇ କେତେ ସମୟ ବୁକୁକୁ ଚିପିଧରିଲା । ଘନ ଘନ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ତଳେ ଭରଦେଇ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା; କିନ୍ତୁ ତଳକୁ ତାର ହାତ ପାଇଲା ପରି ତାକୁ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଓହୋ ! କେଉଁଠେ ଦେଖିଲ ! ତା'ର ଆଖି ପାଇଲା ନାହିଁ, ଘୂରିଲେ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲେଇଗଲା । ସେଇଠାରେ ପାପର ବିଭୀଷିକାରେ ସଂସାର ତାକୁ ଉପହାସ କଲା । ସେହି ଗମ୍ଭୀର ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ଚିତ୍କାର ଶୁଭିଲା—"ଏ କି କଲ ! ଏ କି କଲ ! ରକ୍ଷା କର, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କର !" ସ୍ୱେର ଦାଗିଆ ସେ ସ୍ୱର ବାରିପାରିଲା । ସାତ ବର୍ଷ ତଳର ସେହି ନାରୀକଣ୍ଠର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଶୁଣି ସେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଗଲା । ତା ଉପରେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ, ତା ତଳେ ଅତଳ ସାଗର—ସେ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ? ମୃତ୍ୟୁଭୟରେ ତା'ର ଦେହ କମ୍ପିଲା । ବୈଶାଖ ମାସର ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାବେଳର ମରୀଚିକା ପରି ସମଗ୍ର ସଂସାରରେ ତା'ର ପାପର ଛାପ ଭାସିଲାପରି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଭାବିଲା—ମନୁଷ୍ୟର ରାଜ୍ୟରେ କି ଏପରି ଘଟେ ? ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥେ କି ଏପରି ଘଟାନ୍ତି ? ଏ ମୋର ପାପର ବିଭୀଷିକା—ଏ ମୋର ପାପର ଫଳ । ଦେଖୁଛି, ମୋପାଇଁ ଏ ଅତଳ ପାତାଳ ଖୋଲା ହୋଇଛି—ଏ ପାଖରେ ଗାଁ ର ସାମଲ, ଦାସ, ଜେନା, ବରାଳ ଘର ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । କେହି ତ ମୋତେ ଟାଣି ନେଇ ନାହାନ୍ତି । କେହି ତ ମୋ ହୀରାମଣିକୁ ଆଣି ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନ କଲେ କ'ଣ ଆଜି ମୋର ମେଲା ଉତ୍ସବରେ ଘର ହେବ, ହଜିବା ହୀରାମଣି ଫେରିଆସିବ !···ନା,

ନା, ଆଉ ଜୀବନରେ କିଛି ଲୋଭ ନାହିଁ—ଡେଇଁପଡ଼େ ଏ ପାତାଳ ଗର୍ଭକୁ। ଏଇଠି ମୋର ସବୁ ବନ୍ଧ-ବନ୍ଧନ, ପାପ-ପୁଣ୍ୟ, ଧର୍ମ-ଅଧର୍ମର ବିଚାର ହେଉ। ଏହା କହି ସେ ଧୂମ୍‌କିନା ଡେଇଁପଡ଼ିଲା। ଦେଖିଲା, ସେ ଗୋଟାଏ ପଥରକାନ୍ଥ-ବନ୍ଧା ଏକ ଘରେ ପଡ଼ିଛି। ଚେତା ଆସିଲା। ଗୋଡ଼ଆଣ୍ଠୁକୁ ହାତ ମାଇଲା। ସେ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ କାନ୍ଥ ବାଉଳା, ଏକ ଦିଗରୁ କ୍ଷୀଣ ସ୍ରୋତରେ ପବନ ଟିକିଏ ବହିଆସୁଥିଲା। ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ସେଠି ଠିଆହେଲା। ସେଠି ଲୁହାର ଶାବଳରେ ଦୁଆର ତିଆରି। ତେଣେ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଶୁଭିଲା—"ଏକ୍, ଦୋ, ତିନ୍।"

ବୈଦ୍ୟର ଦାସିଆ ଚମକିପଡ଼ିଲା। ବୁକୁରେ ହାତ ମାଇଲା, ବୁକୁରେ ତାହାର ଦାଗୀପଟା ଓହଳା ହୋଇଛି। ଜାଣିଲା ସେ ପୁରୀ ଜେଲର ୧୩୨୫ ନମ୍ବର ଦାଗୀ। ମନେପଡ଼ିଲା, ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ ସେ ଘର କଥା ବିଚାରି, ସ୍ନେହର ପିଲାଗୁଡ଼ିଙ୍କ ମୁହଁ ମନେ ପକାଇ ଜେଲର ନିର୍ଜନ ଗୁହା ଭିତରେ ଆଣ୍ଠୁ ଭିତରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଇ ଭାବୁଥିଲା ସାତବର୍ଷ କେବେ ପୂରିବ—ସେ କିପରି ଯାଇ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବ, କିଏ କିଏ ତାକୁ କିପରିଭାବରେ ଦେଖିବେ। ହତାଶଭାବରେ ସେ ଜେଲର ଲୁହା କବାଟକୁ ଆଉଜି ବସିପଡ଼ିଲା। ଗଣିଲା—ଆହୁରି ଛ' ବର୍ଷ ଦଶ ମାସ ବାକି!

ଶେଷ ଭକ୍ତ

କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଯାତ୍ରା.........

ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର ବେଢ଼ାରେ ଲୋକସମାଗମର ସୀମା ନାହିଁ ।

କେତେ ଯୁଗର ସ୍ମୃତି ପରମ୍ପରା ଧରି ସେ ଯାତ୍ରା ଚାଲିଆସିଛି । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ମାନବ କଳ୍ପନାର ସୀମା ପାର ହୋଇ ଯେଉଁଦିନ ସେ ମନ୍ଦିର ଗଗନକୁ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଲା, ସେହି ଅଜ୍ଞାତ ଦିବସରୁ ଏ ଯାତ୍ରା ଚାଲିଆସିଛି ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି ।

ସବୁ ବର୍ଷପରି ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଜାକଜମକରେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସବୁ ବର୍ଷପରି ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ କଳା-ନାଲି-ବସନପରିହିତା ପଲ୍ଲୀ ରମଣୀର ଘାଗୁଡ଼ି ପାହୁଡ଼ଲଗା ପଦଶବ୍ଦରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଥରିଉଠିଲା । ସବୁ ବର୍ଷପରି ବଣ୍ଟିଆଖୋସା, ମଠାପିନ୍ଧା, ପଲ୍ଲୀବାସୀର ପାନଖିଆଭରା ମୁଖର କଳରୋଳରେ ଗ୍ରାମ ଦଳ ପୂରିଉଠିଲା । ବିକୃତ ବଙ୍ଗଳାମିଶା ଓଡ଼ିଆ କୀର୍ତ୍ତନର ତାନ ପୃଥିବୀ ଗଗନକୁ ସଚକିତ କରିଦେଲା । ସବୁବର୍ଷପରି ନାଟତାମସା, ଦୋକାନପତ୍ର, ବିକାକିଣା, ଦେବଦର୍ଶନ, ମାଳୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଟଣାଓଟରା ସବୁ ଏକାପରି ଚାଲିଲା ।

ଏହିଥର ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ରର ଅତି ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ପାତ୍ରପଡ଼ାର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀର ଭିତରେ ଯାତ୍ରାର ପୂର୍ବଦିନ ଏକ ରକ୍ତାରକ୍ତି ଘଟଣା ଘଟିଗଲା ।

ଘଟଣାଟା ସଂସାରରେ ନୂଆ ନୁହେଁ, ସବୁବେଳେ ଘଟେ । କେବଳ ଘଟି ନ ଥିଲା ଥରେ, ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅମଳରେ । ସେତେବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ବଣରେ ପଶିଲେ ମିନା, ଟେଙ୍ଗା ଧରି ଭାଇର ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଇ ଭାଇଭାଗ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲେ ।

ତେଣୁ ପାତ୍ରପଡ଼ାର ଘଟଣା ବେଶୀ କିଛି ଗୁରୁତର ଧରଣର ନୁହେଁ । ଭାଇଭାଗପାଇଁ ତାହା ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଣ୍ଡଗୋଳ—ସେ ଭିତରେ କରୁଣ ଚିତ୍କାର,

ସେ ଭିତରେ ସାନଭାଇର କ୍ରୋଧମିଶ୍ରିତ ଅସହ୍ୟ ବାକ୍ୟବାଣସମ୍ବଳିତ ବାହୁଯୁକ୍ତ ଠେଙ୍ଗାଘାତରେ ବଡ଼ଭାଇ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତପାତ । ଏତିକି ମାତ୍ର ଅଭିନୟ ।

ଲୋକେ—ମଫସଲ ଲୋକେ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକଭାବରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପଡ଼ିଆଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନିଜ ନିଜ ଘରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିଆସୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପାତ୍ରପଡ଼ାର ଏ ରକ୍ତପାତ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି, କାନରେ ହାତ ଦେଇ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ମାଳିକା ଗାଇଲାପରି କହିଲେ—"କଳି ଶେଷ ହେଲା । ଭାଇକି ଭାଇ ଚହ୍ନିଲା ନାହିଁ···ଆଉ ଧର୍ମ ନାହିଁ···ନାହିଁ ··"

ଧର୍ମ ଅଛି କି ନାହିଁ ସେକଥା ସାନଭାଇ ଗୋପିଆ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ବଡ଼ଭାଇର ଭାଗ ପାଇବାର ଅଧିକାର ଅଛି କି ନାହିଁ, ଆଉ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ତା'ର ଲଢ଼ିବାକୁ ବଳ ଅଛି କି ନାହିଁ ସେ ଦେଖିନେଲା । ତା ଫଳରେ ବଡ଼ଭାଇ ରଘୁଆର ରକ୍ତପାତ !

ଘରେ ଏ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ କିଛି ନ ଥିଲା । ଦୁଇ ବଖରା ଘର, ଦୁଇଟି ବଳଦ, ଦ'ଖଣ୍ଡି ପନ୍ଦ୍ରଶ ଟଙ୍କାର କରଜ ତମସୁକ ଓ ପେଟକୁ ମୁଠାଏ ପିଠିକି ଖଣ୍ଡେ ଦେଇ ପୋଷିବାପାଇଁ ବୁଢ଼ୀ ମାଆଟିଏ !

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ । ରାତି ପାହିଲେ ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର ବେଢ଼ାରେ ଯାତ୍ରା । ଗୋପିଆକୁ ସେ ରାତିରେ ଆଉ କେହି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ।

ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଲା ସେ ରହିଲା ଘରେ; ଆଉ ଯେ ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇଲା ସେ ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା କେହି ଜାଣିଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ମାଆ କାନ୍ଦିଲା ତାହାରିପାଇଁ । କହିଲା—"ରଘୁଆ, ତୁ କି ଏଡ଼କି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଲୁ ? ଗୋପିଆ ମୋର ଏ ରାତିରେ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ?"

ଗାଁରେ ଏହିପରି ଘଟେ । ରଘୁଆ କିଛି ନୂଆ କଥା ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

ମୁଣ୍ଡରେ ପୋଡ଼ାକନା କିଛି ଭରତି କରିଦେଇ ଭାଇକି ଖୋଜିବାପାଇଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଘରେ ମା' ବୁଢ଼ୀଟି ବର୍ଷା ରାତିରେ ବୁଢ଼ୀ ମାଙ୍କଡ଼ୀ ଡାଳକୁ ଧରି ବସିଲା ପରି ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଗୋପିଆ ଅପେକ୍ଷାରେ ବସିରହିଲା ।

ରକ୍ତପାତପରେ ରଘୁଆର ଅଶ୍ରୁପାତ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ଯେତିକି ସେ ରାତିରେ ଭାଇକି ଖୋଜିବୁଲିଲା ସେତିକି ଭାଇଭାଗ କଥା ଭୁଲି ଭାଇଦର୍ଶନପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠିଲା । ଦେବଦର୍ଶନ କଥା ସେ ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ବାହୁବଳରେ ବଳୀୟାନ୍ ଗୋପିଆ ବେପରୁଆବାଲା । ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଝଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଗଳ୍ପପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ବୁକୁ ଭିତରେ ରାଗ ଶିଖା ଝେକ ଉଠିଥିଲା । ରାତିର ଉଦାରତା, ଗଗନର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ନିବିଡ଼ତା ଦେଖି ତା'ର ହୃଦୟର ଉତ୍ତେଜନା ଶାନ୍ତ ହୋଇଆସିଲା । .

ତା'ପରେ ଘରକଥା ଭାବିଲା । କ୍ରମେ ଭାଇ ମୁଣ୍ଡକଥା ମନେ ପକାଇଲା ।

ଶେଷରେ ମୁହଁ ପାଖକୁ ହାତପାପୁଲି ନେଇ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ କିଛି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି କି ନାହିଁ ।

"ତେବେ କ'ଣ ରକ୍ତ···!"

ଠେଙ୍ଗାଧରାର କି ଏକ କଠୋରତା ହାତ ସଙ୍ଗେ ବା ଲୁଚିରହିଥିଲା ! ଭାବି ଭାବି ସେ ବୁଲିଲା ।

ଯାତ୍ରା ଗହଳରେ ଗୋପିଆ କେତେ ମୁହଁ ଦେଖିଲା । କିଏ କେତେ କଥା ପଚାରିଲେ; ସେ କିନ୍ତୁ କାହା କଥାରେ କିଛି ଜବାବ ଦେଲା ନାହିଁ ।

କେତେ ବୁଲିବ ! ଘରଟାକୁ କନ୍ଦାଇ ଆସିଛି, ଭାଇ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୁହାଇ ଆସିଛି, ସେ ସତରେ କାନ୍ଦିବାଠାରୁ ବେଶୀ କାନ୍ଦ-କାନ୍ଦ ହେଲା ।

ସକାଳ ହେଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହେଲା । କ୍ରମେ ଜନସ୍ରୋତ ଯାତ୍ରାର ବିପରୀତ ମୁଖରେ ଗ୍ଭଲିଲା । ଦୋକାନପାଟ କ୍ରମେ କମିଆସିଲା । ଜନକୋଳାହଳ କ୍ରମେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳର ପକ୍ଷୀ କୋଳାହଳ ଶାନ୍ତ ହେଲା ପରି ଶାନ୍ତ ହୋଇଆସିଲା । ନଗର କୀର୍ତ୍ତନର ନିରଳସ କରତାଳମାତ୍ର ଆଦୌ ଶୁଭିଲା ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋପିଆ କରେ କଣ ?

ଦେବଦର୍ଶନ ?

ସେ ଇଚ୍ଛା ତା'ର ନାହିଁ । ଘରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ଏଣେତେଣେ ଆଖି ବୁଲାଇଲା । ଅଠରଦିନ ଯୁଦ୍ଧପରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯେପରି ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇଥିଲା, ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ଯାତ୍ରା ଶେଷରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାନ୍ତର ସେହିପରି ହତଶ୍ରୀ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । କେବଳ ଯୁଦ୍ଧପଡ଼ିଆରେ ଶୃଗାଳ, କୁକୁର ବୁଲିଲା ପରି କେତେଜଣ ପଣ୍ଡା ସେବକ ସାଥୀଛଡ଼ା ଭକ୍ତଙ୍କ ପଛେ ପଛେ, ଶେଷ ଶିକାର ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲେ ।

ଏତେବେଳକେ ଗୋପିଆର ଆଖିପଡ଼ିଲା ତା'ର ଭାଇ ଉପରେ । ସେ ହଠାତ୍ ଚମକି ଠିଆହେଲା ।

ଏ କ'ଣ ? ଭାଇ ହାତରେ ଠେଙ୍ଗା ! ଏହା ଦେଖି ଦୁର୍ବାର କ୍ରୋଧ ଧୀରେ ଧୀରେ ତା ହୃଦୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା । ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା । ଠେଙ୍ଗା ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ହାତକୁ ମୁଠା କରି, ବାହୁରେ ବଳ ସଞ୍ଚୟ କରି ସେ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା ।

ରଘୁଆର କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଆଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ସିଧା ସିଧା ସେ ଦେଉଳମୁହାଁ ଚାଲିଲା । ଦୁଆରେ ଠେଙ୍ଗାଟା ଥୋଇ ଦେଇ ସେ ଭିତରେ ପଶିଲା ନ ପଶୁଣୁ ପଛେ ପଛେ ଦି ଚାରିଜଣ ପଣ୍ଡା, ମାଳୀ; ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଗୋପିଆ ।

ଗମ୍ଭୀର ଘେରି ଜମାଟ ଭୂତ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ରଘୁଆ ଆର୍ଦ୍ର କଣ୍ଠରେ କହିଉଠିଲା—

"ପ୍ରଭୁ ହେ, ଅଗତିର ଗତି··· ।"

ଏହି ସ୍ୱରରେ ଗୋପିଆର ସକଳ କ୍ରୋଧ ଉତ୍ତେଜନା ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ଦୁଆରୁ ରଘୁଆର ଠେଙ୍ଗାଟା ଆଣି ପଛରେ ଛକି ଠିଆହୋଇଥିଲା । ମତଲବ ଥିଲା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର···ଆଉ ଏକ ରକ୍ତପାତର କଳ୍ପନା ମନରେ ଖେଳୁଥିଲା !

ସେହିପରି ଯୋଡ଼ପାଣି ହୋଇ ଦେବଦର୍ଶନ ପରେ ରଘୁଆ ବୁଲିପଡ଼ି ଦେଖେ ତ ଆଗରେ ଗୋପିଆ ··

କି କାରଣରୁ ଗୋପିଆ ହାତରୁ ଠେଙ୍ଗାଟା ଖସିପଡ଼ିଲା । ପୀଠ ପାଖରେ ଏହି ଶେଷ ଭକ୍ତ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମାଳୀ, ପଣ୍ଡା ଦେଖିରହି ଡାକୁଥିଲେ—"ପ୍ରଭୁ ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ ·· ।" ସକଳ ମାନ-ଅଭିମାନ, କ୍ରୋଧ, ଉତ୍ତେଜନା ଭେଦ କରି ବଳବାନ୍ ଗୋପିଆ ମୁହଁରୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲା —"ଭାଇ !"

ମୂକ ଦେବତାପରି ଭାଇ ଖାଲି ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । ଯୋଡ଼ାକନା ମିଶା ରକ୍ତଧାରର ଚିହ୍ନ ତା' ମୁଣ୍ଡରେ ବେଶ୍ ବାରିହେଉଥିଲା । ସେ କେବଳ ଗୋପିଆର ହାତଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଆଣିଲା ।

● ● ●

ଗୋଟିଏ ଦିନ

ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଛତ୍ରପୁର ସହରର ଏକ ଛୋଟିଆ ଘରେ ସୁରମା ସହିତ ମାଳତୀର ଆଳାପ ଚାଲିଲା ।

ସୁରମା ଯୁବତୀ । ବୟସ କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶି ଭିତରେ । ତା'ର ଆଖି ଦୁଇଟାର ଚାହାଣି ଖୁବ୍ ପରିଷ୍କାର; ମାତ୍ର ତା' ଭିତରେ ଜୀବନର କିଛି ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତର ଛାୟା ଲୁଚିରହିଲାପରି ଜଣାପଡ଼ୁଥାଏ । ହସଟା ତା'ର ଖୁବ୍ ଢଳଢଳ; କିନ୍ତୁ ସେହି ହସ ତଳେ କୌଣସି ନିରାନନ୍ଦ ସ୍ୱପ୍ନଛାୟା ଲୁଚିରହିଥିଲାପରି ଆଭାସ ମିଳୁଥାଏ । ସୁରମାକୁ ସମସ୍ତେ ସୁରମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ନାହିଁ; ଡାକନ୍ତି ବାମୁଣୀ ବୋଲି । କାରଣ ସେ ଦାହୁଁ ଆସି ସେହି ଘରେ ଦାସୀବୃତ୍ତି କରିବାର ମାସକମଧ୍ୟରେ ତା'ର ବାମୁଣୀପଣିଆ ବେଶ୍ ପ୍ରକାଶପାଇଥିଲା । ସେ କହେ, ତା'ର ଘର କାହିଁ ଯାଇ ଖଲିକୋଟର କେଉଁ ଅଜଣା ମଫସଲ ଭିତରେ । ସେ କହେ, ତା'ର ବାପମା'ଙ୍କ ମୁହଁ ସେ କେବେ ହେଲେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସାତ ବର୍ଷତଳେ ବିଭା ହୋଇଥିଲା ଘୁମୁସର ବାଦପୁର ଗାଁରେ । ଆଠବର୍ଷ ନ ପୂରୁଣୁ ବିଧବା ହୋଇ ଏପରି ଦାସୀବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା ।

ସୁରମା ସବୁବେଳେ ଭଲଥାଏ; ମାତ୍ର କାହାର ଶ୍ୱଶୁରଘର କଥା ପଡ଼ିଲେ ତା'ର ମୁହଁ କାହିଁକି କଳାପଡ଼ିଯାଏ, ଓଠ ଦୁଇଟା କାହିଁକି ଥରେ । ସେହି ଥରଥର ଓଠତଳେ ସେ ମନଇଚ୍ଛା କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହିଯାଏ ।

ଏହାଛଡ଼ା ସେ ଆଉ କିଛି ପାଗଳାମି ଦେଖାଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସେ ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ଗୁଣବତୀ, ରୂପବତୀ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ମାଳତୀ ଘରର ବଡ଼ଝିଅ ।

ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସର ଯେଉଁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ କଥା କୁହାଯାଉଛି, ସେଦିନକୁ ମାଳତୀର ବିବାହ ବାକି ଥାଏ ଦୁଇଦିନ । ମାଳତୀ ତା'ର ଜୀବନର ଏକ ଘାଟ

ପାର ହୋଇ ଆଉ ଏକ ଘାଟକୁ ଯିବାଲାଗି ସମସ୍ତେ ଆୟୋଜନ ଲଗାଇଥାନ୍ତି । ସେସବୁ ଆୟୋଜନ ଦେଖି ଲଜ୍ଜାରେ ମାଳତୀର ମୁହଁ କେବେ ରଙ୍ଗା ପଡ଼ିଯାଏ, କେବେ ଅବା ମନଭିତରଟା ଥରିଉଠେ । ପାଟିରୁ କେତେବେଳେ ହେଲେ ତା'ର ପରିଷ୍କାର କଥା ବାହାରେ ନାହିଁ । କାହାକୁ ଚୁହିଁଲେ ନ ଚୁହିଁଲାପରି ଜଣାପଡ଼େ; ନ ଚୁହିଁଲେ ମଧ୍ୟ ଚୁହିଁଲାପରି ଦିଶେ । ସେ ମନରେ ହସେ ଆଖିରେ ମଧ୍ୟ ହସେ । କେତେବେଳେ ସେ କାନ୍ଦେ; ମାତ୍ର ସେଇ କ୍ରନ୍ଦନବେଳ ସଙ୍ଗେ ତା' ଜୀବନର କୌଣସି ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ବାଜିଉଠି କାନ୍ଦଟାକୁ ରସମୟ କରିଦିଏ ।

ମାଳତୀର ଏପରି ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଧୂସର ଛାୟା ଭିତରେ ସୁରମା ଅଭିମାନିନୀ ପରି ଘରକୋଣରେ ବସି କ'ଣ ଭାବୁଥିଲା । ପରିଣୀତା ମାଳତୀ ତା'ର ଡାହାଣ ହାତଟାକୁ ନିଜ ହାତରେ ଧରି ତା' ମୁହଁକୁ ଚୁହିଁରହିଥିଲା ! ମାଳତୀ ଭାବୁଥିଲା, ସୁରମାର ଦୁଃଖମୟ ଜୀବନର କଥା, ସୁରମା ଭାବୁଥିଲା ତା' ନିଜ ଜୀବନସହିତ ମାଳତୀ ଜୀବନର ସମ୍ପର୍କ କଥା ।

ମାଳତୀ ପ୍ରଥମେ ନୀରବତା ଭାଙ୍ଗି ପଚାରିଲା—"କହ ସୁରମା, ତୋ'ର ଏପରି ବୁଦ୍ଧି ହେଲାପରେ ତୁ ଯେବେ ବାହା ହୋଇଥାନ୍ତୁ ତାହା ହେଲେ ବାହାବେଳେ କ'ଣ ଭାବିଥାନ୍ତୁ ?"

ନିଜ ହାତକୁ ଟିକିଏ ଟେଲେଇଦେଇ ସୁରମା ମୁହଁ ଟେକି ଅଳପ ହସିଦେଲା । ମାଳତୀ ପୁଣି ପଚାରିଲା—"କହ, ସୁରମା କହ, ତୁ ମନକୁ ବର ବାଛୁଥିଲେ କିମିତି ବର ବାଛି ହୋଇଥାନ୍ତୁ ?"

ସୁରମାର ଅଧରପ୍ରାନ୍ତ ଥରିଗଲା । ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ହୃଦୟ ଭିତରର କୋହଟାକୁ ସମ୍ଭାଳିନେଲା । କପାଳରେ ପଡ଼ିଥିବା ବାଳକେଶକ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ବାହାନା ଦେଖାଇ, ଆଖିକୋଣରେ ଦି ଟୋପା ଲୁହ ପୋଛିପକାଇ ସେ କହିଲା—"କିମିତି ବର ବାହା ହୋଇଥାନ୍ତି, ଶୁଣିବାକୁ ମନ ହେଉଛି ?"

ମାଳତୀ ମନରେ ଭୟ ଓ ଆଗ୍ରହ ଜାଗିଉଠିଲା । ଭାବିଲା, ବାୟାଣୀ ସୁରମା କ'ଣ କହି ବସିଉଠିବ ପରା !

ସୁରମା କହିଲା—"ମୁଁ ବର ବାଛୁଥିଲେ କ'ଣ ଇମିତି ବର ବାହା ହୋଇଥାନ୍ତି କି ଗୋ ? ମୋ ମନଗଢ଼ା ବର ମୁଁ ବାଛିନେଇଥାନ୍ତି । ବୟସ

ତାଙ୍କର ହୋଇଥାନ୍ତା କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶି । ତାଙ୍କର ରୂପ କପରି ହୋଇଥାନ୍ତା କହିବି ? ଶାଳଗଛ ପରି ସେ ବଢ଼ିଯାଇଥାନ୍ତେ । ପୂନେଇଁ ଜହ୍ନପରି ମୁହଁ ଝଟକି ଦିଶୁଥାନ୍ତା । ବଳଦେଲାପରି ବାହା, ମୁଠାଏ ଓସାର ବୁକୁ,—ସେ ଦେହରୁ ଜକ୍‌ଜକ୍ ହୋଇ ଶୋଭା ଫୁଟିପଡ଼ୁଥାନ୍ତା ।"

ମାଳତୀ ପିଇଲାପରି କଥାକୁ ଶୁଣୁଥିଲା । ସୁରମା ଟିକିଏ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲା—

"ଏଇପରି ବରଟିଏ ମୁଁ ବାଛିନେଇଥାନ୍ତି ଗୋ ମାଳତୀ ! କେତେ କଥା ଭାବୁଥାନ୍ତି—କମିତି ରହିବୁ, କମିତି କାଳ କାଟିବୁ, କମିତି ସେ ମୋତେ ଆଦର କରିବେ । ସେ କ'ଣ ମୋତେ ଆଦର କରନ୍ତେ ନାହିଁ ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ କିଣିପକାନ୍ତି ।"

ଏକ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ସୁରମା ପୁଣି କହିଲା—

"ଆଉ ଏଇ ଯେଉଁ ବର କଥା କହିଲି, ଶୁଣ ମାଳତୀ, ମତେ ସେ ପାଖରେ ଧରି କେତେ ସୁଆଗରେ କଥା କହୁଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ହସି ହସି କହୁଥାନ୍ତି—ଯିବ ଯେବେ କୁଆଡ଼େ ମତେ ସାଙ୍ଗରେ ନିଅ ।"

ଯିବା କଥା କହି ସୁରମା ଚମକପଡ଼ିଲା କହିଲା—"ଆମ ଭିତରେ କ'ଣ କଳି ଲାଗନ୍ତା ନାହିଁ ? କଳି ଲାଗନ୍ତା; ମାତ୍ର ମତେ ସେ ରାଗି କରି କହିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ହସି କରି କହନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ରାଗ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଯାନ୍ତା । ଇମିତି କେତେଦିନ ଯାନ୍ତା । ଧର, ମାସେ, ଦି' ମାସେ, ଛ' ମାସ, ବର୍ଷେ ଯାନ୍ତା । ତା'ପରେ କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା ?"

ସୁରମା କ୍ଷଣେ ରହି କହିଲା--"ତା'ପରେ ଧର, ଆମର ଯେବେ ଅଭାବ ପଡ଼ନ୍ତା, କ୍ଷେତ ମରୁଡ଼ି ହୁଅନ୍ତା, ଆମକୁ କରଜ ନ ମିଳନ୍ତା, ଘରେ ପଇସାପତ୍ର ନିଅଣ୍ଟ ହୁଅନ୍ତା, ମୁଁ କ ସେତେବେଳେ ମୋର ଅଳଙ୍କାରପତ୍ର ଲଗାଇ ବେଶ ହୁଅନ୍ତି । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ତ କେଉଁ ତାହା ନିଅନ୍ତେ ନାହିଁ । ତା'ପରେ ମୁଁ ବହୁତ ବିନୟରେ କହି ସେତକ ତାଙ୍କ କାନିରେ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଆଖି ଛଳଛଳ କରି ବଜାରକୁ ଯାନ୍ତେ । ସନ୍ଧ୍ୟା-ବେଳକୁ ମୁହଁକୁ ଶୁଖାଇ ଟଙ୍କା ଧରି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତେ ।"

ଏ ଗଳ୍ପ ଶୁଣି ମାଳତୀ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ । ସୁରମା ଟିକିଏ ଅନ୍ୟ କଥା ଭାବିଲାପରି ରହି ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲା—

"ତା'ପରେ ଆମର କଥା ପଡ଼ନ୍ତା କେମିତି ଚଳିବା । ସ୍ୱାମୀ ସେତେବେଳେ ଯେବେ କହନ୍ତେ କଲିକତା, ରେଙ୍ଗୁନ ଯିବାକୁ, ମୁଁ ଭେ-କିନା କାନ୍ଦପକାନ୍ତି ।"

ସୁରମା ଆଖିରେ ଲୁହ ଛଳଛଳ ଦେଖାଗଲା । କହିଲା—

"ଯେବେ ସେ ମୋ କଥା ନ ମାନି ରେଙ୍ଗୁନ ଗଲେ, ମୁଁ ସେହିଠାରେ ସେହି କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ତାଙ୍କ ବାଟ ଚାହିଁ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ଦିନରେ ତାଙ୍କର କଥା ଭାବନ୍ତି, ରାତିରେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖନ୍ତି । ତା' ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କ'ଣ ବ୍ୟବସାୟ ଥାଆନ୍ତା ?

ରାତିରେ ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ହସିଲାବେଳେ ଯେବେ ମେଘ ଭାସିଯାନ୍ତା, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଗୁଳି ବୋଲି ଚମକି ପଡ଼ନ୍ତି ! ବିଜୁଳି ମାରି ମେଘ ଗରଜିଲେ ମୁଁ କାନ୍ଦଉଠନ୍ତି ! ସବୁଦିନେ ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାଏ ଡାକପିଅନକୁ ଚାହିଁ ରହନ୍ତି ! ଶେଷକୁ ଦିନେ ମୋ କୁଡ଼ିଆଦୁଆରେ କିଏ ଜଣେ ପଗଡ଼ିବନ୍ଧା ମୁଣ୍ଡାବୁଢ଼ା ଲୋକ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ପକାଇ ଦେଇଯାନ୍ତା ।

ମୁଁ ତାକୁ ପଢ଼ିବସନ୍ତି..."

ମାଳତୀ ଏଇଠାରେ ପଚାରି ବସିଲା—"ସୁରମା, ତୁ କ'ଣ ପଢ଼ିଜାଣୁ କି ?"

"ନାହିଁ, ପଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, କାହାକୁ ନେଇ ପଢ଼ାନ୍ତି । ସେ ତ ସେ ଚିଠିରେ କେତେ କଥା ଲେଖିଥାନ୍ତେ । ଆହା, କେମିତି ଆମେ ଦିନରାତି ହସୁଥିଲୁ, ଖେଳୁଥିଲୁ, କେମିତି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଥଟ୍ଟା-ପରିହାସ କରୁଥିଲି, ସେ କେମିତି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ କେମିତି ଚଳିବି,...ଆଉ ଚିଠିଟାକୁ ମୁଁ ଯେତେଥର ଧରୁଥାନ୍ତି, ସେତେଥର ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଥିଲାପରି ଜଣାପଡ଼ୁଥାନ୍ତା ।"

ଟିକିଏ ଥକା ମାରି ପୁଣି ସୁରମା କହିଲା—

"ସେହି ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଦେଇ ସେ ଯେବେ ଆଉ ଚିଠି ନ ଦିଅନ୍ତେ ମୁଁ କାନ୍ଦି-କାନ୍ଦି ଦିନ ଯାଆନ୍ତି ଗୋ ମାଳତୀ, ଦିନ ଯାଆନ୍ତି । ମୋ ଦୁଃଖ କିଏ ବୁଝନ୍ତା ? ତାଙ୍କ ବାଟ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଯେବେ ମାସେ ଯାନ୍ତା, ବର୍ଷେ ଯାନ୍ତା, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଯାନ୍ତା, ତେବେ କି ଜଣେ ତାଙ୍କର ବାହୁଡ଼ିବା ଆଶା ରଖନ୍ତି ନାହିଁ ? ଲୋକେ ଯେବେ ଆସି କହନ୍ତେ, ରେଙ୍ଗୁନର ସତେଇଶି ନମ୍ବର ଗଳିରେ ସେ ହୋଟେଲ କରି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ସବୁଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତଉଳସୀମୂଳରେ ତାଙ୍କପାଇଁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରନ୍ତି । ଆଉ ମନେମନେ କହନ୍ତି—ତାଙ୍କୁ ଶୁଭରେ ରଖିଥାଅ ଗୋ ବୃନ୍ଦାବତୀ !

ସୁରମାର କଥା ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବାଚନ୍ତଭାବରେ ସେ କହିଲା— "ସିମିତ ଯେବେ ଆଠୁର ବର୍ଷେ, ଦଶ ବର୍ଷ, ଚାରି ବର୍ଷ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କଟିଯାଆନ୍ତା, ତଥାପି ତାଙ୍କ କଥା ମନରୁ ପାସୋର ଯାନ୍ତା ନାହିଁ । ସେ ପରା ମୋର ଏ ଜୀବନର ଜୀବନ ହୁଅନ୍ତେ ! କାହାର ବଡ଼ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋ ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠନ୍ତା । କାହା ଦୁଆରେ ବାଇଦ ବାଜଣା ଶୁଣିଲେ କହନ୍ତ — ପ୍ରଭୁ ହେ, ମତେ ତାଙ୍କର ପଦତଳେ ନେଇ ପହଞ୍ଚେଇ ଦଅ । ସବୁ ଯିନା ହୁଅନ୍ତା, ତାଙ୍କୁ ଯିନା ପାସୋର ପାରନ୍ତ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପୋଡ଼ପାଡ଼ ପେଟକୁ ତ ମୁଠେ ଖାନ୍ତ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କୁଳବୋହୂପଣ ଛାଡ଼ ବାଣ୍ଡକୁ ଆସନ୍ତ ଗୋ ମାଳତୀ ! ମୋ ମୁଣ୍ଡ ତ କଟିଗଲା ପରି ଲାଗନ୍ତା । ଲୋକେ ଯିଏ ଯାହା କହନ୍ତେ ପଛକେ, ମୁଁ ପେଟପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପରଦୁଆରେ ଦାସୀ ହୁଅନ୍ତ । କେତେବେଳେ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ପାସୋର ପାରନ୍ତ ନାହିଁ ଗୋ, ପାସୋର ପାରନ୍ତ ନାହିଁ···"

ସୁରମା ଏତକ କହିସାରି ଜୀବ ଛାଡ଼ଲାପରି ଢାଳୁକୁ ଆଉଜିପଡ଼ିଗଲା । ତା'ର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମାଳତୀ ପାଟିକଲା —"ମାଆ, ମାଆ, ମାଆ ! ସମସ୍ତେ ଆସି ଜମା ହୋଇଗଲେ । ବାମ୍ଭୁଣୀ ସୁରମାର ମୋହ ପୂର୍ବରୁପେ ଭାଜିଲାବେଳକୁ କଏ କହିବାର ସେ ଶୁଣିଲା—"ଆହା, କାହାର ବୋହୂ, କାହାର ଝିଅ ହୋଇ ଦାସୀ ହୋଇଛି ! କ'ଣ କରିବ, ବାମ୍ଭୁଣୀ ତ !"

ଏ ଘଟଣାର ଦନକ ପରେ ଜଣାଗଲା, ସୁରମା ବାମ୍ଭୁଣୀ ବୁହେଁ । ଦାସୀ ହୋଇ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଯାହା କହୁଥିଲା, ତା'ର ସେ କଥା ଆତ୍ମକାହାଣୀ ।

ମାଳତୀର ବିବାହପୂର୍ବରୁ ରେଙ୍ଗୁନଫେରନ୍ତା ଜଣେ କଏ ଆସି ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ଯେତେବେଳେ ସୁରମାର ସନ୍ଧାନ ଲୋଡ଼ିଲା, ମାଳତୀର ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତ ଦୁଇଗୁଣ ବଢ଼ିଗଲା ।

ମାଳତୀ ଗଲା ଶାଶୁଘରକୁ, ଆଉ ବାମ୍ଭୁଣୀ ସୁରମା ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ ଗଲା ଆପଣ ର ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଘରକୁ । କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ କାହାର ବେଶୀ ? ମାଳତୀ କାନ୍ଦିଲା, ସୁରମା କାନ୍ଦିଲା; ମାତ୍ର ମାଳତୀ ଲୁହରେ ଥିଲା ଭବିଷ୍ୟତର ଆନନ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ; ସୁରମା ଲୁହ ଅତୀତର ପୁଣ୍ୟସ୍ପର୍ଶରେ ରଙ୍ଗା ପାଲଟିଗଲା ।

ମଦଦୋକାନର ଇତିହାସ

ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଓ ବୋଉଗାଁ ଭିତରେ ଯେ ବାଦବିବାଦ, କଳିତକରାଳ, ତାହା ଏ ଦେଶକୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ଦଖଲ କରିବାର ଅଶୀ ବର୍ଷପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

କଳିର ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି, କେତୋଟି ଖଜୁରି ଗଛ । ବହୁ ଯୁଗରୁ ଏହି ଦୁଇଟା ଗାଁର ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କର ଗାଁ ସରହଦରେ ଥିବା ଖଜୁରିକୋଳି ବିକି, ପତ୍ର କାଟି ସୁଖ-ଶାନ୍ତିରେ ଚଳୁଥିଲେ । ଜାତିରେ ବାଉରି ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ଗାଁମୁଣ୍ଡ ପାହାଡ଼ର କାଠ ଏବଂ ଗାଁ ପାଖ ନଈର ମାଛ ନେଇ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କର କେବେ ହେଲେ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ହେଉ ନ ଥିଲା ।

ମହାନଦୀର ବଢ଼ି ମାଡ଼ିଆସିଲାପରି ଅନେକ ଦିନ ପରେ ସେହି ଦୁଇଟା ଗାଁକୁ ତାଡ଼ି-ଯୁଗ ବା ମଦ୍ୟ-ଯୁଗ ଘୋଟିଆସିଲା । ପୁରୀ ଜିଲା ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଦୁଇଟା ଗାଁର ଏକ ମଝି ଜାଗାରେ ଗୋଟିଏ ତାଡ଼ି-କୁଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ, ଏହି ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଓ ବୋଉଗାଁର ଅଳ୍ପକେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସଦା ପରିଶ୍ରମୀ ବାଉରି ଜାତିର ମୁହଁ ପାହାଡ଼ର କାଠଆଡ଼କୁ ବା ନଈର ମାଛ ଆଡ଼କୁ ଆଉ ଚଳା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଥିବା ଖଜୁରିଗଛର କଣ୍ଢାଆଡ଼କୁ ସେମାନେ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

କଳି ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗପରେ କଳି ଯେ ମଦ ସଙ୍ଗେ ଆସିବା କଥା ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି, ତାହା ସେହିଠାରେ ଶହ ଗୁଣରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ।

କେତେକ ଦିନ ଗଲା । ବୋଉଗାଁର ବଳିଷ୍ଠ ବାଉରିଦଳ ତାଡ଼ି କାଟି, ତାଡ଼ି ବିକି, ଦିନକେ ଯେତେବେଳେ ଦେଢ଼୍ ଗୁରୁଟଇସା ରୋଜଗାର କଲେ ତାଙ୍କର ଜାତିଭାଇ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ମନ ଆଉ ରହେ କେମିତିକି ? ଦେଖି-ଶିଖି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଡ଼ି ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗିଗଲେ ।

ତାଡ଼କଟା ଚାଲିଲା, ଅନବରତ ତାଡ଼ି ବିକା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଲା । ଚାରି ପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଥିବା ଲୋକ ଦି’ ପଇସାର ତାଡ଼ି ପିଇ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚିଲେ । କ୍ରମେ ତାଡ଼ି ଦୋକାନର ପୁରୁଣା ପତ୍ରକୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକ ବେଶ୍ ବାସଯୋଗ୍ୟ ଘରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଚଷା, ଖଣ୍ଡାୟତ, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣଙ୍କ ଗହଳ ଚହଳ ମଧ୍ୟ ସକାଳେ ସଂଧ୍ୟାରେ ସେହି ତାଡ଼ିଦୋକାନ ସୀମାରେ ଶୁଣାଗଲା ।

ବ୍ୟବସାୟ ଯେତିକି ବଢ଼ିଲା ଲୋକେ ସେତିକି ମଜୁଆଳ ହେଲା ପରି ତାଡ଼କଟାରେ ଲାଗିଲେ । ଦିନକୁ ଦିନ ଦୋକାନପାଇଁ ବେଶି ତାଡ଼ି ଲୋଡ଼ା-ପଡ଼ିଲା । ବାଉରି ବେପାରୀଦଳ ଉଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ପଇସା ଲୋଭରେ, ନିଶା ଭୋଳରେ ଶିଶୁ ଖଜୁରି ଗଛକୁ ମଧ୍ୟ ଆଖି ପକାଇଲେ । ତଥାପି ଖଜୁରି ଗଛ ନଅଣ୍ଟ ହେଲା—ଲୋକଙ୍କ ରୋଜଗାର ଦିନକୁ ଦିନ ଯେ ବଢ଼ୁଥିଲା, ଗଛ ଅଭାବରେ ତାହା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ହଠାତ୍ ଶୁଣାଗଲା ଯେ ବୋରିଗାଁର ଖଜୁରି ଗଛରୁ ତାଡ଼ମାଠିଆ ଚୋରିଯାଇଛି । ଏ ଚୋରି ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ସଂକୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ।

ଏହି ଘଟଣାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଗାଁ ଖଜୁରି ଗଛରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ବଡ଼ ମଦମାଠିଆ ନାହିଁ; କିଏ ହିଂସାରେ ଟେକା ମାରି ଭାଙ୍ଗିଦେଇଛି । ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଉଠିଲେ—

"ଏ କୃତ୍ୟ ବୋରିଗାଁ ଲୋକଙ୍କର, ବୋରିଗାଁ ଲୋକଙ୍କର !"

ବିର୍ ଭାଣ୍ଡରେ ଏ ଅପମାନ କଥା ବୋରିଗାଁବାସୀ ସହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦୁଇ ଗାଁର ସବଂନାଶର ମୂଳାଧାରକୀ ତାଡ଼ିମଣ୍ଡପ ପାଖେ କହିବୁଲିଲେ—

"ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀଆଙ୍କର ଏ ତାଡ଼ି ବେପାର ନ ଭାଙ୍ଗୁଛି ତ ଆମ ଗାଁ ବୋରିଗାଁ ନୁହେଁ !!"

ଦିନ ଦିନ, ମାସ ମାସ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ହୋଇ ଦୁଇଟି ଗାଁର ମଦବେପାରୀ ଏହି ବାଉରିଙ୍କ ଘୋଷଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ବିଷମୟ ଫଳ କେବଳ ଫଳିଲା ନାହିଁ, ଫଳ ସେଥିରୁ ପୁଣି ଗଜା ବାହାରିଲା । ପାଧୋଡ଼ ପାଖେ, ନଈକୂଳେ, ଗଛମୂଳେ, ଗାଁ ବାହାରେ, ତାଡ଼ି ଦୋକାନରେ କଥାରେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ, ହାତରେ

ଗୋଡରେ—କିଏ କହାର କେତେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଲା । ଚିରବନ୍ଧୁ ହୋଇଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ, ସାମାନ୍ୟ ତାଡ଼ି ଟୋପାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିରଶତ୍ରୁଭାବରେ ଠିଆ କରାଇପାରିଲା ! ଦିନକୁ ଦିନ ବିବାଦ ବଢ଼ିଲା ସିନା, କମିଲା ନାହିଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ଜନତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପଡ଼ିଲା ସିନା, କେହି ତାହା ନିବାରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଶେଷରେ ଗାଁ ଉଜୁଡ଼ିଲା—କେତେ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା ।

ଦିନେ ସକାଳେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀର ସବୁ ଖଜୁରି ଗଛ କେହି କିଏ କାଟିପକାଇଛି !

ଗ୍ରାମବାସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିପଡ଼ିଲେ ।

ନିଷ୍ଠୁର ଗ୍ରୀଷ୍ମପରେ ଧରଣୀ ପୁଣି ବର୍ଷା ପାଇ ହସିଉଠିଲାପରି କିଛି ବର୍ଷର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ ଅଶାନ୍ତିପରେ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ପୁଣି ଫିଟିଲା । ଖଜୁରି ଗଛ ହରାଇ, କିଛି ଦିନ ଅନ୍ନ କଷ୍ଟରେ ରହିଲାପରେ ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ପରିଚିତ ପାହାଡ଼ର କାଠ ଓ ଆପଣାର ନଈଆଡ଼କୁ ଆଖି ପକାଇଲେ, ତାଙ୍କର ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ଜାଗିଉଠିଲା । ପାହାଡ଼ଟା ତାଙ୍କୁ ରତ୍ନଭଣ୍ଡାର ପରି ପାଚିଲା କୋଳି ଯୋଗାଇଲା । କୋଳି ବିକି, କାଠ କାଟି, ନଈରେ ମାଛ ଧରି ପୁଣି ଗୃହ-ସଂସାରକୁ ନବଭାବରେ ଗଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ବୋଉଗାଁର ଖଜୁରି ଗଛ ଓ ମଦଦୋକାନଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ରାଗରେ ଜଳିଉଠେ । ଦାନ୍ତ ଚିପି, ମୁହଁ ବୁଲେଇ ସେମାନେ ନଈ ପାହାଡ଼ ଆଡ଼କୁ ଫେରିଯାନ୍ତି ।

ଏହି ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ବର୍ଷପରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ହେଲା । ଗ୍ରାମ ସହର ଜଳାର୍ଣ୍ଣବ ହୋଇଗଲା । ଗାଈ ଗୋରୁ ଭାସି ବୁଡ଼ିମଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଦ୍ରୁମ ଝଞ୍ଜା-ବତାସରେ ପାହାଡ଼ରୁ ଉପୁଡ଼ି ନଈରେ ଭାସିଆସିଲା ।

ସେହି ବର୍ଷର କଥା—

ଦିନେ ରାତିରେ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ଦେଖିଲେ ଯେ ନଈ ବଢ଼ିଲାକୁ ବେଳ ଯେପରିଭାବରେ ବଢ଼ୁଛି ସେମାନଙ୍କ ଢିପ ଗାଁର କିଛି କ୍ଷତି ନୋହିପାରେ; ମାତ୍ର ନଈ ପାଖର ବୋଉଗାଁ ସୀମାବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ଯେବେ ଥରେ ପାଣି ପଶେ ତାହା ହେଲେ ବୋଉଗାଁଟା ମୂଳପୋଛ ଧୋଇଯିବ ।

ଏ କଥା ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀଆଙ୍କ ମନରେ ଜାଗିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ବୋଉଗାଁ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଶୋଧର ପିପାସା ପ୍ରବଳ ହୋଇଉଠିଲା । ବହୁ ଯୁଗର ସ୍ନେହ-ମମତା, ପ୍ରୀତି-ପରିଚୟ୍ୟ ପାସୋର ଦେଇ ଗାଁଲୋକେ ବିଚାର କଲେ, "ଏତିକବେଳେ ଦାଉ ଶୁଝିବା ଠିକ୍ ହେବ । ଗୋଟା ଗୋଟା ଖଜୁରି ଗଛ କାଟି ଦେଇଥିଲେ ପରା; ଦେଖନ୍ତୁ ଏବେ ଗୋଟା ଗୋଟା ଘର କମିତି ଭାସିଯିବ "।

ଏହି ପାପଚିନ୍ତାରେ ବୁଡ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ଗାଁର ଆଠଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆଙ୍କୁ ବୋଉଗାଁ ସୀମାବନ୍ଧ କାଟିଦେବାକୁ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ପଠାଇଦେଲେ । ଠେଙ୍ଗା, ଖଣତା, ହତିଆର ହାତରେ ଧରି ସେମାନେ ସ୍ୱୈରିଙ୍କପରି ବନ୍ଧେ ବନ୍ଧେ ଗ୍ଲଲେ । ଏଣେ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ୟଗ୍ର କୌତୂହଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଆଗମନକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ଭାଗବତଘରେ ବସିରହିଲେ ।

× × ×

ରାତି ପାହିଲା । ଅଲୁଅ ହେଲା । ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଗାଁମୁଣ୍ଡେ ଦେଡ଼ଶ, ଦୁଇଶ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଛନ୍ତି; ବନ୍ଧକଟାଳ ଦଳ ଓଦା-ସରସର ହୋଇ ଆସି ଆଗରେ ଠିଆହୋଇଗଲେ ।

ଗାଁର ମୁଖିଆ ମଧୁ ନାହାକେ ପାଟି କରି ପଚାରିଲେ, "କରେ, ଏତେ ବନେ ଦାଉ ଶୁଝେଇ କଣ ଗାଁର ମାନ ରଖିଲ ?"

—"ହଁ, ରଖିଲୁ ।"

—"କ'ଣ ଗାଁଟା ସବୁ ଯାଇଛି, ନା, ଘରେ ବ'ଘର ଅଛି ?"

ଜନତା ଭିତରେ କଏ କେତେ କଥା କହିଲେ । ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା— "ଭାସି ବୁଡ଼ିମଲାବେଳେ କଏ କ'ଣ କହିଲେ ଭଲା ?"

ବନ୍ଧକଟାଳ ଭିତରୁ ଜଣେ ଦମ୍ଭରେ ଠିଆହୋଇ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—"ନା, ଜଣେ ସୁଦ୍ଧା ଭାସିନାହାନ୍ତି କି ବୁଡ଼ିନାହାନ୍ତି !"

ମଧୁ ନାହାକେ ଆଖି ତରାଟି ପଚାରିଲେ—"ଏଁ କ'ଣ କହିଲୁ ? ଜଣେ ହେଲେ ..!"

—"ହଁ, ଜଣେ ହେଲେ ନୁହେଁ । ଆମେ ଗଲାବେଳକୁ ଗାଁ ଭିତରକୁ ପାଣି ମୁହାଇଁଆସି ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗୁଥିଲା । ଲୋକଙ୍କ ବିକଳ ଦେଖି, ସେ ଚହ୍ଲା-

ପରିଚଯ଼ ମୁହଁ ଦେଖି, ହଉଆର ଆଦୌ ଚଳିଲ ନାହିଁ । ଧାଇଁ ଯାଇଁ ହାତରେ, ପିଠିରେ, ନାଆଁ୍ଦ ଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉପରକୁ ବୋହିଆଣି ଠିଆ କରାଇଦେଲା ।

—"ତା'ପରେ ?"

—"ତା'ପରେ ? ସେମାନେ ରକ୍ଷା ପାଇଲା ଉତ୍ତାରୁ ଆମ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଲାଜରେ ମୁହଁ ପୋତିଦେଲେ । ଆଉ କଣ ଦାଉ ସାଧନ୍ତୁ ?"

କଏ କଏ କହିଲେ—"କୁଳାଙ୍ଗାର, କୁଳାଙ୍ଗାର, ଶତ୍ରୁକୁ ଜାଣି ଜାଣି ଛାଡ଼ିଦେଲା ।"

ଆଉ କଏ କଏ କହିଲେ—"ଠିକ୍ ହେଲା ଠିକ୍ ହେଲା । ମରିବାଠୁଁ ବେଶୀ ହେଲା ।"

ଦେଖାଗଲା ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଉ ଦୁଇଟା ଗାଁରେ କଳିକଜିଆ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଏ ଘଟଣାର ଏବେ ପଚିଶ ବର୍ଷ ପରେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଗାଁମୁଣ୍ଡେ ଏକ ଢିପ ଜାଗାରେ ଠିଆହୋଇ ମଦ ଦୋକାନର ଇତିହାସ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବ ।

ତାହା ଏବେ ଏକ ମାଟିଗଦା ମାତ୍ର ।

ତା'ପରେ ?

ଅତି ବୃହତ୍ ଏ ପୃଥିବୀର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଣରେ ବସି ଆଜ ଯେଉଁ କଥାଟି କହିବି, ତାହା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ନୁହେଁ; ଖାଣ୍ଟି ନୂତନ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟ-ଦୋଷରୁ ହେଉ ବା ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ କରୁଣାରୁ ହେଉ, କିମ୍ବା କେଉଁ ଅପଶକ୍ତିର ଅଭିଶାପରୁ ହେଉ, ଏକଥାସବୁ ଓଡ଼ିଶାର ନୃତ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାଣି ।

ସେଦିନ ଅତି ନବୀନ ଆମେ କେତୋଟି ବସି ଗପ କରୁଥିଲୁ । ବନ୍ଧୁ ମୋର ବଡ଼ ଆକ୍ଷେପ କରି କହିଲେ—"ଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯେବେ ତୁମର ଗୋଟିଏ ପ୍ରେମଗଳ୍ପ ନ ବାହାରିବ, ତାହା ହେଲେ ନିତାନ୍ତ ଅସୁନ୍ଦର ହେବ । ଜଣାଯିବ ଯେ ତୁମେ ଜଣେ ବଡ଼ ବେରସିକ ବନ୍ଧୁ । ଏଣିକି ବୁଝାଯିବ, ଆମ ଅନୁରୋଧ ପ୍ରତି ତୁମର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ।"

କହିଲି—"ପ୍ରେମଗଳ୍ପ ! ବେଶ୍ ତ ! ଏ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା ନ କରି ହେବ ବା କାହିଁକି ?"

ବନ୍ଧୁ କହିଲେ—"ଛଳଛଳ ଚାହାଣି, କଳକଳ ବଚନ, ଢଳଢଳ ଲୋଚନ, ଗୋଲାପି ଶାଢ଼ୀ, ହୋସେନ ହେନାର ଗନ୍ଧ, ଯୂଈ ଫୁଲର ମାଳା, ନୀଳଶାଢ଼ୀର ତରଙ୍ଗିତ ପଣତ, ଆରକ୍ତ ଅଧର, ସୁଗୋଲ ବାହୁ, ଖିଲଖିଲ ହସ—ଏସବୁକଥା ବା ଏହିପରି କିଛି ସେ ଗଳ୍ପରେ ରହିବ ତ ?"

ଟିକିଏ ନୀରବ ରହି କହିଲି—"ଠିକ୍ ଏହିପରି; ଠିକ୍ ଏହି ଭଳିଆ ବର୍ଣ୍ଣନା । ମାତ୍ର ଆଖିରୁ ଯେବେ ଲୁହ ଶୁଖିଯାଇଥିବ, ଓଠ ଯେବେ ଶୁଖି କଳା ପଡ଼ିଯାଇଥିବ, ଗୋଲାପି ଶାଢ଼ୀ ଯେବେ ମଇଳା କନାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବ, ଅପାଙ୍ଗ ଚାହାଣି ଯେବେ ବିଭଙ୍ଗ ହୋଇପଡ଼ିଥିବ, ହାସ୍ୟଲୋଳୁପାଙ୍କ କଣ୍ଠ ଯେବେ ପଡ଼ିଯାଇଥିବ, ସେତେବେ କ'ଣ ଚଳିବ ନାହିଁ ? ଏଥିରେ କ'ଣ ଆପତ୍ତି ଅଛି ?"

ବନ୍ଧୁବର ଆଖିଡୋଳାକୁ ବଡ଼ଦେଇକରେ ଚକାଡୋଳାଙ୍କପରି ସ୍ଥିର ରଖି କହିଲେ—"ଏ କପରି କଥା ? ଏ କି ପ୍ରେମଗଳ୍ପର ବର୍ଣ୍ଣନା କଥା କହୁଛ ? ତୁମେ କ'ଣ ମଶାଣିରୁ ଉଠିଆସିଛ କି ? ଏ ଯେ ବନ୍ୟା-ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପୀଡ଼ିତ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପ୍ରେତ-ପ୍ରେତିମାଙ୍କ ଗପକଥା କହୁଛ ! ତୁମ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଅବାକ୍ !!"

ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ନ ପାରି କହିଲି—"ମୁଁ ମଶାଣିରୁ ଉଠିଆସିଥିବା ଏକପ୍ରକାର ସତ, ଆଉ ତମେ ଅବାକ୍ ହେବା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ । ମନେରଖିଛ ନା ବନ୍ଧୁ, ଏ ଦେଶଟା ଓଡ଼ିଶା । ଏ ହେଉଛି ବନ୍ୟା-ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଦେଶ, ଏ ନଷ୍ଟୋଚିତଙ୍କ ଦେଶ, ଏ ଅବହେଳିତଙ୍କ ଦେଶ···ମନେରଖିଛ ନା ଏସବୁ କଥା ?"

ବନ୍ଧୁ ଟିକିଏ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପଚାରିଲେ—"ସ୍ୱା ସହିତ ତୁମ ଗଳ୍ପର ସମ୍ପର୍କ କ'ଣ ?"

ସ୍ଥିରଭାବରେ କହିଲି—"ମୋ ସହିତ ମୋ ବଚନର ଯେ ସଂପର୍କ ଓ ଫୁଲ ସହିତ ସୌରଭର ଯେ ସଂପର୍କ !"

ବନ୍ଧୁ ଆଳାପରେ ଆଉ ବେଶୀ ସମୟ ଅଟକି ନ ପାରି ପଚାରିଲେ—"ଗଳ୍ପଟା କ'ଣ ଏହିପରି ଏଇଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଛ ତାହା ହେଲେ ?"

କହିଲି—"କ୍ଷତି କ'ଣ ? ୧୮୬୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର କରାଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସମୟ । ତୃଷାତୁର ଧରଣୀର ଚିତ୍କାର ନରନାରୀକଣ୍ଠରେ, ପଶୁପକ୍ଷୀକଣ୍ଠରେ ଶୁଣାଯାଉଥିଲା । ତରୁଲତା ଏ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ଶୁଣି ହା-ହତାଶଭାବରେ ପତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ଝାଡ଼ିଦେଉଥିଲେ । କେବେକେବେ ଅଗ୍ନିମିଶା ପବନ ପୁର-ପ୍ରାନ୍ତର ସିଝାଇ-ଦେଇ ବହିଯାଉଥିଲା ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଭାର୍ଗବୀକୂଳରେ ଚିରଶ୍ୟାମଳ ପୁନ୍ନାଗ କୁଞ୍ଜଭିତରୁ ବାହାରି ଏକ ପ୍ରେତବାହିନୀ ପୁରୀ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏ ଯାତ୍ରା କାହାରି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ଗାଁରେ ପାଞ୍ଜି ଦେଖାଯାଇ ଅନୁକୂଳ ବସ୍ତିଗଲା ନାହିଁ । ଗାଁଗହଳଭିତରୁ ଏଥିଲାଗି ଶୁଭ ହୁଳହୁଳି ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ । କିଏ କାହାକୁ ଏଥିଲାଗି ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲା ନାହିଁ କି କିଏ କାହାକୁ ଯାତ୍ରାପଥରେ ଯିବାପାଇଁ ବାରଣ କଲା ନାହିଁ । କିଏ କାହାପାଇଁ କାନ୍ଦିଲା ନାହିଁ କି କିଏ କାହାକୁ ହାତ ଟେକି ଆଶୀର୍ବାଦ ମଧ୍ୟ କଲା ନାହିଁ ।

ଗାଁରୁ ବାହାରିଲେ ଏହି ବିଚିତ୍ର ଯାତ୍ରୀଦଳ । ଏମାନଙ୍କ ବେଶବାସ ଅତି ବିଚିତ୍ର ଧରଣର । ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ କନା—କନା ଛଡ଼ା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ କାହାର ନାହିଁ । ସେ କନା ପୁଣି ସାତଠା ସିଲେଇ ହୋଇଛି । ହାସ୍ୟରେଖା କାହା ଅଧରରେ ନାହିଁ, ଯାତ୍ରାର ଆନନ୍ଦ କାହା ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଆଲୋକିତ କରୁ ନାହିଁ, ନିତାନ୍ତ ନିର୍ବେଦ-ନିସ୍ତେଜଭାବରେ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ମାତ୍ର କଙ୍କାଳରୂପୀ ପ୍ରେତ-ପ୍ରେତିନୀଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ସିକନ୍ଦର ଯେତେବେଳେ ଜୈତ୍ରଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଗତିପଥରୋଧ କରିବା ଦରକାର ପଡ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦିନେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଦଳେ କଙ୍କାଳବାହିନୀଙ୍କ ପଥରୋଧ କରିବାକୁ ଯେ କିପରି ଦରକାର ପଡ଼ିଥିଲା, ସେ କଥା ତୁମେ, ଆମେ ବା ଆଉ କିଏ ଅତି ପରିଶ୍ରିତ ଧରଣୀବାସୀ ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ବୁଝିପାରିବା ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ଜଗତର ନାଥ 'ଜଗନ୍ନାଥ' ମୂକ—ଏ କଥା ଯେପରି ସତ୍ୟ, ଏ କଙ୍କାଳବାହିନୀର ଯାତ୍ରାପଥରେ ଅବରୋଧ କରିବା କଥାଟା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ସତ୍ୟ । ଏଥିର କିଏ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସନ୍ଧାନପାଇଁ ତତ୍ପ୍ରାନ୍ତର ମଡ଼ାପଡ଼ିଆ ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ତାଙ୍କୁ ପଠାଇଦେବା ଦରକାର । ସେ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଦେଖା ପଡ଼ିବ ବହୁତ କଙ୍କାଳ, ଶୁଣାଯିବ ବହୁତ କାହାଣୀ ।

ସେହି ମଡ଼ାପଡ଼ିଆ ଜଳର ଗୋଟିଏ ବହୁକାଳର ନିଷ୍ପେଷିତ କ୍ଷୁଦ୍ର କାହାଣୀ ଏହିଠାରେ କୁହାଯିବ । ସେଠାରେ ଏକ ବିରାଟ କଙ୍କାଳବାହିନୀକୁ ବାଧା ଦେବା ଦରକାର ପଡ଼ିଥିଲା । "ନ' ଅଙ୍କ" ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରାଳ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଲୀଳା ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଚାଲିଥିଲା, ପୁଣି ସେତେବେଳେ ବହୁ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ତାହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ମଡ଼ାକୀର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ।

ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରାନ୍ତର; ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାହିଁବ କେଉଁଆଡ଼େ ସାହାରାର ଦୃଶ୍ୟ । ବେଳ ଦୁଇଘଡ଼ିଠାରୁ ବେଳ ଦୁଇଘଡ଼ି ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କେବଳ ଅଗ୍ନି ଜୁଆର ନାଚଉଠୁଛି । ବିଲରେ ଫସଲ ନାହିଁ, ପାଖ ଗଛଦେହରେ ଶାଗୁଆ ପତ୍ରଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଧରଣୀରେ ସଜୀବତା ନାହିଁ, ଗଗନରେ ମେଘ ନାହିଁ । ଆଉ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଙ୍କାଳ କେଉଁ ଅସୁର-ପୁରୀରେ ବନ୍ଦୀ ଥିଲା ପରି ସେହି ଅଗ୍ନିବର୍ଷାମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି ! ମଝିରେ ମଝିରେ ଶୁଭୁଛି ଠେଙ୍ଗାର ଠକ୍‌ଠାକ୍ ଶବ୍ଦ—

ତାହାଛଡ଼ା ସବୁବେଳେ ଅଗଣିତ ବୁଭୁକ୍ଷୁଙ୍କର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସରେ ସେଠି ଗୁଳ୍ମଗୁଳିଆ କ୍ଳାନ୍ତ ପବନ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ୁଛି ।

ସେଠାରେ ଦେବତା ତ କେହି ନାହାନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳେ ! କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଙ୍କାଳକୁ ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଙ୍କାଳ ଜଗିଛନ୍ତି ମାତ୍ର !

ପତିତପାବନ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶାନ୍ତ ଦରକାର କି ନାହିଁ, ବୁଭୁକ୍ଷୁ କଙ୍କାଳଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଶାନ୍ତ ଦରକାର, ଏ ବିଷୟରେ ଏହି ଠେଙ୍ଗାଧରା ଚଉକି-ଦାରଗଣ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ସେଥି ଭିତରେ ମଳିକପଡ଼ାର ହରି ମଳିକ ତା'ର ଠେଙ୍ଗାଟାକୁ ତଳେ ଠକ୍-ଠକ୍ କରି ତା'ର ସାଥୀ ଘନିଆକୁ କହିଲା— "କହ ଭାଇ, ବାନାତଳେ ମଲେ ଲାଭ କି ଏଠି ମଲେ ଲାଭ ?"

ଘନିଆ କହିଲା—"ବାନାତଳେ ମଲେ ଏମାନଙ୍କର ଲାଭ; ଏଠି ମଲେ ଆମର ଲାଭ । ବାନାତଳେ ମଲେ ଏମାନେ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ; ମାତ୍ର ଆମକୁ ମଢ଼ା ଉଠାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଏଠି ମଲେ ଆମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।"

ହରିଆ କହିଲା—"କାହା କଥା କହୁଚ ଭାଇ ?"

"ତୁ ଯାହାଙ୍କ କଥା ପଚାରୁଛୁ । ଏହି ଭିକାରୀଗୁଡ଼ାକ କଥା ।"

"ନାହିଁ ଭାଇ, ପଚାରୁଥିଲି ମୋର କଥା ! ଏଗୁଡ଼ାକ ଆଉ ମରିବେ କ'ଣ ? ଏମାନେ ମରିସାରିଛନ୍ତି । ଏଠି ତ ଆଠଦିନ ହେଲା ଆମେ ଜଗିରହିଲେ । କହ ଭଲା, ଏ ଆଠଦିନ ଭିତରେ ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପେ କିଏ ଦେଲା ? ଆଉ ଏବେ ସେ ବିକଟ ଚିତ୍କାର ଶୁଣୁଚୁ ନା ? ଶୀତଦାନ୍ଦିଆ ନଈର ପାଣି ଖରା ଲାଗି ଆସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଯେମିତି ନଈବାଲିରେ ଲୀନ ହୋଇଆସିଲାପରି ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଧୀରେ ଧୀରେ ସରିଆସୁଛି । ଏଇ ଦେଖ୍, ମଲାପରି ଏଇ ଉପରେ ଉପରେ ପଡ଼ି ଜମାହୋଇଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ, ସେମାନେ କି ଆଉ ଉଠିବେ ?" କହୁ କହୁ ତା'ର ଶୁଖିଲା ନିଷ୍ପ୍ରଭ ଆଖିଭିତରୁ ବୁଆଡ଼ୁ ଦି' ଟୋପା ଲୁହ ଗଡ଼ପଡ଼ ତା' ବୁକୁ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଘନିଆ କହିଲା—"ପାଗଳ !"—କହିଦେଇ ସେ କ'ଣ ଭାବୁଛି, ଭାବୁ ଭାବୁ ବସିପଡ଼ୁଛି ।

କେତେବେଳ ହେଲା, ଖରା ଠିକ୍ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଛୁଉଁଲା; ଘନଆ ତା’ ଭାବନା-ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଉଠି ମୁଣ୍ଡଟେକ ଚାହିଁଁ ତ ତା’ ଆଗରେ ତା’ର ପ୍ରିୟ ପତ୍ନୀ ବନପଡ଼ାର ଛାୟା ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ତାହା ଭିତରେ ତା’ର କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀର ଖଣ୍ଡିକ ଭାଜପଡ଼ିଛି । ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟଜନସକଳ କୁଆଡ଼େ ଘର ଛାଡ଼ି ଯାଇ ଏହିପରି ଏକ ଟଳକଦାର ଗହଳରେ ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାକୁ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ଦେଇ ସିଝୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ସେ କ୍ଷୀଣ କରୁଣ ଚତ୍କାର କରି ଡାକଲା—

"ହରିଭାଇ···ଭାଇ···!" ପାଖରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ଆଖି ମଳି ପୁଣି ଚାହିଁଲା । ଦେଖିଲା, ତା’ର ବସିବା ଗୁଡ଼ିକ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ଦୁଇଟା କଙ୍କାଳ ଶେଷନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

"ହରିଭାଇ···"

ଉତ୍ତର ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ ଚାହିଁଲା । ଦେଖିଲା କଙ୍କାଳବାହିନୀର ବାରପଣ ଲୋକ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିଲେଣି । କଙ୍କାଳବାହିନୀର ଏ ପରାଜୟରେ ଗଛପାଖର ବଜପକ୍ଷୀ ଚୌକିଦାରଗଣ ଛତା ଫୁଟେଇ ତଳେ ବସିପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ପୁଣି ଡାକଲା, "ଭାଇ,···ହେ ହରିଭାଇ !"

କୁଆଡ଼ୁ କିଛି ଉତ୍ତର ଆସିଲା ନାହିଁ ।

ଘରପାଖେ ଅଗଣିତ ମଡ଼ା, ସେହି ଭିତରେ ଏକ ମଡ଼ା ଉପରେ ବସି ହରିଆ କହିଲା—"ଗଧ !"

କଙ୍କାଳଟି ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁଲା । ହରିଆ ପଚାରିଲା—"ଆଉ କିଏ ?"

"ସମସ୍ତେ ··"

"କାହାନ୍ତି ସବୁ ?"

"ବାଟରେ ।"

"ଏଠାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ?"

"ନା, ଆଉ ଆସିବେ ନାହିଁ । ଆଠ ଦିନ ହେଲା ସେମାନେ ମଲେଣି ।"

"ମଲେଣି ! ସମସ୍ତେ ମଲେଣି ?"

"ହଁ, ବାକି ଅଛି ମୁଁ···।"

ହରିଆ କଙ୍କାଳଟି ଉପରେ ହାତଟା ରଖି ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଦେଖିଲା, ତା’ ହୃଦୟରେ ଏକ କଙ୍କାଳଟିର ଛାୟା ଆସି ପଡ଼ିଛି । କି ନିବିଡ଼

ଶନ ଘୁପ୍ସା ସେ ? ସେହି ନବଡ଼ ଘୁପ୍ସା ଭିତରେ ଦୁଇଟି ଆଖି ଜଳଜଳ ଛଳଛଳ ହୋଇ ଚାହିଁଛି । ଆଜି ବୁକୁର ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ ଦେଖାଇଦେଇ କହୁଛି—

"ଏହା ଭିତରେ କ'ଣ ଅଛି ଜାଣ ?"

ଏ କହୁଛି—"ହଁ "

ସେ କହୁଛି—"ଜଣକୁ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା । ସେ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ ।"

ଏ କ'ଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ହଠାତ୍ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଲା; ଯେଉଁ ମଡ଼ା ଉପରେ ଏ ବସିଥିଲା ସେଟା ହଲଚଲ ହେଲା ! ଚମକି ଦେଖିଲା ତାହାର ତଳେ ଆହୁରି ଦ' ଚାରିଟା ଲୋକ ଶୋଇଛନ୍ତି ! କଙ୍କାଳମା ଉପରେ ହାତ ପୁଣି ବୁଲାଇଲା । ସେ କଛି କହିଲା ନାହିଁ, କେବଳ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ପାଟି ପାକୁ-ପାକୁ କଲା ।

ବୈଶାଖର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେହକୁ ସିଝାଇ ଦେଇ ହାଡ଼ର ଲସା ପର ଯେଉଁ କେତେ ଟୋପା ଝାଳ ବାହାରିବ ରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ହରିଆ ତାହା ଆପଣା ଦେହରୁ ପୋଛି କଙ୍କାଳମା ମୁହଁରେ ଦେଇ କହିଲା—"ଗଧି···!"

କଙ୍କାଳମା ଆଖି ଫିଟେଇ କହିଲା—"ଆଉ······।"

ହରିଆ ତାକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି ଆଣି କହିଲା—"ଗୁଟେ ଏ ବୁକୁକୁ, ଏହିଠାରୁ ବେଶୀ ଝାଳ ବାହାରୁଛି ।"

ହରିଆ ବୁକୁରୁ ଯେ କେବଳ ଝାଳ ବାହାରୁଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ବୁକୁତଳେ ଏକ ସ୍ପନ୍ଦନର ସ୍ରୋତ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା । କଣ୍ଠର ପିପାସା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଣର ପିପାସା ଅତି ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ଦୁଇ ବାହୁତଳେ ସେ କଙ୍କାଳମାକୁ ଜାକିଧରିଲା । କଙ୍କାଳମା ତା'ର ମଳିନ, ରକ୍ତହୀନ, ଶୁଷ୍କ ଅଧରକୁ ବୁକୁପାଖେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲା । ତା'ର ମନେ ହେଲା ଏହି ଶେଷମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ତା'ର ଶେଷପଦକ କହିଦେଇ ଯିବ—"ଏହି ମଡ଼ାଉପରେ କି ଆମର ବେଘା ହୋଇବ ହେଲା ।"

ପଛରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା ମଡ଼ା ଉପରେ ପାଦଦେଇ ଘନିଆ ଡାକିଲା— "ହରିଆ ଭାଇ··· ଏ କ'ଣ ?"

ହରିଆ କଙ୍କାଳମାକୁ ସେହିପରି ବୁକୁରେ ଜାକିଧରି ଉତ୍ତର ଦେଲା— "ଏଇ ମୋର ଗଧି ! ସ୍ବାମି କଥା କହୁଥିଲି ବାଟରେ···"

"ହଁ, ତା' ଜାଣେ ।"

"ବର୍ଷକ ତଳେ ଏହାର ସମ୍ଭବ..."

ଘନଆ ମୁହଁକୁ ଗମ୍ଭୀର କରି କହିଲା—"ସବୁ ବୁଝିଲି ।"

"ଆଜି ଏ ଏପରି ଏଠାରେ..."

ଘନଆ କିଛି ସମୟ ନୀରବ ରହି ପଚାରିଲା—"ଚୋର ହୁଦା, ପଗଡ଼, ଠେଙ୍ଗା ?"

"ସେସବୁ ଛାଡ଼ିଛି ।"

"ତାହାହେଲେ ତତେ ମଧ୍ୟ ଏଠି ଜଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?"

"ନା, ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ।"

ଘନଆ ଉପଦେଶ ଦେଲାପରି କହିଲା—"କେଡ଼େ ଅଭାଗା ରେ ତୁ ! ଜାଣି ଜାଣି ଏ ଦଳରେ ମିଶିଲୁ ?" ହରିଆ ବୃକ୍ଷତଳେ ଧରିଥିବା କଙ୍କାଳଟିର ମୁହଁଉପରକୁ ଝୁଙ୍କିପଡ଼ି କହିଲା—"ମୁଁ ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଖୋଜିବୁଲୁଥିଲି ଭାଇ ! ବର୍ଷକ ତଳେ ବଣବେଣୀ ଛଆଣବେଳେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିଲେ ସାଥି ହୋଇ ଆସିଥାନ୍ତୁ ଏଣ୍ଠାକୁ । ଆଜି ବର୍ଷକପରେ ଏଇଠି ଦେଖାଦେଖି...ଏବେ ହେଲି ଭାଗ୍ୟବାନ୍; ବର୍ଷେ କେବଳ ମଝିରେ ଅଭାଗା ଥିଲି !"

କଙ୍କାଳଟିର କ୍ଷୁଧିତ ଆତ୍ମା ଭିତରେ ଭିତରେ କି ଶାନ୍ତି ପାଇଲା କେଜାଣି, ସେ କହିଲା—"ଚାଲ ।"

"କୁଆଡ଼େ ?"

"ବାହାରକୁ ।"

ହରିଆ ଜଳମଗ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କାଢେଇଲା ପରି କଙ୍କାଳଟିକୁ କାଢେଇ ଠିଆହେଲା । ଘନଆ କହିଲା—"ବସିବାକୁ ହେବ, ବସ, ବସ !" ଆଗରେ ଥିବା ଚୌକିଦାରଗଣ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ଠିଆହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଛାତି ଉପରେ ଠେଙ୍ଗା ମୁଣ୍ଡି ଦେଖାଗଲା । ପାଟି ଶୁଭିଲା—"ହେଇ—ଇ"

ହରିଆ ବାଧ୍ୟମୁହଁରେ ଲୁହ ଦ' ଧାର ଢାଳି ଦେଇ କହିଲା—"ଏଇଠି ଆମର ବେଢ଼ା, ଆଉ ବାଟ ନାହିଁ ।" ଏତିକି କହି ମୁଁ ନୀରବ ହେଲି । ବନ୍ଧୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତଭାବରେ ରହି ପଚାରିଲେ—"ତା'ପରେ ?"

"ତା'ପରେ............"

● ● ●

ରେଙ୍ଗୁନ-ବାହୁଡ଼ା

—୧—

ଗୋପାଳପୁରର କୋଳାହଳମୟ ବେଳାଭୂମିରେ କେଳ ଯେ ତା'ର ସାନପୁଅ ଭଗିଆକୁ କେତେ ବର୍ଷପାଇଁ ବିଦାୟ ଦେଇଯିବ ବୋଲି ଆସିଥିଲା, ଏକଥା ତା'ର ଗାଁ ଲୋକ ଜାଣିଥିଲେ । ଆସିଲାବେଳେ ଚିତ୍କାରରେ ସେ ଗାଁଟାକୁ ଫଟାଇଦେଇ ଆସିଥିଲା । ତା' କାନ୍ଦ ଶୁଣି କେତେ ପୁରୁଷର ପଲ୍ଲୀବାସିମାନଙ୍କ ବୁକୁ ଚିପୁଡ଼ି ହୋଇ ଆଖିବାଟେ ଝରଝର ପାଣି ବୋହିପଡ଼ିଲା । କେତେ କଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲେ କେତେ କଏ ନୀରବରେ କେବଳ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଝୁରିରହିଲେ ।

କେଳ ଗୋପାଳପୁର ଆସିବାବେଳେ ହାତରେ ଖଡ଼ୁ, ଗୋଡ଼ରେ ପାହୁଡ଼, ବେକରେ ମାଳି, ନାକରେ ଦଣ୍ଡୀ ଲଗେଇ ଆସିଥିଲା । ତା' ଦେହରେ ସଧବାର ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା—କେବଳ ବାସି ପଦ୍ମପରି ତା' ମୁହଁଟି ଶୁଖିଯାଇଥିଲା ।

ଏ ଘଟଣାର ଠିକ୍ ବର୍ଷଦିନପରେ ସେ ଫେରିଯାଇ ପୁଣି ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଆସିଲାବେଳେ ସେ ଯେପରିଭାବରେ ଆସିଥିଲା, ଫେରିଲାବେଳେ ଠିକ୍ ବିପରୀତଭାବରେ ଗଲା । ତାକୁ ଦେଖି କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା ସନ୍ଦେହ କଲେ । ସେତେବେଳେ ତାର ବେକରେ ମାଳି ନ ଥିଲା, ଗୋଡ଼ରେ ପାହୁଡ଼ ନ ଥିଲା, କାନରେ ନୋଳି ନ ଥିଲା କି ନାକରେ ଦଣ୍ଡୀ ନ ଥିଲା । ସଦ୍ୟ ବିଧବାବେଶରେ, ଅଧିକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଧୋବ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ବେଳବୁଡ଼କୁ ସେ ଯାଇ ଗାଁରେ ଆପଣାର ପୁରୁଣା କୁଡ଼ିଆ ଦୁଆରେ ହାଜର ହେଲା ।

ତାକୁ ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ଗାଁର ସାଇମାଇପେ ମୁହଁ ଚାହାଁଚାହିଁ ହୋଇ ନୀରବରେ କେତେ କଣ କଥାଭାଷା ହେଲେ । ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲେ, କେଳର

ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱରବର୍ଷ ହେଲା ତାର ବଡ଼ପୁଅ ରଘୁଆକୁ ଧରି ରେଙ୍ଗୁନ ଯାଇଥିଲା— କଣ ମନ୍ଦ ଖବର ଆସିଲା କି ? ନ ହେଲେ କେଳି ବିଧବା ହୁଅନ୍ତା କାହିଁକି ?

କିନ୍ତୁ କେଳିର ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଦେଖି କଏ ହେଲେ ସେତେଦୂର ପାପଚିନ୍ତାକୁ ମନରେ ବେଶୀ ସମୟ ସ୍ଥାନ ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ତା'ର ବୈଧବ୍ୟ ବେଶ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱଭାବଚଳନର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ସେ ହସୁଥିଲା । ତାର ନବଭରଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଙ୍ଗରେ ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ ଅଭିନବ ଶୋଭା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା ।

ସାଇମାଇପିଙ୍କ ମୁହଁ ଚାହାଁଚାହିଁ ଦେଖି କେଳି ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହସି ହସି ଚାହିଁ କହିଲା, "ଯାହା ହେଇଚି ରାତି ପାଇଲେ ଶୁଣିବ ଗୋ, ରାତି ପାଇଲେ ଶୁଣିବ ।"

ସେଦିନ ରାତିରେ ଗାଆଁର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ କେତେ ଗୁଜବ ଉଠିଲା । କେଳି ଯେ କୁଳମାନ ଛାଡ଼ି ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ, ଏ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କାହା କାହା ମନକୁ ଛୁଇଁଲା । ଗାଆଁର ବୃଦ୍ଧଟେଣ କାନରେ ହାତଦେଇ ଘୋଷଣା କଲେ—"କଳିକାଳ ହେଲା, କଳିକାଳ ହେଲା ! ନ ହେଲେ ମାଇପି ଲୋକ ଏତେ ଉଦ୍‌ବୁବାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ ।"

—୨—

କେଳି ସୁନ୍ଦରୀ । ବୟସ ପଞ୍ଚସ୍ୱକଣ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ତାର ଶେଷ ଯୌବନ କାଳଟା ଏକପ୍ରକାର ନିର୍ବାସନରେ କଟିଗଲା । ବାହା ହେବାର କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ତାର ସ୍ୱାମୀ ବଡ଼ପୁଅ ରଘୁଆକୁ ସାଥିରେ ଧରି, ସେହି ଗୋପାଳପୁର-ଠାରୁ ଜାହାଜ ଚଢ଼ି ରେଙ୍ଗୁନ ଗଲା ଯେ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆଉ କିଛି ଖୋଜଖବର ମିଳିଲା ନାହିଁ; କେବଳ ପିବାର କେତେ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଟଙ୍କା ଦଶଟି ମାତ୍ର ପଠାଇଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେହି ଦଶ ଟଙ୍କା ପାଇ ଅନାଥିନୀବେଶରେ କେଳି ନିଜର ସଙ୍ଗାଳ ଭଗିଆକୁ ଧରି କିପରି ଯେ ଚଳିଥିବ, ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

କେଳିର ସ୍ୱାମୀ ରେଙ୍ଗୁନ ଗଲାବେଳକୁ ତା' ଘର ଖଣ୍ଡିକ ବେଶ୍ ମଜବୁତ୍ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଏହି କେତେକ ବର୍ଷ ଭିତରେ କେଳି ସେହି ଘରତଳେ ମୁଣ୍ଡପାତି ରହିଲା; ଅଥଚ ଘରଟି କୁଡ଼ିଆରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ତାର

ଯୌବନମୟ ପ୍ରାଣ ସେହି କୁଟୀରପିଞ୍ଜରା ଭିତରେ ବରାବର ସ୍ୱାମୀର ପଥ ଚାହିଁ-ରହିଲା । ସେହି ଯୌବନ ଯେବେ ସେ କେତେ ଲାଞ୍ଛନା, କେତେ ଅପମାନ ସେ ସହିଛି, କେତେ ରାତି ସେ କେତେ ଲୁହ ଢାଳିଛି, ସେ କଥା ତାର ସେହି ଚିରସନ୍ତପ୍ତ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଏ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁଦିନ ସେ ପେଟଜ୍ୱାଳାରେ, ଦୁଃଖରେ ଶୋକରେ ସାନପୁଅଟିକୁ ରେଙ୍ଗୁନ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଭାବି ବସିଲା, ସେହି ସମୟକୁ ତାର ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଏକମାତ୍ର ବାସନ ପଥରକୁଣ୍ଡିଟି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଜିନିଷପତ୍ର ନ ଥିଲା ।

—୩—

ଗୋପାଳପୁରର ବେଳାଭୂମିକୁ ବେଳେବେଳେ ହତଭାଗା ଓଡ଼ିଆ ଗୃହିଣୀ, କୁଲିଙ୍କର ଦୁଃଖମୟ ପୀଠ ବୋଲି କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛାହୁଏ । ସେଠାରେ ବିଦାୟ ବେଳର କାହାଣୀ, ସେଠାରେ ମିଳନ ବେଳର ବ୍ୟଥା କେତେ ପ୍ରାଣରେ କେତେ ଭାବାନ୍ତର ଆଣେ । ସେହିଠାରେ—ସେହି ବାଲିଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବସି ବର୍ଷ ବର୍ଷ ପାଇଁ କିଏ ପ୍ରିୟ ମାତୃଭୂମିରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ପଶେ; ପୁଣି କିଏ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ପରେ—ଦୀର୍ଘପ୍ରବାସ ଶେଷରେ, ଅକୂଳ ସାଗର ଆରପାଖରୁ ଫେରିଆସେ ! ସେଠାରେ ଦିନ ଦିନ ମାସ ମାସ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ହୋଇ ଦରିଦ୍ର ମାନବ ଚକ୍ଷୁରୁ ଯେତେ ଲୁହ ଝରେ, ତାହା ସେହି ବାଲୁକା ଭୂମିରେ କୁଆଡ଼େ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ; ହୃଦୟର ଚିତ୍କାର ସାଗରର ଗର୍ଜନତଳେ ଲୁଚିଯାଏ । ପେଟବିକଳରେ ଓଡ଼ିଆ କୁଲି ସେଠାରେ କାଟପିଲୁଲାପରି ଯିବା ଆସିବା କରେ ।

କେଳି ଏହିପରି ଗୋପାଳପୁରକୁ ପୁଅକୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ଗଲା । କେତେ ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ି, ପରର ଧାନ କୁଟି, ପାଣି ବୋହି ସେ ପୁଅକୁ ପାଳିଥିଲା ଏବଂ ନିଜର ଆରାଧ୍ୟଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ମୁଣ୍ଡର ସିନ୍ଦୂର ସହିତ ଦେହର ଅଳଙ୍କାରତକ ଏତେ କାଳ ସଜୀବ ରଖିଥିଲା । ତାର ଯୌବନ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଅଳଙ୍କାରସବୁ ଯେପରି ଜୀବନ ପାଇ ଖେଳୁଥିଲେ । ସେ ଦିନ ସେହି ବେଳାଭୂମିରେ ବସି ନିଜର କାତର କରଯୁଗଳରୁ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ଖୋଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୁଅକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ମନେମନେ ଭାବୁଥିଲା—"ଯାଉ, ଅଳଙ୍କାରତକ ଯାଉ । ମନରେ ଥିଲେ କିଣ ନାହିଁ; ଖାଲି ଏଇ ଅଳଙ୍କାରରେ ଅଛି ?

ପୁଅ କହୁଥିଲା—"ମାଆର ଏଇ ଅଳଙ୍କାରତକ ବିକି ସମୁଦ୍ର ଆରପାଖକୁ ଯିବ। ସେଠାରେ ବାପଭାଇଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାକୁ ହେଲେ ତ ଜଣକୁ ଦେଖିବ। ଓହୋ! କେତେ ବାଟ ସେ—କାହିଁ—କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ!"

ମାତ୍ର ଏଣେ କେଳ ଭାବୁଥିଲା ଅନ୍ୟକଥା। ତାର ସେ 'ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଈ ଆରପାଖର' ସେଇ କାହାଣୀ କଥା ମନେପଡ଼ୁଥିଲା। ମନେପଡ଼ିଲା ତା'ର ପ୍ରଥମ ଯୌବନ। କାନରୁ ଫୋଳ କାଢ଼ିଲା। ମନେପଡ଼ିଲା, ସେଇ କାନରେ ସେଇ ନୋଳଗଣ୍ଡାକ ତାର ଆସ୍ୱାଧ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ କେତେ ଆଦରରେ କଥା କହିଥିଲେ।

ତା'ପରେ କାଢ଼ିଲା ନାକର ଦଣ୍ଡୀ। ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ତା'ର ମନେପଡ଼ିଲା, କେତେ ବର୍ଷତଳର ସ୍ମୃତି। ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୁହେ-ନ-ବୁହେ ହେଲା।

ବେକର ମାଳଟା କାଢ଼ୁଛି, ହାତ ସ୍ଥିର ରହିଗଲା। ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଗାଈଜରେ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଇ ବର୍ଷ ସ୍ୱାମୀ ତାର ଧାନ ଦୁଇ ଭରଣ ବିକି ମାଳଟିକି କିଣିଥିଲେ।

ମାଆର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଭଗିଆ ପାଟିକଲା—"ମାଆ!"

ମା' ତାର ଚମକି ଚଡ଼ି କଣ କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା; ମାତ୍ର ପାଟିରେ କଥା ନ କହି ଆଖିରୁ ଲୁହ ଢାଳିଦେଲା।

ଭଗିଆ ବୁଝିଲା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର। ତାର ଧାରଣାରେ ମାତୃହୃଦୟ ତରଳିଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ; ମାତ୍ର ତା'ଠାରୁ ଜଟିଳ ଭାବନାରେ ଯେ ସେ ବହିହେଉଥିଲା, ଭଗିଆ କଳ୍ପନା କରିପାରିଲା ନାହିଁ।

—୪—

କେଳର ଦେହରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମଇଳା ଲୁଗା—ସାତ ଠା' ଦୋଯିଆ ହୋଇଛି। ଅଳଙ୍କାରତକ ନାକରୁ, କାନରୁ, ବେକରୁ କାଢ଼ିଦେଇ ସେ ପୁଅ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା। ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଅ ଭଗିଆ ସେତକ କାନରେ ବାନ୍ଧି ମିସ୍ତ୍ରୀ ପାଖକୁ ଚାଲିଲା। ଏଣେ କେଳ କେବଳ କାତର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମୁଦ୍ରଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କେତେବେଳେ ଲୁହ ପୋଛୁଥିଲା, କେତେବେଳେ ମୁହଁ ପୋଛୁଥିଲା।

ସେ ଦିନ ମଙ୍ଗଳବାର—ଜାହାଜପାଳ । ଲୋକେ ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ିବେ ଏବଂ ରେଙ୍ଗୁନ-ଫେରନ୍ତା ଯାତ୍ରୀ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇବେ । କୋଳାହଳରେ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜ୍ଜନ ବାରିହେଉ ନାହିଁ ।

କିଏ ଯାତ୍ରୀ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ । କିଏ କେତେ ଗାଁର ନାଁ ଧରି ଡକାଡକିହେଲେ । ଯାତ୍ରୀଗଣ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇ କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାହାର ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା—ବଶ୍ବାଳ ଭାଇ, ଜଗନ୍ନାଥପୁର । ଆଉ କିଏ ତା ପଛରେ ଡାକଦେଲା—ରଣପୁର । ତାହାର ପାଟି ଶୁଭିଲା—'ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଚଣ୍ଡିପେଡ଼ ।' କିଏ କହିଲା ଖୋରଧା, ଜନାରସିଂ ।' ଏହିପରି ଚହଳ ଭିତରେ ତାହାର ଚିତ୍କାର ଉଠିଲା—"ବାଣପୁର ବାଣପୁର !" କେଳି ଚମକି ଋରିଆଡ଼କୁ ଋହିଁଲା । ଜୀବନର ବର୍ଷ ବର୍ଷ କାଳ ଏହିପରି ସେ କେତେ ଚମକିଛି । ଗାଁଦାଣ୍ଡରେ କେହି ଜଣେ ରେଙ୍ଗୁନ-ଫେରନ୍ତା ଗଲେ ସେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ଲୋକଆଡ଼କୁ ଋହିଁଛି—କାଳେ ଲୋକ କିଛି ମନ୍ଦ ଖବର କହିଯିବ କି ! ରେଙ୍ଗୁନ-ବାହୁଡ଼ା କିଏ କେବେ ଦୁଆରେ ଡାକଦେବ ବୋଲି ସତ୍ତ ଘଡ଼ି କାଟେଇଛି । ଡାକପିଅନ ଗାଁକୁ ଆସିଲେ ସତୃଷ୍ଣନୟନରେ ଦୁଆରରୁ ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ।

ଗୋପାଳପୁରରେ ବାଣପୁର ନାଁ ଶୁଣି ସେ ଚମକିବା କଥା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶବ୍ଦ ପୁଣି ଶୁଭିଲା—ପାଖକୁ ପାଖକୁ ଶୁଭିଲା—"ବାଣପୁର, ବାଣପୁର ଯିବାବାଲା କୁଆଡ଼େ ଗଲ ହୋ !"

ଏହି ସମୟରେ ଭଗିଆ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଆସି, ଟଙ୍କା କେତୋଟି ହାତରେ ମୁଠା କରି ଧରି ସେଇ ଲୋକ ପଛେ ପଛେ ଯାଇ ପଋରିଲା—"ହଁ, ବାଣପୁର —ବାଣପୁର ।" ତାପରେ ତାର ମୁହଁକୁ ଋହିଁ କହିପକାଇଲା—"କିଏ, ଭାଇ !"

ରଘୁଆ ଅମଥମ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ପଋରିଲା—"କିରେ ଭଗିଆ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ?" ଏତିକି କହି ଜାକିପକାଇଲା ।

— ୪ —

ରଘୁଆ କହିଲା—"ମା, ଭଗିଆକୁ ଆଗରେ ଚଳେଇ ଷ୍ଟେସନକୁ ଋଲ ।"

କେଳିର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ବଡ଼ପୁଅ ଫେରିଛି । ସ୍ୱାମୀ ଆସିବେ ମାଘ ମାସରେ । ଆଉ ଦୁଃଖ କିଣ ? ଅଳଙ୍କାରଯାକ ଯାହା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ତା'

ପାଇଁ ଆଜି ସେ ଭାବିଲା ନାହିଁ । ମଣିଆମନ୍ଦୀ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ଛାଡ଼ି ରଘୁଆ ଆଣିଥିବା ଧୋତି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପାଲଟିପକାଇଲା । ତା'ପରେ ଚାଲିଲା ଗାଡ଼କ ।

କେଳି ଯେତେବେଳେ ନିଜ ଗାଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା, ସେତେବେଳକୁ ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ିଆସୁଥିଲା ।

ପଛରେ ରଘୁଆ ଆଉ ଭଗିଆ ତିନି ମହଣ ଓଜନର ଗୋଟେ ବାକ୍ସ, ଗୋଟେ ପୁରୁଣି ଅଖା କୋଝ ମୁଣ୍ଡେଇ ଆସୁଥିଲେ । କେଳିକୁ ଆନନ୍ଦରେ ଆଉ ବାଟ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା । ସେ ସିଧା ସିଧା କୁଡ଼ିଆ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା ।

ତା ଆରଦିନ ସକାଳେ ଭେଣ୍ଡିଆ ଯୁଆନ ରଘୁଆ କାନରେ ବାଡ଼ିଆ ନୋଳି ଲଗାଇ ଖଣ୍ଡେ ଚୁନପଟ ବଟୁଆ କାଖରେ ଜାକି ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ଆଉ କେଳି ତାର ପୂର୍ବ ଶୋଭାକୁ ଶତଗୁଣ ବଢ଼ାଇଦେଇ ରେଙ୍ଗୁନ ଦଣ୍ଡୀ, ନୂଆ କାଚ, ହଳଦିଆ ଶାଢ଼ୀରେ ମଣ୍ଡି ହୋଇ ସାଇମାଇପିଙ୍କ ଗହଳିରେ ବାଡ଼ପରେ ଘୋଷଣା କରିଦେଲା ଯେ ତାର ପୁଅ ରଘୁଆ ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଫେରିଛି; ଘରଲୋକ ଆଉ ଚୈତ୍ରମାସପରେ—ମାଘମାସକୁ ଫେରିବେ ।

ବିଧବାର ନିଃଶ୍ୱାସ

କଥାଟା ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦର ମୁହଁ ଶୁଖିଗଲା । ସେ କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, "ମୁଁ ଯେତେବେ···।" ତା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନ ବାହାରୁ ମାଧବ କହିଲା, "ମୁଁ ତୁମକୁ ଦୋଷ ଦେଉ ନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ! ଏ ଦୋଷ ମୁଁ ନିଜ ସମାଜ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଉଛି । ଯାନ, ପଥରର ଭଗବାନ୍ ଏ ଜାଣନ୍ତି ଯେ କି ଅଭିଶାପ ଦେଇଛନ୍ତି ବୁଝି ହେଉ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଦୟା-ମାୟା ନାହିଁ, ପରର ଯାତନା ଦେଖିଲେ ଯେଉଁ ସମାଜ ପଥର ବୁକୁରେ ତାହା ସହି ତାକୁ ପୁଣି ପଦାଘାତ କରିପାରେ, ନମସ୍କାର ମୋ ସମାଜକୁ । ସମାଜର ପୁରୋହିତଗଣ ପୋଥିରୁ ଡୋର ଫିଟାଇ ମନ୍ତ୍ର ବାଛୁଦେଲାବେଳେ ଅବଳାର ଏ କରୁଣ କାହାଣୀ କି ତାଙ୍କ କାନକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ ? ଛିଃ, ଗୋବିନ୍ଦ, ଛିଃ ଏ ସମାଜକୁ ! ରମ ନାମାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟଣା ଦେଖି ମୁଁ ଏ ସମାଜତ୍ୟାଗୀ—ଦେଶତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା-କରୁଛି । କେଉଁ ହୃଦୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିପାରିବ ? ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟ କି ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରେ ? ମନୁଷ୍ୟ କି ଏତେ ପଥର ହୋଇପାରେ ଯେ ତା' ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ଦେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପାପ ଛୁଏଁ ? ଏପରି ସମାଜଠାରୁ ପଶୁସମାଜ ଭଲ ଗୋବିନ୍ଦ !"

ଗୋବିନ୍ଦ ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲା ନାହିଁ । ତା' ଆଖି ଦୁଇଟି ଛଳଛଳ ହୋଇଆସିଲା । ହୃଦୟଟା ତା'ର କମିତି ଅବଶ ବୋଧ ହେଲା । ସେ ବେଶୀ ସମୟ ଠିଆ ହୋଇ ନ ପାରି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଥକାମାରି ବସିପଡ଼ିଲା ।

ଜଙ୍କିଆ ଥାନା ଗୋଲବାଇ ଶାସନ ରମାନାମାର ଘର । ଗାଁଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗାଁ, ଘର ପଚିଶ ହେବ । ସେ ଗାଁର ମହାଜନ ରଘୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ ରମାନାମା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ରଘୁ ମିଶ୍ରେ ରମାନାମାର ସହୋଦର ଭାଇ ଅଟନ୍ତି । ରମା-ନାମାର ପିତା ଅନାମଙ୍କ ନାଁ ଖୋରଧା ଅଣୀ କୋଣରେ ଜଣା । ବୈଦ୍ୟପଣରେ ସେ ଧନ୍ୱନ୍ତରିଙ୍କୁ ହଟାଇଦେବାବାଲା । ବଳରେ ତାଙ୍କ ସମାନ ଆଉ ଜଣେ କଏ

ନ ଥିଲେ । ସେ ଗୁଣରେ ଯେପରି ବଡ଼ ଥିଲେ, ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ଥିଲେ । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ—ରୂପ, ଗୁଣ, ସମ୍ପତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର-ସଂପଦ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ରମା ନାମ୍ନୀ ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ; ତେଣୁ ସେ ତାକୁ କୋଳର ସଙ୍ଗାଳି ପରି ପାଳିଥିଲେ ।

ରମା ବାପାଙ୍କର ବେଶୀ ଆଦର-ଯତ୍ନ ପାଇଥିଲା; କାରଣ ସେ ଖଣ୍ଡି ଏବଂ ଜାଡ଼ୀ । ଭଗବାନ୍ ଯେ ତାକୁ ଏପରି କାହିଁକି କରି ସଂସାରକୁ ପଠାଇଥିଲେ, ତାହାଦ୍ୱାରା ଯେ ତାଙ୍କର କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହବାର କଥା ଥିଲା, ସେହି କେବଳ ଜାଣନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲୋକେ ଜାଣିବାକୁ ରମା ସଂସାରରେ ବହୁ କଷ୍ଟ-ଯାତନା ଭୋଗିବାକୁ ଆସିଥିଲା । ସେକଥା ଭାବିଲେ ଏ ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠୁଛି ।

ରମା ଯେ ସୁଖ ପାଇ ନ ଥିଲା ଏପରି ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ତା ସୁଖଟା ପାଣି-ଫୋଟକା ପରି ଦୁଇ ଦିନରେ ଉଭେଇ ଯାଇଥିଲା । ଜହ୍ନିଫୁଲ ପରି ଦିନରେ ଫୁଟି ଦିନରେ ମଉଳି ପଡ଼ିଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ତାକୁ ଆଠ ବର୍ଷ ବୟସ । ସେ ସୁଖ-ଦୁଃଖ କଣ ଜାଣେ ନାହିଁ, କଥା କଣ ବୁଝେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଡାକିଲେ ଶୁଣେ ନାହିଁ, କଷ୍ଟ ଦେଲେ ସେ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଆଉ ଜଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତା ଭାଗ୍ୟକୁ ବାନ୍ଧିଦିଆଗଲା । ଏଟାକୁ ସମାଜରେ ବିବାହ-ବନ୍ଧନ କହନ୍ତି । ଏ ବିବାହ ଯେ କାହିଁକି ହେଲା ସେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ତାକୁ ବୁଝିବାକୁ ଶକ୍ତି ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ଚଳନ୍ତିଶକ୍ତିହୀନ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠପରି ଜଗତ୍‌ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଭାସି ଆସି ଅନାମ ମିଶ୍ରଙ୍କ କୂଳରେ ଲାଗିଥିଲା । ଅନାମ ତାକୁ ସମାଜର ପୋଥିଗତ ନରଗଡ଼ା ମନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ାଇ ଗୁଡ଼ାଇ ଆଉ ଏକ ସ୍ଥାନକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ଯେ, ସେ ସ୍ରୋତ ବହୁଛି ନା ସ୍ଥିର ଅଛି, ସେ ବନ୍ଧ ପୁଷ୍କରିଣୀ କି ଗତିଶୀଳ ଜଳଧାରା । ତାଙ୍କର ପିତୃ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେ ସେତିକରେ ଶେଷ କଲେ ।

ବିବାହ ହେବାର ଛ' ମାସ ମଧ୍ୟରେ ରମାର ଭାଗ୍ୟରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା; ମାତ୍ର ସେ ବଜ୍ରର ଆଘାତ ସେ ସେତେବେଳେ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ତାକୁ ଯେ ବିଧବା ହେବାକୁ ହେଲା, ସେଟା ତା'ର ସୁଭାଗ୍ୟକୁ କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଖାଲି ଦେଖିଲା, ନନା କାନ୍ଦିଲେ, ବୋଉ କାନ୍ଦିଲେ, ସାଇପଡ଼ିଶା ଲୋକ କାନ୍ଦିଲେ । ଆଉ, କେହି କେହି ଆସି ତା ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ି ନେଲେ । ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିଲାବେଳେ ସେ ତାହା ନ ଦେବାକୁ ବହୁଚେଷ୍ଟା

କରିଥିଲ; ମାତ୍ର ପାରିଲା ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କ ମାଡଠାରୁ ତା'ର ସମାଜର ମାଡ ଯେ ଆହୁରି କଠୋର, ସେ ଜାଣି ନ ଥିଲା ।

ଏହିଠାରୁ ରମାର ଦୁଃଖର ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ବିଧବା ହେବାର ଛ' ମାସପରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୱରରେ ପଡ଼ି ଦୁଃଖରେ ଅନୁତାପରେ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ । ସେ ଜାଣି ଜାଣି ଯେ କୋଳର ସଙ୍ଗାଳ ରମାକୁ ଚତୁର୍ଥପକ୍ଷ ବର ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେଇ ପିତୃ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିଥିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ କିପରି ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ତାଙ୍କ ମୁଖଭଙ୍ଗିରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ଯେ ରମା କଥା ଭାବି ସୁଖରେ ଥିବ, ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ବର୍ଷ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନ, ଚାରି ବିତିଗଲା—ରମାର ସେହି ବିଧବା ଅଙ୍ଗରେ ଯୌବନ-ଶ୍ରୀ ଫୁଟିଲା । କ୍ରମେ ସେ କାଚ, ମାଛ, ନାଲି ଶାଢ଼ୀ ଛାଡ଼ିଲା । ତା' ସ୍ନେହ-ସୁଖର ଅଧାର ବୋଉକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଘରେ ତା'ର ଆପଣାର ହୋଇ କେହି ନ ଥିଲେ । ଭାଇ ଥିଲେ, ଭାଉଜ ଥିଲେ, ପୁତୁରାମାନେ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକୁ ସେ ଶୂନ ହୋଇଥିଲା ।

ଏ ସମାଜରେ ବିଧବା-ନିର୍ଯ୍ୟାତନା କଥା କିଏ ନ ଜାଣେ ? ଶୁଭବେଳେ ବିଧବାକୁ କିଏ ଚାହିଁବେ ନାହିଁ, ଅନୁକୂଳବେଳେ ସେ ବିଲେଇପରି କୋଣରେ ଲୁଚିବାକଥା । ବିବାହ ସମୟରେ ପଛରେ ରହିବା ଲୋକ । ସମାଜର ପ୍ରବୀଣ ପୁରୋହିତମଣ୍ଡଳୀ ଏହିପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନୀତି ବାନ୍ଧିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ବିଧବା-ଜୀବନକୁ ସମାଜରେ ପଶୁଜୀବନଠାରୁ—ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଜୀବନଠାରୁ ଆହୁରି ହୀନ, ଲାଞ୍ଛିତ କରିଦେଇଛି !

ରମାର ସଂସାର ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା ସତ, ସଂସାର ତାକୁ ଘୃଣା, ଅବଜ୍ଞା, ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ରମା କାହାକୁ ସେହିପରି ଦେଖିବାକୁ ଶିଖି ନ ଥିଲା । ସେ କାହାର କଥା ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର କିଏ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ବା ଖୁସି ହେଲେ ସେ ମୁଖଭଙ୍ଗିରୁ ଜାଣିପାରୁଥିଲା । ଲୋକେ କଥା କହି ଯେ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରନ୍ତି, ସେ ଆଖିରେ, ମୁହଁରେ, ହାତରେ ଠାରି କରି ମଧ୍ୟ ତାହା କରିପାରୁଥିଲା ।

ଗୋଳବାଇ ଗ୍ରାମର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ପିଲାଠାରୁ ଅଶୀ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ରମାନାମକ ଜାଣନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ପିଲାମାନେ ତା' ଠାରି

ଦେଖିବାପାଇଁ ତାକୁ ନାନା କଥା ପଚ୍ଚରନ୍ତି । ରମାନାମା କାହା ଗାଲ ଛୁଇଁ, କାହା ପିଠି ଆଉଁସି ଆଉଁସି ମୁଖଭଙ୍ଗି କରି ସବୁକଥା ବୁଝାଇଦିଏ । ପର ଆପଣା କଣ ସେ ତାହା ଜାଣି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଅବାଧରେ ଯାଉଥିଲା, କାହା ପିଲାକୁ ଖୁଆଇ ଦେଉଥିଲା, କିଏ ଅଳି କଲାବେଳେ ତାକୁ କାଖେଇ ବୁଲୁଥିଲା । ତା'ର ସକାଳୁ ସଂଧ୍ୟାଯାଏଁ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇଥାଏ । ଖାଲି ଏତିକ ନୁହେଁ, ରମାନାମାର ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନ ଥିଲା ସତ; ମାତ୍ର ପରର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ ଦେଖିଲେ ତା' ଆଖିରୁ ଝରଝର ହୋଇ ଏତେ ଲୁହ ବାହାରୁଥିଲା, ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ । ସେ ବାଟରେ ଗଲାବେଳେ କେତେ ଦୁଷ୍ଟପିଲା ତାକୁ ଚଢ଼େଇବାପାଇଁ ତା' ଉପରକୁ ବାଲି ଫିଙ୍ଗନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ସେଥିକି ନ ଚାହିଁ ଯେ ବାଲି ଫିଙ୍ଗୁଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉପରୁ ବାଲି ଝାଡ଼ିଦେବାପାଇଁ କୋଳେଇ ପକାଏ—ଗାଲରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ, ପିଠିରୁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ିଦେଇ କାଖେଇ ପକାଏ । ତା' ଦେହରେ ଥିବା ଧୂଳିକି ସେ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।

ରମାନାମାର ଏ ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ବେଶୀ ଦିନ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ଗାଁରେ ତା-ନାଁରେ ଦୁର୍ନାମ ଉଠିଲା ଯେ ସେ ଶତପଥୀଙ୍କ ଘରେ ପିଲାଙ୍କୁ କାଖୋଉଛି, ରଥଙ୍କ ଘରେ ରୋଗୀସେବା କରୁଛି ଏବଂ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରୁଛି । ଶତପଥୀ, ରଥ, ମହାପାତ୍ର ବଂଶ ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ର, ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ବଂଶର ପଡ଼େନାହିଁ । ପନ୍ଦର ବର୍ଷତଳେ ଗାଁର କୋଠଭୋଗ ବଣ୍ଟା ହେଲାବେଳେ ସେମାନେ ଫାଳେ ଆମ୍ବ ଭୁଲରେ ଅଧିକା ନେଇଯାଇଥିଲେ ବୋଲି ଗାଁର ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନାବଧି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଁଟିରେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏକ ପକ୍ଷର ଲୋକ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ମୁହାଁମୁହିଁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ରମାନାମା ଯେ ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଅବାଧରେ ଯିବାଆସିବା କରେ, ଏକଥା ବୟୋବୃଦ୍ଧ କେତେ ଜଣ ଗ୍ରାମପଣ୍ଡାଙ୍କ ଆଖିରେ ଗଲା ନାହିଁ । ସେମାନେ ମିଶ୍ରବଂଶକୁ ବାସନ୍ଦ କରିବସିଲେ । ଭାଇ ରଘୁ ମିଶ୍ରେ ବିଚାରିଲେ ଯେ କେବଳ ରମା ଯୋଗୁ ଏତେ ବିପଦ । ତେଣୁ ଦିନେ ସେ ରମାକୁ ସେଆଡ଼େ ନ ଯିବାକୁ ମନାକଲେ । ରମାନାମା ସେ ମନାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ଗୋଟେ ନିଧୂମ ପାଟି କରି ଚାଲିଗଲା । ମିଶ୍ରେ ରାଗରେ ଗରଗର ହୋଇ ଘରେ ରହିଲେ ।

ଜାଡ଼ୀ, କାଳୁଣୀ, ଖମା ରମାନାମା ବର୍ତ୍ତମାନର ଖଳ, ଘରଘରବୁଲା, ବାରକାନକୁହା ସମାଜପଣ୍ଡମାନଙ୍କର ସମାଜମାଣ୍ଡଡନ୍ତ୍ର ବୁଝିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ରମା-

ନାମାର ଅକପଟ ହୃଦୟ ଯୋଗୁଁ ଗାଁ ଯେ ଘୁରଖାର ହୋଇଯାଉଛି, ଏ କଥା ସମାଜରେ ଜଣାଁ ପଡ଼ି ଜଳଜଳିଲା । ଘୋଡ଼ା ସଇସ ଘୋଡ଼ାର ବାଗ ହାତରେ ଧରି ଘୋଡ଼ା ନେଲା ପରି ଉଦ୍ଧ ମିଶ୍ରେ ଜାତିର ବାଗଟା ସବୁବେଳେ ହାତରେ ଧରିଥାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେ ସେ ଘୋଡ଼ା ଧରିବା ବ୍ୟବସାୟ ଛଡ଼ା ଘୋଡ଼ାରେ ବସିବା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେ ଜାଣିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ରମାନାମା ଉପରେ ଖୁବ୍ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିଦେଲେ । ତା' ଉପରେ ନର୍ଯାତନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଘରେ ତାକୁ କେହି ସୁଖପାଇଲେ ନାହିଁ । ଭଲ କରି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ଭାଉଜର ଗୁଞ୍ଜୁଣିମୁଣ୍ଡା ଏବଂ ଭାଇ ପୁତୁରାଙ୍କ ବାଧା ବ୍ୟପୁଡ଼ା ତାକୁ ବଡ଼ ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତା ବୋଉର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଯା'ଇଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ବା ଝିଅ ବୋଲି ଟିକିଏ ପଚାରୁଥାଆନ୍ତା ! ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସଂସାର-ମରୁଭୂମିରେ ଏକାକୀ ପଥିକପରି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଜୀବନ କାଟିଲା । ସାଇକି ଗଲେ ଲୋକେ କାଉବାଉ କଲେ; ଘରେ ରହିଲେ ମାଡ଼ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ରମାନାମାକୁ କନ୍ଦାଅମେ ନାହିଁ । ସେ କାନ୍ଦିଲେ ଠିକ୍ ବଗଡ଼ କୁକୁର-ପରି ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ, ଭ୍ରେ-ଭ୍ରେ ହୁଏ ଏବଂ ସେ ସ୍ୱର ଏଡ଼େ କର୍କଶ ଯେ ଘରେ କାନ୍ଦିଲେ ଦୁଇ ସାହି ଚମକିଯାଏ । ରମାନାମା ଯେ ଘରେ ଅସହାୟ ବିଧବା-ହୋଇ ଏପରିଭାବରେ କଠୋର ଯାତନା ସହୁଛି ଏ କଥା ଗାଁରେ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି, ନ ଶୁଣିଲପରି ରହିଲେ; ଅଥଚ ତାହାର 'ପାଟିଟା' ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଭିଲା । ବାଟରେ ଘାଟରେ ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଏ ଅମଙ୍ଗଳୀଟା ଗାଁରେ ରହିଲେ ଗାଁର ଗୁଡ଼ପିବ । ଏ ପାଟିରେ ମଣିଷ ଶାନ୍ତିରେ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ ।"

ସତେ ଯେପରି ଗାଁରେ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ବିରାଜିତ କରିଥିଲେ, କେବଳ ରମାନାମା ପାଟି କରି ତାହା ଭାଙ୍ଗିଦେଲା, ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବଳାର ବିକଳ-କାତର ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ଶୁଣି, ତାହାର ପ୍ରତିକାର କରିବାପାଇଁ ସମାଜପତିଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାଶାସ୍ତ୍ରରେ କିଛି ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲା ।

ବାଳବିଧବା ରମାନାମା ଏତେଦିନ ଘରେ ଯେଉଁ ଝିଅଶି ପୁତୁରାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରୁ ବଳି ସ୍ନେହ-ଆଦର କରିଥିଲା, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ହାତ ଉଠାଇ ମାଇଲେ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହା କେତେ ଦିନ ସହିପାରେ ? ଏହା ତ ପଶୁ ସହିବା କଷ୍ଟକର । ଏହି ସମାଜ ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେବତା କରିପାରେ ବୋଲି ଗର୍ବ କରେ ! ଭଗବାନ୍ କେବେ କଳ୍କି ଅବତାରରେ ବିଜେ କରିବେ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।

ଗାଁରେ ସେଦିନ ରଥଘର ଶୁଦ୍ଧଘର—ଗାଁର କୁଳବୃଦ୍ଧ ରଘୁ ରଥେ ମରିବାର ସେ ଦିନକୁ ୧୦ ଦିନ। ଗତ ଦୁଇ ପ୍ରହର ହେବ, ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ମହାଜନଗଣ ବସିଛନ୍ତି, ରଥଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ଜଣେ ଶୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ବିଧବା ବିକଳରେ ପେଟ ଦେଖାଇ ଆସି ବସିପଡ଼ିଲା। ତାକୁ ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନିଲେ, ସମତ ସ୍ତ୍ରୀଚିହ୍ନିଲେ, ସେ ରମାନାମା। ରମାନାମା ପାଟିଭୁଣ୍ଡ କଲା ନାହିଁ। ତା' ଆଖିରୁ ଝରଝର ଲୁହ ବୋହିଯାଉଥାଏ। ସେ ଲୁହ ପୋଛୁପୋଛୁ, ପେଟ ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ପଖ ଖଣ୍ଡିଏ ମାଗିଲା। ସେ ସେଦିନକୁ ମିଶାଇ ସ୍ୱରଦିନ ହେଲା ଘରେ ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ପାଇ ନ ଥିଲା। ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ସେ ଠାରି ଠାରି କହିଦେଲା। ତା-ପାଟରେ ସେ ଖାଇଲା କି ନ ଖାଇଲା ସେଥିରେ କିଏ ଖୋଜ-ଖବର ରଖିଲେ ନାହିଁ।

ତା'ଆର ଦିନ ଗୋଳବାଳ ଗାଁରେ ଚହଳପଡ଼ିଲା ଯେ ରମାନାମା ରଥଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ଅଣ୍ଡିରିଙ୍କ ଆଗେ ପଖପକାଇ ଖାଇବସିଥିଲା। ଘରଗୁଳରେ ଯେସ୍ତ ବସିଲା ପରେ ଏ କଥାଟା ଗାଁକୁ ବଡ଼ ଅଶୁଭଜନକ ହେଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଏକ-ସ୍ୱରରେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ। କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ, କେହି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ ଯେ କି କାରଣରୁ ଗାଁର ବାଳକବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଆଗରେ ରମା ପେଟଦେଖାଇ ଖାଇବସିଲା? କେହି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ଯେ ଶୀତଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଲଜ୍ଜାନିବାରଣପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଶତ ସାତସିଆଁ ଲୁଗା ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ବିଧବା ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ହାତଯୋଡ଼ି କାହିଁକି ବସିଲା? କିଏ ପଚାରିଲା ନାହିଁ ଯେ ସେ କାହିଁକି ନୀରବରେ ଧାର ଧାର ଲୁହ ଢାଳି କିଛି ଠାରିପାରିଲା ନାହିଁ? ସେ ଅଜାତି ଘରକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ଗାଁର ଅପରପକ୍ଷ ରଘୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ଖାଇ ନ ଥିଲା। ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲା। ସମାଜର କି ପୈଶାଚିକ ଅତ୍ୟାଚାର! ଅବଳାପ୍ରତି ସମସ୍ତେ ଘୃଣାରେ ନାକ ଟେକି ମନ ମୁତାବକ ନିନ୍ଦା, ଗାଳିବର୍ଷଣ କଲେ, ଝାଳି ଯେତିକି ଲୁହେ; ଦାଣ୍ଡରେ ଏ ଚହଳ ଯେତିକି ଘନୀଭୂତ ହୋଇଆସିଲା, ଘରେ ରମାନାମା ଉପରେ ସେତିକି ଗୁଞ୍ଜୁଣୀମୁଣ୍ଡା ବୃଷ୍ଟି ହେଲା। ଅନବରତ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତା' ଆଖିରେ ଲୁହଟୋପେ ନ ଥିଲା। ସେଦିନ ସେ କେଉଁଠି ନିର୍ଜନରେ ଘରେ ପଡ଼ିରହିଲା।

ରାତି ପ୍ରାୟ ପ୍ରହରେ ହେବ, ରଘୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବାଡ଼ିଲେଟେ ଅଦ୍ଭୁତ ଏକ ଚହଳ ପଡ଼ିଲା। ରମାନାମାର ଗଁ-ଗଁ ପାଟିଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା—କ୍ରମେକ୍ରମେ ସେହି ସ୍ୱର ଗାଁ ଶେଷ ମୁଣ୍ଡପାଏ ଯାଇ କେଉଁ ନିର୍ଜନ ଅନ୍ଧକାର ରାତିରେ ବିଲପ୍ରାନ୍ତର ଭିତରେ

ପବନରେ ଲୀନ ହୋଇଗଲା । ଗାଁର କୁଳବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥାଦାତାଗଣ ମଠା ପିନ୍ଧି, ମାଳା ପକାଇ ସେତେବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଗୁଣା ଗୁଣି କରୁଥିଲେ ।

ଏ ଘଟଣାର ଛଅମାସପରେ ରମାନାଆର ଖବର ମିଳିଲା । ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିଆସି କହିଲେ ଯେ ସେ ଖୋରଧା ବଜାରରେ ବୁଲି ବୁଲି ଭିକ ମାଗୁଥିଲା । ତା' ଅଣ୍ଟାରେ ଖଣ୍ଡିଏ କନା ଗୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ଝୁରୁଝୁରୁ ଉଡ଼ୁଥିଲା ବୋଲି ସେ ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡିଏ କନାଧଡ଼ି ବାନ୍ଧିଥିଲା । ତା' ସମ୍ପତ୍ତି ଭିତରେ ଥିଲା ଖଣ୍ଡିଏ କନା, କାନରେ ମୁଠିଏ ଗୁଜୁଳ । ସେ ଗୁଜୁଳ ଗଣ୍ଡିଏ ପାଟିରେ ପକାଇ ପକାଇ ଏ ଦୁଆରକୁ ସେ ଦୁଆର, ଏ ଦୋକାନରୁ ସେ ଦୋକାନ ହେଉଥିଲା । ଗତ ଛଅମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ କେବେ ଗୋଟେଇ କରିଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ହେଉ ନ ଥିଲା । ତା' ଗୁଜୁଳରେ ଶୁଖିଲା ଗୁଜୁଳ ମୁଠିଏ ସବୁବେଳେ ନ ଥାଏ । ଯାହା ପାଏ ତାହା ଖାଇଦିଏ ।

ଏହିପରିଭାବରେ ଛ'ମାସ କଟିଗଲା । ରମାନାଆର ଗୋଡ଼ହାତ ଫୁଲି-ଆସିଲା । ସେ ଯାଇ ପିଣ୍ଡାରେ, ତା' ଓଳତଳେ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ପଡ଼ିରହିଲା ।

ମାଧବ ଯେଉଁଦିନ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗେ ରମାନାଆ ମରିବା କଥା କହୁଥିଲା, ସେ ଦିନକୁ ରମାନାଆ ମରିବାର ଛଅଦିନ । ମାଧବର ଘର ଖୋରଧା ପାଖ ଛଡ଼ାବର ଗାଁରେ । ସେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୁନ୍ଦପୁରକୁ ଖଦଡ଼ ବିକି ଯାଇ-ଥିଲା । ରମାନାଆକୁ ସେ ଭଲ କରି ଜାଣେ । ତା'ର ମାମୁଘର ଗୋବିନ୍ଦ ଗାଁରେ । ଗୋବିନ୍ଦର ସେ ଭାରି ସାଙ୍ଗ ଥିଲା । ସେ ଦୁହେଁ ଏକାଠି ପିଲାବେଳେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ରମାନାଆର ପୁତୁରା, ତେଣୁ ରମାନାଆର ସ୍ନେହ ଗୋବିନ୍ଦ ସାଙ୍ଗେ ମାଧବ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲା ।

ମାଧବ ଗୁନ୍ଦପୁରରେ ଦେଖିଲା, ଜଣେ ବଣ୍ଡିମାଇପି ପିଣ୍ଡାରେ ଜଣେ ବିଧବା କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ହଗି-ମୂତି ପଡ଼ିଛି । ତା'ର ପ୍ରାଣବାୟୁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ନ ଥିଲା । ମାଧବ ପାଖକୁ ଯାଇ ଚିହ୍ନିପାରିଲା ଯେ ସେ ରମାନାଆ । ତା ବୁକୁରେ ହଠାତ୍ ପଥର ପଡ଼ିଲାପରି ଲାଗିଲା । ସେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ତା' ଆଗରେ ଠିଆହେଲା । ରମାନାଆ ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁଲା, ତା' ଆଗରେ ମାଧବ ! ତା' ଆଖି ଟିକିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଆସିଲା । ସେ ଉଠି ମାଧବକୁ ଧରି ପକାଇବ ବୋଲି ହେଲା; ମାତ୍ର ଉଠିପାରିଲା ନାହିଁ । ନୀରବରେ ତା' ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ

ହୋଇଗଲା । ମାଧବ ଛଳଛଳ ଆଖିରେ ତା' ହାତ ଧରିପକାଇ ଏକଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତାକୁ ଚାହିଁରହିଲା ।

ଏଣେ ମାଧବ ପଛରେ ଏ ରହସ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଗାଁଯାକ ଜମା ହୋଇଗଲେଣି । ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି—

"ଛୁଅଁ ନା ବାବୁ, ଛୁଅଁ ନା; ତା'ର ଜାତି ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟେ ମାଗିଖାଇ ମାଈପି ।"

ମାଧବ ଟିକିଏ ଗାଁବାଲାଙ୍କଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଦେଲା । ସ୍ନେହ ସହାନୁଭୂତିର ଗାଢ଼ ଛାପ୍ପା ତା' ଆଖିକୁ ଶୀତହୀନ କରିପକାଇଥିଲା । ତା'ର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇଆସିଥିଲା । ସେ ପଦେ କଥା କହି ନ ପାରି ରମାନାମୀ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ଏକ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇଲା । ଦୀର୍ଘ ଦଶ ବର୍ଷପରେ ସେ ରମାନାମୀକୁ— ସ୍ନେହମୟୀ ରମାନାମୀକୁ ଦେଖିଛି, ତା'ର ଅତୀତ ଚିନ୍ତାସବୁ ଆସି ହୃଦପୃଷ୍ଠରେ ଜମାଟବାନ୍ଧିଲା । ସେ ଭାବିଲା—ସ୍ନେହ, ଦୟା, ଆଦରର କ'ଣ ଏହି ପରିଣାମ ! ସେ ହୃଦୟର କି ଏହି ଶୋଚମୀୟ ଅବସ୍ଥା ଘଟିବାକୁ ଥିଲା ? ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ସଂସାର ତାକୁ ଏହିପରିଭାବରେ ଦେଇଛି, ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟ ନେତ୍ରରେ ଲୁହଆସୁଛି ! ତା'ର ଆଖି ଛଳଛଳ ହୋଇଆସିଲା ।

କିଛି ସମୟପରେ ରମାନାମୀ ତାକୁ କ'ଣ ଠାରିଲା । ମାଧବ ସେ ଠାରରୁ ବୁଝିପାରିଲା ସେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲ ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେ ଠାରୁଛି ।

ରମା ! ତୁମେ ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବୀ । ଏତେଦିନ ପରଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇ, ଦୀନହୀନ ବେଶରେ ବୁଲି ତୁମେ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ମନରେ ରଖିଛ ? ତୁମ ହୃଦୟରେ ପରପାଇଁ ଆଦର ସ୍ଥାନ ଅଛି ? ସମାଜ ତୁମକୁ ଭିକାରଣୀ କରି ଦାଣ୍ଡକୁ ଠେଲିଦେଇଛି; ଅଥଚ ତୁମେ ଏହି ଭିକାରଣୀବେଶରେ ସମାଜକୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସହାନୁଭୂତିରେ ମଣ୍ଡିବାକୁ ଯାଉଛ !

ମାଧବ ଠାରରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲଥିବାର ଜାଣି ରମାନାମୀ ହାତ ଠାରି ତା' କନା ବୁଜୁଲାଟି ଦେଖାଇଦେଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତା' ଆଖି ମୁଦି ହୋଇ-ଆସିଲା । ସେ ଯେପରି ମାଧବକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଏତେ ସମୟ ତଡ଼ିରହିଥିଲା । ତା'ର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ, ତା'ର ହାତକୁ ବୁକୁରେ ଧରି ଧରି ସେ ଆଖି ମୁଦିଦେଲା । ତା'ର ଭାବହୀନ ଜୀବନ-ତରଣୀ କାଳସମୁଦ୍ରରେ ଭସାଇଦେଲା । ରମାନାମୀର ଶେଷ-ପବନ ଉଡ଼ିଗଲା ।

ଜାଣ ଥିବା ଉପରେ ବନ୍ଦପୁରର କୌଣସି ଲୋକ ରମାନାଥର ମଡ଼ା କାଢ଼ିବାକୁ ବାହାରିଲେ ନାହିଁ । ମାଧବ ଶେଷରେ ନିଜେ କାନ୍ଧେଇ ଗାଁ ପାଖ ଏକ ନାଳରେ ନେଇ ତାକୁ ପକାଇଆସିଲା ।

ରମାନାଥର ସେହି ସମାଜର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ; ତା' ପଞ୍ଚ-ଦେହର ମାଂସ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇଗଲେ । ସମାଜ ତା' ମୁହଁରେ ନିଆଁ ମୁଠେ ଦେଇଥିଲେ, ତା' ମୃତ ଶରୀରର ଉପଯୁକ୍ତ ସତ୍କାର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ରମାନାଥର ସେହି ବୁଜୁଲାଟିରେ ଟଙ୍କା ଦଶଟି ଥିଲା । ଭିକ ମାଗି ମାଗି ସେ ତାହା ଜମା କରିଥିଲା । ମାଧବ ତାକୁ ଗୋବନ୍ଦ ହାତକୁ ଦେଇ କହିଲା, "ତୁମ ରମାନାଗ ଦେଇଛନ୍ତି ।" କହିଲାବେଳେ ମାଧବ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା ।

ଜୀଉଚୁଥଂତି

ମୁନସିପାଲ୍‌ଟିର ଆଲୁଅଖମ୍ବ ଉପରେ ଆଲୁଅଟା ଯେତେବେଳେ ଜଳିଉଠେ, ଠିକ୍ ସେଇ ସମୟକୁ ଧରମା ତା'ର ସହର ଗସ୍ତରୁ ଫେରେ ।

ଧରମାର ଗସ୍ତ ଏ ଯୁଗର ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଗସ୍ତ ପରି ନୁହେଁ । ତା' ଗସ୍ତର ଅର୍ଥ ସକାଳୁ ଉଠି ବାରସାହି ବୁଲି ଭିକ ମାଗିବା, ଅଇଁଠା ଖଲି ଗୋଟେଇବା କିମ୍ବା କୌଣସି ମିଠେଇଦୋକାନ ବା ହୋଟେଲ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ ସତୃଷ୍ଣ ଲୋଚନରେ ନିଜର ଅବସ୍ଥିତିଟିକକ ହରେଇଲାପରି ଚାହିଁରହିବା । ଏଇ ହେଉଛି ଧରମାର ପ୍ରତିଦିନର କାର୍ଯ୍ୟ ।

କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର ମଫସଲ ଗାଁରୁ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ ସହରକୁ ଆସିଲା ଦିନୁ ଧରମା ତା'ର ଘରଟି ମନ ମୁତାବକ ବାଛି ନେଇଛି । ସହରର ଗଳିରେ ଗଳିରେ ପକାଘର, ସାଇରେ ସାଇରେ ଝିଙ୍କରଘର ମଧ୍ୟ ଅଛି; ମାତ୍ର ସେ ଯେଉଁ ଘର ବାଛିଛି ସେପରି ଘର କାହାରି ହେଲେ ନାହିଁ । ତାହା ହେଉଛି, ସହର ଶେଷରେ ମୁନସିପାଲ୍‌ଟିର ଆଲୁଅଖମ୍ବ ପାଖରେ ଥିବା ଏକ ପଥର ଶଙ୍ଖ ପାଖ ।

ବର୍ଷାଦିନେ ସେଇ ଶଙ୍ଖବାଟେ ସହରର ଆବର୍ଜନା, ମଇଳାପାଣି ବହିଯାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁନସିପାଲ୍‌ଟିର ମଇଳାବୁହା ଶଗଡ଼ ତାହାରି ପାଖରେ ଥୁଆହୁଏ । ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଆଲୁଅଟା ଜଳିଉଠିଲେ ସେଠାରେ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଟିକିଏ ଆଲୋକିତ ହୋଇଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଦୁଇ ଚାରିଟା କୁକୁର ସେଠି ଜମା ହୁଅନ୍ତି । ଦୁଇ ଚାରି ଜଣ ମଦୁଆ କେତେବେଳେ ବା ପାଖ ତାଡ଼ିଦୋକାନରୁ ତାଡ଼ି ଖାଇ ଫେରି ସେଇ ଆଲୁଅରେ ବଳକା ପଇସା ଗଣି ବସନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଟା ପାଖରେ ଯେ ଧରମା ରହେ, ଏକଥା ସେ ସାହିର ବାରପଣ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସହର ଭିତରେ ଧରମା ତା'ର ଦୁଃସାହସିକ ଜୀବନ

ଯାପିଲା ଦିନୁ ସେଠାକୁ ସେ ଝଡ଼-ବର୍ଷା, ପାଣି-ପବନର ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ ମନେ କରି କୁକୁର, ହାକିମ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକାଙ୍କ ଶନିଦୃଷ୍ଟିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଆସିଛି । ସେ ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଆସି ରହିବାର ଛଅମାସପର ଘଟଣା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ।

ହଠାତ୍ ଦିନେ ଗତ ·ଦି'ଘଣ୍ଟାକୁ ଧରମାର ଲଙ୍ଗପାଖ ଆଲୁଅ କ କାରଣରୁ ଲିଭିଗଲା । ଏମିତି ତ ଧରମାର ହୃଦୟ ଭିତର ସବୁବେଳେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଥାଏ, ସେଦିନ ତାକୁ ବାହାର ଜଗତଟା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଖାଗଲା । ତା' ଆଖିକୁ ଆକାଶର ତାରା ଦେଖାଗଲେ ନାହିଁ କି ପୃଥିବୀର ମନୁଷ୍ୟ ମୁହଁ ଦେଖାଗଲେ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧାର ଜଗତରେ ଲଙ୍ଗପାଖରେ ବସି ସେ କେତେ କଥା ଭାବିଲା । ସକାଳୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଉଠୁଣୁ ସେ ସହର ବୁଲିଲା, କି ଦୁର୍ଯୋଗରେ ଗଣ୍ଡି ପାହିଥିଲା, ପେଟ ପୂରାଇ ମୁଠେ ତାକୁ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କେତେ ଦୁଆରେ ଡାକିଲା, କେହି ହେଲେ କାନ ଡେରି ତା' ଡାକ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁରେ ଦୁଇକହୁଣୀ ଦେଇ ହାତ ଭିତରେ ମୁହଁକୁ ଯୋଡ଼ାଇ ସେ ଦିନର ତା' ଜୀବନର ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣାଟି ପୁଣି ମନେ ପକାଇଲା । ତା ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ଥରିଗଲା । ମନକୁ ମନ କହିଲା—"ମାଇଲା ! କିଛି କହି ନାହିଁ, ପାଟି ମଧ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ତେବେକେ ହେଲେ ମାଇଲା ! କେଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ସେ ! ପକାଘର ଭିତରେ କଣ ଏପରି ଲୋକ ରହିପାରନ୍ତି ? ପିଲାଝିଲ ଧରି, ଘରଦ୍ୱାର କରି, ଧୋବ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ମଣିଷ କ'ଣ ପରକୁ ଇମିତି ମାରିପାରେ ? ଭୋକିଲା ଲୋକକୁ କଣ ଇମିତି କିଏ ଦୁଆରୁ ତଡ଼ିଦେଇପାରେ ?"

ବୁକୁ ଭିତରେ ଫଂଟଇ ବାହାରକଲାପରି ସେ ଏବେ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରି କହିଲା—"ମୁଁ ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରିବି ?" ମନେ ମନେ ସେ ନିଜ କଥାକୁ ନିଜେ ନାପସନ୍ଦ କଲା । ହଠାତ୍ ତା' ଆଖିକି ଦେଖାଗଲା, ଠିକ୍ ତାହାରି ପରି ଏକ ବୁଲା ଭିକାରି ତା' ଆଗରେ ଆସି ଠିଆ । ନିତାନ୍ତ କନ୍ଦର୍ପ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ହୀନବେଶ !—ତଳେ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଯାଇ ଆଣ୍ଠୁ ଛିଡ଼ିଯାଇଛି, କହୁଣୀରୁ ଝରଝର ହୋଇ ରକ୍ତ ବୋହୁଛି, ମଇଳା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ ରକ୍ତଦାଗରେ ଲାଲ ହେଲାପରି ଦିଶୁଛି, ମାଗୁଛି—"ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ସାଆନ୍ତେ, ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ !"

ଦେଖିଲି—ଭିକାରି ପେଟବିକଳରେ କାନ୍ଦୁଛି, କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କହୁଛି—"ଘର ମୋର ଦୂରରେ ବାବୁ, ଏ ସମୁଦ୍ର ଆରପାଖରେ ପାରିକୁଦ ସାତପଡ଼ା ଗାଁରେ । ଆହା ! ଦୁଃଖରେ ମାଆ ମୋତେ ପାଳିଥିଲା, ସେ ମେଜ ଖାଇ ମୋତେ ଭାତମୁଠାକ ଖୁଆଉଥିଲା । ଏତେ ବଡ଼ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା, ଲୋକେ ଜନ୍ଦା ପିମ୍ପୁଡ଼ି ପରି ମଲେ; ମାତ୍ର ମାଆ ମୋତେ ଢୋକେ ପୋଷେ ପିଆଇ ଜିଆଇ ରଖିଲା । ବାପ ମଲା, ସେ କଥା ମୋର ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ ମଲାବେଳକୁ ପେଟ ତା'ର ପିଠି ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଯାଇଥିଲା, ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୁଲି ଫାଟିଲା ପରି ହୋଇଥିଲା । କିଏ ତାକୁ ଘରୁ କାଢ଼ିନେଲେ, ମୁଁ ଜାଣିଲି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଯେଉଁଦିନ ମା' କାନିରେ ପଥୁରି ଝଣ୍ଡିକ ବାନ୍ଧି ମୋତେ କାଖ କରି ଗାଁ ଛାଡ଼ିଲା, ସେଦିନ କଥା କ'ଣ କହିବି ? ଗାଁଆ ପାଖ କଇଁଆ ତୋଟା ଭିତରେ ଏକ ଧଳା ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡକୁ କୋଳକୁ ଟାଣିଆଣି ମାଆ ଯେ କେତେ କାନ୍ଦିଲା ସେ କଥା ମୋର ମନେ ଅଛି । ତା କାନ୍ଦ ଦେଖି ମୁଁ କାନ୍ଦ ପକାଇଥିଲି । ବାପ ନାଁଆ ଧରି ମାଆ ସେ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଗୋଟାଏ ବୁଦାଗହଳରେ ଲୁଚେଇଲା ପରି ଥୋଇ ମୋତେ କାଖେଇ ଚାଲିଆସିଲା । ଗୋପାଳପୁର ଗାଁର ଧୋବେଇ ଶତପଥୀକୁ ଜାଣିଥିବ ତମେ । ଦିନେ ମୋ ମାଆ କୋଳରୁ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି ମୁଁ ସେହି ଶତପଥୀଙ୍କ ବାଡ଼ଦୁଆର ବରଗଛମୂଳେ କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ଶୋଇଛି । ପାଖରେ ମାଆ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଛି ।",

ଭିକାରି ଦୂର ଅସ୍ତାଚଳକୁ ଫେରିଚାହିଁଲା ପରି ଆଖିକୁ ଦରମୁଦା କରି କହିଲା—"କେତେ ଅନ୍ଧାର ରାତି ମୋର ସେଠାରେ କଟିଲା, କେତେ ଚନ୍ଦ୍ରରାତିରେ ସେଠି ମାଆ କୋଳରେ ବସି 'ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ' ଗୀତ ବୋଲିଲି, କେତେ ବାଲିଘର କରି କେତେ ବାଲିଘର ଭାଙ୍ଗିଲି । ସେଠାରେ ଭାତ ମୁଠିକରେ ଦୁହିଁଙ୍କର ପେଟ ପୂରେ, କାନି ଝଣ୍ଡିକରେ ଦୁହିଁଙ୍କର ନିଦ ହୁଏ ।"

"ମରୁଡ଼ିକାଳ ଗଲା—ବିଲରେ ଫସଲ ହେଲା । ଲୋକେ ଖାଇପିଇ ଫୁଁ ଫାଁ ହେଲେ । ମୂଲିଆଙ୍କୁ ମୂଲ ମିଳିଲା । ଦିନେ ମାଆ ତା' କାନିରେ ମୋ' ଦେହରୁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ି ଦେଇ, ଶତପଥୀଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆକରେଇ କହିଲା—ବାବୁ, ଘର ଦିନରେ ମୁଁ ଫେରିଆସିବି । ରହିଥା ଏଇଠି । ମୋ ଧନ ପରା, ଶତପଥୀଙ୍କ ଗୁହାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ଟିକିଏ ଶୋଇପଡ଼ୁଥିବୁ । ଆମ ଗାଁରୁ ମୁଁ ଯାଇ ଫେରିଆସିଲେ ମୋ କୋଳରେ ଶୋଇବୁ, ତତେ କାଖ କରି ନେବି ।"

"ମାଆ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଭୋ'କରି କାନ୍ଦଉଠିଲି । ମାଆକୁ ଛାଡ଼ିପାରିଲି ନାହିଁ । ମାଆ ମୋ ଲୁହ ପୋଛିପୋଛି, ହାତରେ ଚାରୋଟି ପଇସା ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ବାଡ଼ବାଟେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଗଲା ।

"ମାଆ କହିଥିଲା, ଫେରିବ ଚାରି ଦିନରେ । ଚାରିଦିନ ଗଲା, ଆଠଦିନ ଗଲା, ମାସେ ଗଲା, ଚାରିମାସେ ଗଲା, ମାଆ ଆଉ ଫେରିଆସିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କାନ୍ଦିଲି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କେତେ ଦିନ ଉପାସରେ ଶୋଇଲି—ମାଆ ଆଉ ବାହୁଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

"ଦିନେ ଶତପଥୀଏ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ମୋ ଅଣ୍ଟିରେ ଚାରି ପଇସାର ମୁଢ଼ିମୁଆଁ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଚମ୍ପାଦେଈପୁର ଗାଁକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଗାଁମୁଣ୍ଡରେ ଜଣେ କଳା କଟ୍‌କଟ୍ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ କ'ଣ କଥା ହେଲେ କେଜାଣି, ଟିକକ ପରେ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ—'ଯାକ, ଏ ବୁଢ଼ା ଘରେ ରହିବୁ । ତୋ ମାଆ ଆସିଲେ ମୁଁ ଆସି ତତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବି ।'

"ମୁଁ କେତେ ନାହିଁ କଲି, କେତେ କାନ୍ଦିଲି, ସେ ଆଉ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ଫେରାଇ ନେଲେ ନାହିଁ । ସେତିକିବେଳେ ସେହି କଳା ଲୋକଟା ମୋର ହାତ ଧରି ଧରି ତା'ର କୁଡ଼ିଆ ଘରଭିତରକୁ ନେଇଗଲା । ଠିକ୍ ଏହି ଘଟଣାର ମାସକପରେ ମାଆ ଆସି ଚମ୍ପାଦେଈପୁରରେ ହାଜର । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ଦାଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଡେଇ ଗଡ଼ିଗଲା, ଗଡ଼ିଆସିଲା । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା — 'ଧୋବେଇ ଶତପଥୀ ମତେ ସାରିଦେଲାରେ, ମତେ ସାରିଦେଲା ! ମୋ ଧନକୁ ପାଣଘରେ ବିକିଦେଲା ! କିଏ ଅଛ ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଧନକୁ ମତେ ଫେରେଇ ଦିଅ ।'

"ସମସ୍ତେ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଛି-ଛି କଲେ । କହିଲେ, 'କୁଳରୁ କାଢ଼ିଛି, କୁଳବୁଡ଼ାର କୁଳ ରହିବ ନାହିଁ ।" ମା ଆଉ କାହା ଦୁଆରେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଲା ନାହିଁ—କେବଳ ମୁଁ ଥିଲି ବୋଲି । ଭାବି ଭାବି ସେ କଣ୍ଠା ପରି ହୋଇଗଲା । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବାଘୁଣୀ ପରି ହୋଇ ଏଇ ମୁଁ ଅଜାଣତିଆ ପୁଅକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସେହି ଶତପଥୀଙ୍କ ବାଡ଼ଦୁଆରେ ପ୍ରାଣ ହରେଇଦେଲା ।

"ମାଆ ମଲାପରେ ମୁଁ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଯାଇ କହିଲି—ମୋତେ ଏତେବେଳେ ସାହା ହୁଅ । ପିଲା ଥିଲି । ନ ଜାଣି ପାଣଘରେ ଖାଇ ପକାଇଲି । ଏବେ ମୋତେ ଚାକରି ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇ ରକ୍ଷା କର ।"

ଗର୍ଜନ ଶୁଣିଲି—"ପାଣ ! ଦୂର ହୋ । ମୋ ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠନା ।"

"ଫେରିଆସିଲି । କରଣ ଘରର ପୁଅ ଅଜାତିଆ ପାଣ ମୁଁ । ଫେରିଆସି ପାଣ ପରିଚୟ ଦେଇ ଭିକ ମାଗିଲି—ତେବେକେ ପେଟ ପୂରିଲା ନାହିଁ । ଆସିଲି ଏଇ ରେଙ୍ଗୁନ ଦେଶକୁ । ଏବେ ଏଇଠି ଏମିତି ବୁଲୁଚି । ସଂସାର ମୋତେ ଜାଣିଲା ପାଣ ବୋଲି; ମାତ୍ର ସତେ କଅଣ ମୁଁ ପାଣ, ବାବୁ ?"

ଧରମାର ଆଖିକୁ ଉକାଣ୍ଟ ଟୋକାଟା ସପ୍ପା ଜଳଜଳ ଦେଖାଗଲା । ତା'ର ଋକ୍ତ ବୋହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାର ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ବୋହିଲା । 'ନାହିଁ ବାବୁ, ତୁ ପାଣ ନୋହୁ'—କହି ସେ ହଠାତ୍ ହାତ ବଢ଼ାଇ ତା ହାତକୁ ଧରିପକାଇଲା । ଦେଖିଲା, ସେ ନିଜେ ଶଙ୍ଖ ପାଖରେ କଳା କଟକଟ ଆଲୁଅ ଖମ୍ବଟାକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରିଚି—ତା ପାଖରେ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ନିଜକୁ ନିଜେ ସେ ଗୃହିଁ ବୁଝିଲା ସେ ନିଜେ ଧରମା, ଆଉ କେହି ନୁହେଁ…

ନିଜ କଥା ସେ ଭାବୁଥିଲା !

ଗଡ଼ଜାତର "ଦେବରାସ୍ତା"

ଖାଲି ରାସ୍ତା—ରାସ୍ତା—ରାସ୍ତା !

ସେ ରାସ୍ତା କେତେ ଦୂର ଯେ ପଡ଼ିଛି ତାହା ଜଣା ନାହିଁ । କେଉଁଠୁ ଯେ ତାହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ସେକଥା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ କହିପାରିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ସେଟା ରାସ୍ତା—ମାଟିଗୋଡ଼ର ରାସ୍ତା, ପଥର-କଙ୍କରପିଟା ରାସ୍ତା ।

ଦୁଇପାଖେ ଘନ ଜଙ୍ଗଲ, ସେ ମଝିର ରାସ୍ତା । ଘନ ଅରଣ୍ୟାନୀର ବୁକୁ ଭିତରେ ହିଫାଳ କରି ସେହି ରକ୍ତାଭ ରାସ୍ତା । ଦର୍ପଭରେ ଯିଚି ଚାଲି-ଯାଇଛି । ଦୁଇ ପାଖରେ—ରାସ୍ତାର ଦଶ ବାର ହାତ ଦୂରରେ ବିଶାଳ ତରୁଶ୍ରେଣୀ ଆକାଶକୁ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି । ଅଥଚ ସେହି ତରୁରାଜ୍ୟର ଗୁଳ୍ମଟ ଜାଗାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ରାସ୍ତା ଉପରେ କେବେ ହେଲେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବାର ସାହସ ପାଇ ନାହିଁ । ରାସ୍ତା ଜଙ୍ଗଲକୁ ଜୟ କରିଛି । ରାସ୍ତାର କି ସାହସ !

କେବେ ଯେ ସେହି ରାସ୍ତା ବଣର ବୁକୁ ଚିରି, ଗଛପଥର ଗବ ଭାଙ୍ଗି, ଗିରି-ପାହାଡ଼କୁ ବେଖାତିରି ଦେଖାଇ, ଗଡ଼ଜାତର କଙ୍କର ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଲା, ସେ କଥା ବାଟଘାଟର ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସ୍ମରଣରେ ସୁଦ୍ଧା ଆଣିପାରିବେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଯେ ପାହାଡ଼ଉପରେ ହାତୁଡ଼ି ପିଟାହେଲା, କେତେବେଳେ ଯେ କୁରାଢ଼ିର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପ୍ରହାରରେ ତରୁଶ୍ରେଣୀ ଭୂଇଁରେ ଢଳିପଡ଼ିଗଲେ, କେତେବେଳେ ଯେ ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରମିକ ତାର କପାଳର ଝାଳବିନ୍ଦୁକୁ ପୋଛି ଜନହୀନ ବଣଭିତରେ 'ପ୍ରଭୁ ହେ' ବୋଲି ଡାକିଲା, ଏସବୁ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ସେହି ରାସ୍ତାର ଯେ ରକ୍ତାଭ ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ତାହା ଶ୍ରମିକର ରକ୍ତର ଦାଗଟିରି ହୋଇଛି, କି ବାଟୋଇର ପାଦର ବାଧାପାଇ ହୋଇଛି, କି କେଉଁ ଅପସରୀର ପାଦର ଅଳତାଦାଗ ଲାଗି ହୋଇଛି, ସେ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ କାହାର ସାହସ ହେବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କହିପାରିବେ ନାହିଁ ? ସେହି ରାସ୍ତାର ଜନ୍ମବେଳେ ଆନନ୍ଦ

ଉତ୍ସବ ଲାଗିଥିଲା କି ଶ୍ମଶାନର ଚିତା ଜଳୁଥିଲା । କିଏ କହିବ, ସେତେବେଳର କଥା, ସେତେବେଳେ ତୁଏତ କବି ରାଧାନାଥ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ କବିତାବାଣୀ କିନ୍ତୁ ଏ' ପାଦତଳର ରାସ୍ତା ବିଷୟରେ ଝଙ୍କାର ତୋଳି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କବିତା ଏ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର । କିନ୍ତୁ କହିଥିଲେ, ସେହି କେବଳ ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ତେବେ କିଏ କହିବ ସେ କଥା ? ମୂକ ତରୁଶ୍ରେଣୀ, ତପୋମଗ୍ନ ପାହାଡ଼ କହିପାରନ୍ତି ସେ କଥା । ଯଦି ସେମାନେ କହିପାରନ୍ତେ ତେବେ କହନ୍ତେ ଅନେକ କଥା । ତାହା କେବଳ ଗଡ଼ଜାତ ରାସ୍ତାର ଇତିହାସ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ହୁଅନ୍ତା । ସେମାନେ ଏହିପରି କେତେ କଥା କହିପାରନ୍ତେ—

ଦିନେ ପ୍ରାସାଦ ଭିତର ଲୋକଙ୍କପାଇଁ ବାଟ କଟାଇବା ଲାଗି କୁଟୀର ଭିତରୁ କଙ୍କାଳସାର ଲୋକ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଆସିଲେ । ରାଜଭକ୍ତିରେ ସେମାନଙ୍କର ବୁକୁ ଥରୁଥିଲା । କଟିଦେଶରେ କନା ଗୁଡ଼ାଇ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ତାକୁ ଦେଖାଇ ସେମାନେ ପଥର ଉପରେ ହାତୁଡ଼ି ପିଟିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ କୁରାଢ଼ି ଚଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ବନ୍ଧୁର ଭୂମିକୁ ସମାନ କରିବାକୁ ଝାଳ ଦେଇ ଓଦା କଲେ । ତାହା ଝାଳ ନୁହେଁ, ତାହା ରକ୍ତ । ତାହା ବୋହିଯାଇ ଭୂଇଁକୁ ରଙ୍ଗ କରିପକାଇଲା ।

ତା'ପରେ ହେଲା ସୁନ୍ଦର ରାସ୍ତା । ତା ଉପରେ ରାଜା ଗଲେ, ଦେବାନ ଗଲେ, ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଗଲେ, ବାବୁଭାୟା ଗଲେ, ଧୋବଧାଉଳିଆ ଗଲେ, କବି ଆସିଲେ,—ଲେଖିଗଲେ—"ଏହି ତ ଦେବରାସ୍ତା ! ଏ ରାଜ୍ୟରେ ନରରୂପୀ ଦେବତାଙ୍କର ବାସ !"

କିନ୍ତୁ କବିର ସେହି କବିତାକୁ, ସେହି ରାସ୍ତା ଉପରେ, ବଣ ତଳରେ ପାହାଡ଼ ପାଖେ, ଗିରିନଦୀକୂଳେ ଯାଇ ପଢ଼ ତ, କଣ ଉତ୍ତର ମିଳିବ ଶୁଣିବ । ତାଙ୍କଲେଖା ପବିତ୍ର ସେହି ଗୀତକୁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିରେ ଫେରାଇଦେଇ ସେ ବଣ, ପାହାଡ଼, ନଈ, ଝରଣା କହିବେ— କବି, ତୁଚ୍ଛ ସ୍ତାବକ, ତୁମର ବାଣୀ କି ପ୍ରାଣରେ ଏହି ଦରଦ ବୁଝିଲା ? ଯେ ରାସ୍ତା ଗଢ଼ିଲା ତା' ପେଟରେ ଅନ୍ନ ନାହିଁ । ତାର ଏଥିରେ ଯିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଆଉ ତୁମେ ନାଁ ଦେଲ ଏ 'ଦେବରାସ୍ତା !' ଏଠି ଦେବତାଙ୍କର ବାସ ! କି ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ତୁମେ !

ହଁ, ସେଇ 'ଦେବରାସ୍ତା'ର ଗୋଟିଏ ସାକ୍ଷୀ କଥା କୁହାଯାଉଛି ।

ଚାକୁ ଉପରେ ଖର ଛୁଡ଼ପଡ଼ୁଛି । 'ଦେବବାସ୍ତା'ର ବାଁ ବଗରେ ଶଗଡ଼ବାସ୍ତାରେ ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡା ଧରି ଧରି ରସା କହିଲା—

"ନା ଆଉ ପାରିହେବ ନାହିଁ, ଏ ବାଟରେ କି ଆଉ ବଳଦ ଯିବେ ? ଏ ଯେ ଗୋଟା ଗୋଟା ଢିମା ପଥର୍, ଖାଲି ଢିପ । ଏଥିରେ କି ମୋର ବଳଦ ଆଉ ଚାଲିପାରିବେ ?"

ପଟଖଣ୍ଡା ଦେଇ ଦୁ' ଚାରିଟା ବଡ଼ ଶାଳ ଗଛ ସେଇ ନିକଟରେ ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ପରି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଶୁଇବାପାଇଁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଚାହିଁଦେଇ ରସା ନିରାଶରେ ଶଗଡ଼ ଆଗପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ତା'ପରେ କାଳିଆ ବଳଦର ବେକଟାକୁ ଆଉଁସି ଆଉଁସି କହିଲା—

"ଆହା କେତେ ମାଇଲା, ପିଠିରେ ନୋଳା ଫାଟିଯାଇଛି, ଆଉ ମାରିବି ନାହିଁ । ପାଣି ଟିକିଏ ହେଲେ ମିଳନ୍ତା !"

ରସାର କାତର ଦୃଷ୍ଟି ଥରେ ରହିଲା କାଳିଆ ବଳଦ ଉପରେ, ଥରେ ଯାଇ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା "ଦେବବାସ୍ତା" ଉପରେ । ଭାବୁରେ—"କେଡ଼େ ତ ନାହାନ୍ତି ! ଏତେବେଳେ ଏହା ଉପରେ ଶଗଡ଼ଟା ଓଡ଼ାଇ ନେଲେ କିଏ ଦେଖିବ ? ଆଜି ଦଶକୋଶ ବାଟ । ପନ୍ଦର କୋଶ ଆସିଲିଣି । ଆହା, ଏଇ ହାତରେ ଏଇ ସଡ଼କପାଇଁ ହାଡ଼ୁଡ଼ ପିଟି ପିଟି ରକ୍ତ ପାଣି କରିଦେଇଛି ।"

ରସା ପୁଣି ଭାବିଲା । ତା' ଛାତିରେ ଛନକା ପଶିଯାଏ । ଭାବେ—"ଯେବେ ଧରାପଡ଼ିବ କିଏ ସାହାହେବ ? ନା, ନହେଲେ ତ ନଚଳେ । ମୋର କାଳିଆଟି ମଲାପରି ହୋଇଗଲାଣି; ତା ପାଟିରୁ ଜବ ବାହାରି ପଡ଼ିଲାଣି ।" ପୁଣି ଭାବେ—"ଯିବି, ଯିବି, ଗଲେ ଧରାପଡ଼ିଯିବି ପରା ।"

ସେଇଠାରେ ଠିଆ ହୋଇ ରସା କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୂରରେ କେଉଁ ଗହନବନରେ କେଉଁଠି ମିରିଗର କୁହାଟ ଶୁଭିଲା । ରସା ଚମକି ଦେଖିଲା, ସେ କେତେବେଳୁ କାଳିଆ ବଳଦଟାକୁ ଜାକି ଧରି ଖରାଟାରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ତା' ଆଖିରୁ ଲୁହ ଦୁଇ ଧାର ବୋହିପଡ଼ୁଛି ।

ବହୁତ ଭାବନାପରେ ରସାର ଶଗଡ଼ ଯାଇ ଦେବବାସ୍ତାରେ ଉଠିଲା । ସେତେବେଳକୁ ରସା ଦେହରେ ପ୍ରାଣ ନ ଥାଏ । ପତ୍ରଟିଏ କେଉଁଠି ଖଡ଼୍ କରି ହେଲେ ସେ ଚମକି ଶଗଡ଼କୁ ସଡ଼କ ତଳକୁ ଗଡ଼େଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ।

କୁମ୍ଭାଟୁଆ କେଉଁଠି ନାଳ ବା ନଈକୂଳେ ଶବ୍ଦ କଲେ ମଟର ଶବ୍ଦ ହେଲା ବୋଲି ସେ ଚମକି ଯାଉଥାଏ । ମନେ ମନେ କହୁଥାଏ, "ଆଜି ଠିକଏ, ଆଉ ପାଏ, ଆଉ କୋଶେ, ପ୍ରଭୁ ହେ !" ରସାର ସେତେବେଳେ ବାଘଭୟ ନ ଥାଏ, ଥାଏ ବାବୁ-ଭୟ । ତା' ମନରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଏକ ବାଙ୍କମୁଣ୍ଡେ ଶୁଭିଲା—ଫେଁ—ଫେଁ—ଫେଁ—

ରସା ତଳକୁ ଉପରକୁ, ଆଗକୁ ପଛକୁ ଚାହିଁ କେବଳ ପ୍ରଭୁ ହେ ବୋଲି ଡାକଦେଲା । ପୁଣି ଶୁଭିଲା, ଫେଁ—ଫେଁ—ଫେଁ—

ସେ ଭାବିଲା ମଟର, ମଟର ତ ନୁହେଁ, ସେ ଅଇଲା ତାର କାଳ । କାଳିଆର ବେକଧରି ସେ ଶଗଡ଼ଟା ତଳକୁ ଗଡ଼ାଇ ଗଡ଼ାଇ ମଟରଟାଏ ମାଡ଼ିଆସିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସଡ଼କ ତଳେ ଶଗଡ଼, ବଳଦ ଓ ମଣିଷ ଯାଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଆସାମୀ ରସା, ତାର ଦୁଇ ପାଖେ ଦୁଇ ଜଣ କନେଷ୍ଟବଳ । ରସାର ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁ ଓ ଦୁଇ କହୁଣୀରେ କନା ଗୁଡ଼ାଯାଇଛି । 'ଦେବଗସ୍ତା'ରୁ ମଣିଷ-ଗସ୍ତାକୁ ଅଇଲାବେଳକୁ ସେ ଦିନ ରସା ଆଣ୍ଠୁ ଓ କହୁଣୀରେ ପରଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ରାଜ-ଦରବାରପୁରେ ବିଚାର ହେଲା । ଦଣ୍ଡ ହେଲା । ରସା କଥା କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ଶୁଭିଲା ନାହିଁ । ସେ ଏତିକି କେବଳ କହିଲା, "କାହିଁ ମୋର କାଳିଆ, ତିନି ପୁଡ଼ଗ ଧାନ ଦେଇ କିଣିଥିଲି, ତାର ଶିଙ୍ଘ ଯାକଗଲା, ତାକୁ କି ଆଉ ଦେଖିପାରିବି ! ସେ ତ ସେବାଟେ ଗ୍ଲଲପାରିଲା ନାହିଁ । କେତେ ବାଡ଼ାନ୍ତି, କେତେ ପିଟନ୍ତି !"

ରସାର ଏ କାହାଣୀ କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଦିନ ତଳର କଥା ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି । ରାଜବାଟୀ ଆଗର ସେ ଯେଉଁ ବରଗଛଟା ସେତେବେଳକୁ କେବଳ ମାଣ୍ଡ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା; ଏବେ ତାହା ମହାଦ୍ରୁମ । କିନ୍ତୁ ଲୋକମୁଖରେ କଥା ଅଛି, ଏହି ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ବଣ ଭିତର ଭେଦ କରି ଦୂର ପାହାଡ଼ ପାଖେ ଲାଗିଛି ରସା ଯାଇ ସେଠାରେ ଅଛି । ଜେଲଖାନା ଭିତରେ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ରଖି ରଜାଘର ଲୋକ ତାକୁ ଯେତେବେଳେ କାଢ଼ିଦେଲେ ସେତେବେଳକୁ ତାର ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ କେବଳ ଥିଲା । ସେହି ହାଡ଼ କେତେ ଖଣ୍ଡକୁ ଦାବୀ କରିବାପାଇଁ ଏ ଗଡ଼ଜାତ ମୁଲକରେ ତା'ର କେହି ଆପଣାର ନ ଥିଲେ । ବଣରେ ବିଲୁଆ, କୁକୁର

କେତୋଟି କ୍ଷଣିକ ଆମୋଦରେ ତାକୁ ଦାବୀ କରି ବସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କିଛି ରସ ନ ଥିଲା, କି ରକ୍ତ ନ ଥିଲା । କି ପାଣି ନ ଥିଲା ସେହି ରକ୍ତ, ମାଂସ, ହାଡ଼—ପାଣିହୀନ ହାଡ଼ କେତେ ଖଣ୍ଡ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲା ସତ; ମାତ୍ର ରସା ରହିଲା ଏ ସଡ଼କ ତଳେ ତଳେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି 'ଦେବଗ୍ରସ୍ତା' ପାଖେ ପାଖେ ଶଗଡ଼ ଗଲାବେଳେ କିଂଧୂମ ଖିରିବେଳେ ରସା ଗଛପତ୍ର ଚହଲାଇ ସୁଜ ସୁଜ ପାଟି କରେ । ତାର ତୃଷା ନିବାରଣ ହୁଏ ନାହିଁ ! ବାଟୋଇ ଏ ବାଟେ ଗଲାବେଳେ କେବେ କେବେ ରସାର ସ୍ୱର ଶୁଣନ୍ତି, କେଳେବେଳେ ଆଖି ଆଗରେ ତା'ର ଛବି ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ।

